

Vetenskaps societeten i Lund

A photograph of the interior of the Lund Observatory dome. The image shows a large, dark wooden structure, possibly a telescope or a large instrument, extending from the top of the dome down towards the center. The dome's interior is constructed from grey stone blocks arranged in a curved pattern. A circular window is visible on the left side, emitting a bright light. A metal railing with a rope runs across the lower part of the image. The overall atmosphere is historical and scientific.

Årsbok 1980

Vetenskaps societeten
i Lund
Årsbok 1980

*Yearbook of
the New Society of Letters
at Lund*

CWK Glerup

*CWK Gleerup är produktlinjenamnet för vetenskapliga skrifter
utgivna av LiberLäromedel Lund*

*Tryckt med ekonomiskt stöd från Humanistisk-
samhällsvetenskapliga forskningsrådet*

Redigering: Bo Westerhult

Formgivning: Lars Tempte

Omslagsbild: Ektrappan i Lundagårdshuset från 1732. Foto: Erik Liljeröth, Allhems förlag

ISBN 91-40-04750-4

Berlings, Lund 1980

Innehåll

Artiklar

- 5 *Torgny T. Segerstedt*: Akademien och ordet – en aspekt i upplysningsdebatten
- 19 *Torsten Dahlberg*: Om folkvisan »Till Österland vill jag fara»
- 39 *Hans Ritte*: Astrid Lindgrens Kindheitsmythos
- 56 *Hugo Yrwing*: Lauritz Weibull och den käll-kritiska metoden
- 73 *Per Wieselgren*: Ordpar i svensk prosa

Minnesord

- 113 Bernhard Karlgren av *Søren Egerod*
- 129 Sven T. Kjellberg av *Bengt Bengtsson*
- 137 Franz Blatt av *Jan Pinborg*
- 141 Tage Ahldén av *Inger Rosengren*
- 147 Krister Gierow av *Rolf Arvidsson*
- 153 Anders Sundqvist av *Gösta Holm*

Vetenskapssocieteten i Lund

- 157 Matrikel
- 167 Verksamheten 1979
- 169 Räkenskaper
- 172 Revisionsberättelse
- 173 Skriftförteckning

Torgny T. Segerstedt

Akademien och ordet – en aspekt i upplysningsdebatten

Sedan 1884 är redaktionen för Svenska Akademiens ordbok förlagd till Lund. Det var språkforskaren Theodor Wisén som tog initiativet till förflyttningen. Därmed avbröts definitivt den älskvärda tradition, som bjöd akademiens egna ledamöter att utarbeta ordboksartiklarna. Verksamheten överläts till fackmän och den blev, som Ebbe Tuneld säger i Svensk uppslagsbok, en förskjutning i Akademiens mål i fråga om ordboksarbetet från en för samtiden normerande ordbok till en historisk-språklig sådan. Jag bör kanske tillägga, att Wisén var professor i nordiska språk vid Lunds universitet från 1865 och att han blev ledamot av Svenska Akademien 1878. Han ledde ordboksarbetet till sin död 1892. Arbetet pågår, som bekant, alltjämt i Lund. En annan berömd lundsisk språkvetenskapsman och akademiledamot, Esaias Tegnér d.y., var från 1913 till 1919 chef för ordboksredaktionen. Han skrev en avhandling om språkets makt över tanken och berörde i den skriften även språkets sociala funktion.

Bakgrunden till denna aktivitet är Gustaf III:s program för Svenska Akademien. I sitt invigningstal den 5 april 1786 konstaterar kungen, att utan säkra regler kan inte ett språk skrivas och utan stora författare blir ett språk inte känt. Akademiens uppgift skall därför vara att stifta språkets lagar. För att kunna göra det fordras, säger han, kunskap, vitterhet, lärdom och smak, men även erfarenhet av rikets förvaltning. Administratörer är människor, som måste arbeta med precisa begrepp. Man kan, om man använder ett modernt språkbruk, säga, att vad kungen betonar är att orden har en handlingsutlösande funktion och att det är med hänsyn till den funktionen, som hans intresse för förvaltningen kommer in. Av de högsta ämbetsmännen fordrar man »en akt-samhet i tal, ett noggrant val af ord, som utgör den fina känslan, hvilken

gifver hvart ord sin rätta mening och föreskrifver den gräns öfver hvilken de ej kunna föras». Det är alltså olika egenskaper och livserfarenheter, som behövs för språkvård och det är motiveringen för att han valt Akademiens ledamöter bland skaldes, vetenskapsmän och högre ämbetsmän. Gemensamt skall de kunna ge vårt språk en precis mening. Därmed är inte sagt att Gustaf III hade några bestämda åsikter om språkets roll i upplysningens tjänst. Den förste ständige sekreteraren, Nils von Rosenstein, tar, naturligt nog med tanke på den starka tonvikt kungen lagt på språkets betydelse för akademien, i sitt inträdetal upp frågan om språkets sociala funktion. Han betonar att språket är ett folkens säkraste skiljemärken, språket är en del av nationens självständighet: »Af dess art dömmes till nations lynne och seder, af dess rikedom eller brist till upplysningen.» Uttryck som det just citerade och det följande kan sägas föregripa den historiska skolans mer folksjälromantiska språkfilosofi: »Vårt modersmål vittnar med sin styrka och manlighet om våra förfäders tapperhet, allvarsamma och karlavulna seder.» I sitt tal vid högtidssammanträdet den 20 december samma år förklarar Rosenstein, att svenska språket bättre än något annat tolkat dristighet, höga och förädlade tänkesätt: »Vi hafva hört det med vältalighetens oemotståndliga kraft borttaga fördomar, bibringa sanningar, qväfva en känsla, väcka en annan, dämpa agget, återkalla enighet, värma, röra, hänrycka, och genom dessa omvexlande, men förnade verkningar lemna qvar i själen bifall och öfvertygelse.»

Detta citat från Rosenstein ger oss en antydning om *en* av källorna till upplysningstidens intresse för språket, nämligen den Montesquieska kultur-relativismen, inte minst sådan som den vidareutvecklats i intresset för människans historia. Lagarna bestämdes av folkens fysiska miljö, men man hade även börjat beskriva det sköna och det godas beroende av den sociala miljön. Därigenom vände man intresset inte bara mot den egna historien, utan även mot den egna andliga kulturen. För Sveriges del stimulerades detta intresse av frihetstidens behov av att med vetenskapens hjälp återerövra ett stormaktsvälde, eller i varje fall att ersätta de förluster man lidit i råvarukällor, genom förlusten av Östersjöprovinserna. Frihetstidens vetenskapliga storhetstid gav oss nya internationella kontakter, men den gav oss även en materiell grund för egen vitterhet och bildande konst. Det låg då nära till hands att tänka sig att konst och vitterhet, på samma sätt som lagarna, hade en särart, som fordrade ett precist och nyansrikt språk.

Samtidigt inträffade en förändring i *latinets ställning* i den lärda

världen. En orsak till det kan möjligen vara att latinet var ett dåligt instrument för de nya erfarenhetsvetenskaper, som växte fram under 1700-talet och i vars utformning Sverige tog livlig del. En annan orsak till latinets minskade betydelse var, för Sveriges vidkommande, en medveten politik från de yngre mössornas sida. De yngre mössorna tog makten i landet under 1760-talet. Vi skulle, i modernt utbildningspolitiskt språkbruk, kunna säga, att de ville öppna universiteten, göra kunskapen tillgänglig för en bred allmänhet. De ville även införa en allmän tryck- och yttrandefrihet, åtminstone så länge den gynnade partiet.

De nya tryckfrihetsbestämmelserna vållade en del bekymmer vid universiteten. Man ifrågasatte, om lagen skulle gälla även för den akademiska censuren, dvs. för dekanernas skyldigheter att granska avhandlingar. Den som i Uppsala först väckte frågan var den juridiska fakulteten. I en inlaga från 1767 fastslog fakulteten, att den nya lagen bjöd, att ingen som helst förhandsgranskning fick äga rum, samt att man hade rätt att skriva sin avhandling på vilket språk man ville, således även på svenska. Latin-tvånget borde vara avskaffat och man kunde inte, utan att ådraga sig de makthavandes onåd, göra några tolkningar eller inskränkningar av lagen. De andra fakulteterna var emellertid av annan mening. Det var, framhöll de, inte fråga om någon inskränkning av tryckfriheten, om man krävde, att avhandlingar skulle godkännas såsom lärdomsprov innan de publicerades. En kvalitetsgranskning var inte detsamma som censur. Den filosofiska fakulteten föreslog, att man skulle ersätta ordet *imprimatur* med ordet *admittitur*, för att undvika en förväxling. Man framhöll vidare, att latinet var den lärda världens gemensamma språk och att det därför var en oavvislig fordran på en vetenskapsman, att han skulle kunna latin. Annars kunde han inte idka samfärdsel med sina utländska kolleger. I en sammanfattande inlaga säger juridiska fakulteten, sedan deras första yttrande varit ute på remiss, att kvalitetsgranskningen borde verkställas av ämnesrepresentanter och icke av dekanus, eftersom denne endast kan bedöma avhandlingens värde i sitt eget ämne, och inte i fakultetens alla olika vetenskapsområden. Fakulteten hänvisar, vad latinet beträffar, till förordningens bestämmelser, att den avser att trygga »wettenskapernas uppodling och kringspridande». När det är fråga om den svenska lagkunnigheten skedde det bäst på svenska. I det uttalandet skönjer man ett upplysnings- och folkbildningsmotiv. Hur som helst, denna önskan att tala och skriva på svenska, gjorde en normalisering eller en regel-

bindning av språket och inte minst av ordens stavning, nödvändig. Man behöver inte ha sysslat mycket med 1700-talsförfattare för att veta, hur otroligt nyckfull och ofta dialektal deras stavning kunde vara.

Intresset för språket hade emellertid även ett kunskapsteoretiskt ursprung, som Gustaf III stött på redan vid sitt första besök i Paris 1770 till 1771. Han var vid detta besök kronprins. Nils von Rosenstein fick möta samma problem när han under åren 1782 till 1784, som ambassadtjänsteman, vistades i Paris. Det var framför allt den franska matematikern och upplysningsfilosofen d'Alembert, som förmedlade bekantskapen med detta kunskapsteoretiska problem. Det var nämligen han, som i egenskap av Franska Akademiens ständige sekreterare, tog emot den svenska kronprinsen, när han var närvarande vid ett sammanträde i Akademien. Vid detta besök läste d'Alembert upp en dialog i Elysium mellan drottning Kristina och René Descartes. Dialogen avslutas med en programförklaring, som senare kom att sysselsätta Gustaf III och kanske i ännu högre grad Nils von Rosenstein. D'Alembert låter Descartes säga följande: »För min del vet jag inte om det finns nyttiga villfarelser. Men om sådana finnes, så tror jag att de bara tar upp plats för nyttigare sanningar. Det är emellertid sant, att, för att verksamt och med nytta bekämpa villfarelse och okunnighet bör man sällan gå bröstgäns till väga. En filosof, (Fontenelle) som tydligen var missnöjd med sin samtid, sade häromdagen så här: att om han återvände till jorden och han hade handen full av sanningar, så skulle han inte öppna den för att släppa ut dem. Bästa kollega, sade jag (dvs. Descartes), ni har både rätt och orätt; man bör varken hålla handen slutet eller öppna den på en gång; man bör öppna fingrarna den ena efter den andra, sanningen glider ut så småningom utan att de, som är i besttning av den och som låter den slippa ut, löper någon risk.» Rosenstein anknyter, i sitt 22 år senare publicerade *Försök til en afhandling om Uplysningen*, till detta d'Alemberts anförande. Han säger, att den upplyste bör, som en ögonläkare, med varsam hand släppa in ljuset i de ögon han öppnar. Det är i det sammanhanget Rosenstein citerar Fontenelles yttrande: Om jag hade alla sanningar i min hand, skulle jag vakta mig väl att öppna handen. Rosenstein instämmer i d'Alemberts kritik: man bör öppna ett finger i sänder. Allmänheten skall inte få all upplysning på en gång och man kan skilja mellan en fullkomlig och en tillräcklig upplysning. Han frågar: »Hvad behöfver mängden veta? Sina rättigheter och sina skyldigheter, samhällets föremål, hufvudsakliga ordning och nödvändiga behof.» Undanhåller man folket den kunskapen blir revolutionen förr

eller senare en nödvändighet. I ett brev till Gustaf III understryker han, att den franska revolutionen aldrig behövt äga rum, om man försökt ge hela det franska folket en sann upplysning.

De encyklopedister, som Rosenstein mötte i Paris – ofta just hos d’Alembert – var livligt övertygade om vetenskapens sociala roll. Den uppfattningen var utgångspunkten för arbetet med encyklopedien. Encyklopedisterna var anhängare av den lockeanska erfarenhetsfilosofien. Män sådana som d’Alembert och Condorcet var emellertid till sin vetenskapliga verksamhet matematiker och hade så till vida sina rötter i en rationalistisk, deducerande vetenskaplig tradition. Det kan man märka på det intresse för metodiska frågor, som båda visade. Ett uttryck för detta intresse var diskussionen om relationerna mellan ting, begrepp och ord. Problemet hade väckts till liv just av den lockeanska erfarenhetsfilosofien. Det var först sedan man funnit en säker överensstämmelse mellan ting, begrepp och ord, som man kunde söka efter tingens konstanta relationer, orden måste ha en sådan bestämd avgränsning, att de korresponderade mot de i erfarenheten givna primära och sekundära egenskaperna. Missbruk av ord, säger John Locke själv i *An Essay Concerning Human Understanding*, är ett svårt hinder för mänsklig kunskap. Rosenstein beskriver i sin Upplysningsskrift situationen på följande sätt: »För att beteckna och uttrycka våra begrepp och våra omdömen nyttja vi ord. De tjena att fästa intrycken och de enskilda begreppen, att lätta och i en betydlig mån föda omdömen och abstrakta begrepp. Genom det tillfälle, de lemna, att meddela andra våra begrepp och omdömen, samt att blifva underrättade om deras, tjena de ock att öka och vidga våra kunskaper. Ordens riktighet, oförändrade betydelser, tydlighet, tillräcklighet, afmätta vidd, böra nödvändigt hafva en betydlig verkan på våra begrepp, omdömen och kunskaper, för hvilka de tjena till tecken. Deremot blifva de en hufvudorsak till villfarelse, då de till sin bemärkelse äro obestämda, vacklande, otydliga, ombytliga, oriktiga, och framför allt, genom människoförståndets olyckliga förmåga och benägenhet att tillskapa ord, som ingenting betyda, det vill säga, icke svara emot något verkligt begrepp. Det är här i synnerhet, som missbruket af de abstrakta idéerna är kännbart. Man glömmer eller känner icke huru de tillkommit, man fäster sig vid de ord, hvarmed man dem utmärkt, man tvistar om dessa ord, såsom om verkligheter, man söker en kännedom af dessa ämnen, som blott minnet af deras ursprung borde förbjuda att söka.»

Erfarenhetsfilosofien kräver att man går långsamt och försiktigt

fram, man kan aldrig och får aldrig göra våldsamma generaliseringar. Det var innebörden av d'Alemberts dialog och den tanken underströk Rosenstein ytterligare. Man måste inom de ramar, som det mänskliga intellektet sätter, söka göra kunskapen allt mera allmängiltig, genom vidgade observationer. Upplysningsfilosoferna tror alltså inte på snabba framsteg – man måste långsamt och försiktigt säkra sina resultat. Den tanken återkommer gång på gång i Rosensteins skrifter. Han har som motto för sin upplysningsskrift satt ett Tacitus-citat *Veritas visu et mora valet*. Det kan översättas på följande sätt: *Sanningen vinner i styrka genom långvariga observationer*. Tolkar man citatet på det viset, kan det fattas som ett försvar för den empiriska vetenskapen och dess omsorgsfulla iakttagelser av verkligheten och dess försiktiga bruk av ord och begrepp. Citatet och avhandlingen framstår då som ett kunskapsteoretiskt inlägg, främst riktat mot filosofer av Thorilds slag, med deras hävdande av den geniala intuitionens skådande av verklighetens sammanhang. För Rosenstein var den intellektuella åskådningen en återgång till en övervunnen metafysisk metod. Misstron mot metafysiken kom senare att bestämma hans värdering av kantianismen. Kanske hade han redan 1793 Kant och hans ivriga lärjunge Benjamin Höijer i tankarna, när han bestämde sig för Tacituscitatet som motto för sin skrift.

Men mottot kan även ses som ett bevis för att nästan alla Rosensteins skrifter, förutom att vara levnadsteckningar eller filosofiska essäer, också hade en aktuell politisk syftning. Tacitus faller det citerade yttrandet i samband med att han beskriver hur en av Agrippa Postumus' slavar, efter Agrippas död i ett fängelse, far omkring och utger sig för att vara Agrippa. Han utsprider, genom agenter, allehanda rykten. För att inte avslöjas uppträder han i städerna först efter mörkrets inbrott och försvinner i gryningen snabbt från platsen. Det är sålunda en politisk situation Tacitus tecknar och citatet har i det sammanhanget alls inte någon filosofisk innebörd. Man bör komma ihåg, att när Rosenstein publicerade boken – fyra år efter det att han hållit en kortare version som föredrag i Vetenskapsakademien – så behärskades den politiska scenen av Gustaf Adolf Reuterholm. Landet vimlade av rykten om den Armfeltiska sammansvärjningen. Reuterholm hade organiserat sin hemliga polis och den smög omkring på nätterna och arresterade folk, som förmyndarregeringen fruktade hade kupp-planer i sinnet. Det var en situation som kom nära den Kellgren skildrat i Ljusets fiender:

»En kunskapsälskande person
ifrån Kungliga Polisen
(som annars kallas plär spion)
kröp nu helt skamflat bakom spisen.»

Hur nu än Tacitus-citatet skall fattas, så visar det, att upplysningsfilosoferna i sin språkvård hade ett kunskapsteoretiskt syfte, men att med det ändamålet var nära förbundet både ett kulturpolitiskt och ett maktpolitiskt intresse. Det kulturpolitiska kommer fram i striden mot Thorild och andra dunkelmän. Redan innan Rosenstein 1782 for till Paris, hade Thorild-striden börjat, som en följd av sällskapet *Utile Dulcis* sätt att bedöma Thorilds dikt *Passionerna*. I ett brev till Rosenstein rapporterar Kellgren att Vitterhetsakademien förefaller att vara död och att *Utile Dulci* visserligen lever, men i läkarnas händer. Där emot har ett nytt samfund eller rättare en ny sekt instiftats och det är en »sekt af de mest fanatiska. Ändamålet är att utreda det högsta sköna och sanna. Det högsta sköna är det som är orimligt och det högsta sanna det, som är orimligt. Paroll och lösen är ni rime, ni raison. Jag behöfver ej nämna att Thorén är stiftare och hufvud.» Litet längre fram i brevet fortsätter Kellgren på tal om Lidners nya verk, Spastaras död:

»Den som tager stora ord för stora tankar, yrsla för imagination, konvulsioner för sentiment, det extravaganta för det sublimala, den som varken frågar efter ordning i tankarna eller smak i expressionen, och som endast låter förblinda sig af några få vackra verser, lär finna detta skaldestycke ett nytt bevis på Lidners geni.» Dessa rader visar att frontlinjerna i *Pro Sensu Communi*-striden började taga form mycket tidigt. Det var dock först några år senare, efter Rosensteins hemkomst, som den kampen på allvar bröt ut. Den striden hade många olika dimensioner. Först och främst var den en strid om estetiska frågor, vilket citatet från Kellgren antyder. Vilka lagar gäller för dikten? Men för en filosof som Rosenstein var diktens klarhet och begriplighet inte bara en estetisk fråga, utan därjämte ett problem, som hängde samman med diktens sociala funktion. Samhället skapar förutsättningarna för dikten, dikten återspeglar samhällets struktur – i påståenden av det slaget möter vi åter den Montesquieuska ideologin – men vitterheten påverkar i sin tur igen samhället. Vitterheten förädlar människorna, vidgar deras kännedom, gör begreppen och känslorna mera nyanserade. »Flera sanningar och mycken upplysning, otillgänglig utan vitterhetens åtgärd för

andra än lärde hafva derjämte blifvit bibragte, tänkesätten ofta förhöjda och förädlade, förståndet har genom öfning på grannliga ämnen blifvit skärpt.» Sätter man människors sällhet och självutveckling som samhällets mål, är vitterheten något positivt. Vitterheten är en kunskapskälla, en källa för folkupplysning. Rosenstein säger: »Jag sammanbinder här vitterhet och upplysning. De är döttrar af en moder, de tjena hvarannan; den sednare (upplysningen) vinnes svårligen, der den andre (vitterheten) icke föregått, och det vore visserligen en dårskap att tro sig kunna äga vettenskaperna och utestänga vitterheten. — — — Skillnaden emellan vettenskaperna och vitterheten är, att de förra verka på begreppen, den senare på lefnadssättet.» För Kellgren och Rosenstein var en man sådan som Thorild en virrpanna och mystifikatör av samma art som Swedenborgare, magnitisörer, andeskådare och andra skojare. Genom *ord* sökte de förvirra kunskap och begrepp. De menade, att bakom dessa grupperns verksamhet låg ofta också politiska motiv och planer, de ville genom de olika sekterna och trossamfunden gripa den politiska makten. Det *förrirrade ordet* kunde bli en politisk maktfaktor. Hertig Karl var helt beredd att utnyttja mystiken och andeskåderiet, frimureriet och Swedenborgeriet, för sina politiska syften. Rosenstein var rädd att Gustaf III inte skulle förstå det. I slutet av år 1787 införde han en rad artiklar i Stockholms Posten till försvar för sällskapet Pro Sensu Communi. Kungen skriver från Finland till honom: »Jag har i Posten läst Herr Canslirådets avhandling om våra phantaster. Vore folket sussesibla af öfvertygselse fallerar deruti ingenting.» Rosenstein svarar i ett brev att artiklarna blifvit allvarsamma, filosofiska och en smula politiska. De flesta, konstaterar han vidare, skrattar åt skojare av Ulfclos och Björnrams typ, men han för sin del anser, att de och kungamördaren Ravailac uppvisar vissa likheter. Han tillägger: »Jag skulle akta mig för att göra den reflexion till någon annan än E. K. M., men jag lägger den till grund för nödvändigheten att, så snart svärmeriet visar sig, upplysa allmänheten. Förnuftet är det enda vapen, som bör användas, och det vapnet är alltid segerrikt.

1795 fick Rosenstein än en gång anledning att tillgripa förnuftets vapen för att avstyra ett politiskt utnyttjande av andeskåderi och seanser. Hertigen och Reuterholm hade lyckats få den omyndige Gustaf IV Adolf bortförlovad med en mecklenburgsk prinsessa. När den unge kungen fick se ett någorlunda sanningsenligt porträtt av sin blivande brud, en av allt att döma ganska korpulent ung dam, »en trind och tjock rova», sade en samtida, greps han av ett djupt äckel, en avsky så

Akademien och ordet – en aspekt i upplysningsdebatten

kraftig, att han under en period var djupt deprimerad. Hertigen och Reuterholm ville ändå – av politiska skäl – söka påverka kungen att inte bryta förlovningen. De ordnade därför, under täckmantel av frimurarritual, hemliga seanser, vid vilka en friherre Silfverhielm uppträdde och under sken av att vara i trance, berättade för kungen om alla de hemska olyckor, som skulle drabba monarken och hans rike, om han bröt den ingångna förlovningen. Gustaf Adolf var djupt gripen av Silfverhielms förkunnelse. Historien läckte ut och genom »ett fruntimmer af Rosensteins vänner» säger Adlerbeth, fick denne reda på vad som försiggick. Rosenstein beslöt att föreläsa för sin unge lärjunge om ockulta ting och deras sanna bakgrund. Kungen blev övertygad av sin gamla lärare. Den gången hade det sunda förnuftet och upplysningen en viss politisk makt.

Rosenstein handlade från en fast övertygelse. I sitt upplysningstal säger han, att det finns människor, som i sitt eget intresse försvarar fördomar och som tror, att upplysningens angrepp på fördomar är samhällsfarliga. Det är av vikt, att samhället är så organiserat och upplyst att »politiska charlataner, fantaster, svärmare, bedragare af alla slag, icke våga visa sig af fruktan för det ljus, som snart upptäcker deras villkor, deras konster, och blottställer dem sjelfva för blygd och åtlöje, att de klokes efterdöme och myndighet leder de öfriga och befriar dem från okunnighetens, villfarelsens, fördomarnas och vidskepelsens skadligaste följder.» Uppräkningen påminner mycket om den, som Kellgren gjorde i skaldestycket *Man äger ej snille för det man är galen*:

»I narrar utan smak, som Gudasasande
Tron eder stora bli med stora Skalders brister
I narrar utan vett i Vettenskaperna:
O Swedenborgare, o Rosencreutzare
o drömmars tydare, o skatters sökare
nummer-puncterare, magnitiserare
physiologi – alche-caball – och harmonister
Er slutsats är förvänd!»

Att slutsatsen var förvänd var vad Rosenstein sökte upplysa den unge kungen om: det var inte underligt, att hertigen och Reuterholm livligt avskydde honom och sökte beröva honom allt inflytande.

Den strid som upplysningmännen Kellgren och Rosenstein förde rörde sig både om estetiska och politiska frågor, men ytterst var det

fråga om kunskapens verkliga natur. Kellgren säger, »Vi måste lyckönska vårt tidevarf, då Philosophien öfvergivit det onyttiga gräl, det mödosamma *ordabråk*, de djupsinniga drömmar, de obegripliga tvister om onaturliga ting, som så många sekler upptagit Snilletts hela styrka och bortvändt des upmärksamhet från verklighet till digter. Den Scholastiska Theologien har blifvit störtad från sin Thron, och dragit med sig i sit fall Methaphysiken, des medregent och första stödet i des välde.»

Sällskapet *Pro Sensu Communi* hade som skyddspatron John Locke och firade sin högtidsdag på dennes födelsedag. Sällskapets stora motståndare, Thomas Thorild, hade en helt annan uppfattning om den sanna kunskapens och upplysningens natur. Upplysning var för Thorild inte sunt förnuft, utan innebar insikter i naturens eviga lagar, dvs. om den förnuftigt-gudomliga princip, som genomströmmar hela världsordningen. Det gäller att bringa den ordningens struktur i dagen, att genom upplysning förstå världsordningens lagar. Det är geniets förbehållet att göra det och geniets kunskapsorgan är, enligt Thorild, intuition och intellektuell åskådning. Han säger: »Sinne! en enda grad deraf uppväger hela den kalla, okännande Lärdomen. All Naturens Skönhet inströmmar i den fria, kännande själen – – – Den Vise sinnande kan concentrera sin själ, åtnjuta på sin torfva hela Naturen – lefver, lefver! – då de andra famla, drömma – – – Okännande eftersägare, hufwuden, som veta allt – begripa intet, vilja dock tala om erfarenhet – Häst-erfarenhet!» Det är fullt tydligt att Thorild i detta uttalande tar avstånd från de mödosamma och noggranna observationer, som tillsammans med preciserade begrepp och ord för Kellgren, Leopold och Rosenstein var all kunskaps grund. Rosenstein var hästerfarenhetens försvarare i den kunskapsteoretiska debatten och han och Leopold förblev det även efter kantianismens genombrott.

Det är intressant att notera att en sådan, den kritiska filosofiens pionjär som Benjamin Höijer, väl förstod, att Svenska Akademiens ambition att precisera ordens innebörd, även kunde få kunskapsteoretiska konsekvenser. Det är Birger Liljekrantz som fäst uppmärksamheten på det. Höijer ansåg, att akademiens strävan att stadga språket var både fåfäng och oklok. Ty, menade han, med varje dag ökade tanke-innehållet och samtidigt berikades språket och därmed skiftade tankarnas och uttryckens inre betydelse. Nydaningarna är ofta rebelliska, ej mot det egna språkets genius, men mot de akademiska försöken att hejda språkets utveckling. Fåfängt vilja akademikerna med sina vota

bestämma språkets gränser. Den som hämmar språkets förnyelse, hämmar även vetenskapens, värtalighetens och diktens fria gång.

Dessa uttalanden gör Höijer i sin docentavhandling från 1789, dvs. tre år efter det att Akademien börjat sin språkvårdande verksamhet. Höijer hade rätt såtillvida, att filosoferna inom Akademien, Kellgren, Rosenstein och Leopold, visade mycket liten förståelse för den fram-brytande kantianismen. De såg i den ett återfall i den metafysik, som Kellgren lyckönskade samhället till att ha störtat. Typiskt för stämningen är ett brev från Leopold till Nils von Rosenstein, i vilket han redogör för sina planer att skriva en populär filosofi, med anti-kantiansk syftning: »Min afsigt är vist ej gifva ut en slags methaphysik: nej den vore tvertom at visa, det klaraste jag förmår, all methaphysiks completa duglöshet.» När hans lärare i filosofi, Daniel Boethius, ger ut en skrift till Kants försvar, säger Leopold i ett brev till deras gemensamma vän, biskop Lindblom, att Boethius text är »gröt och hård gröt, stampgröt. Han bårar hufvet så djupt in i sina idéer at läsare (jag åtminstone), ej förstår det minsta hvad han profeterar om. Men jag misstänker at all slags djupsinnighet är den samma, det vill säga at när man skräder den, siktar den, etc., så kommer derur och deraf litet likt sundt förnuft, som ej förtjente så mycket bråk.» I ett brev av ett något senare datum skriver han till Rosenstein: »Skulle Kants läsning vara dertill nödvändig? Jag tror det ej, och mycket mindre nu än förr, sedan jag ändtligen hunnit få ett litet grepp om hans filosofi. Min tro är den, att naturen ej narrat oss på vårt förnuft i de ämnen, hvaröfver vi kunna döma. Jag har läst på dessa veckor något om och något i Kants bok, hvaraf jag genombråkat vid pass hundrade sidor, utan att ens vilja hinna längre. Så svår som man säger, är den icke, och kanske inte så viktig heller.»

Leopold gjorde, dessa uttalanden till trots, allvarliga försök att formulera ett alternativ till kantianismen. Rosenstein åter resignerade, kanske därför att kantianismen sammankopplades med jacobinism, ungefär som vi på 1960-talet sammankopplade Maoism och vänster-radikalism. Detta till trots beskyddade han Benjamin Höijer så länge han hade något skydd att erbjuda.

Kantianismen gick inte att kväva, lika litet som man kunde eliminera den franska revolutionens verkningar. Upplysningsfilosofien blev för-åldrad och från de filosofiska lärostolarna strömmade, efter statskuppen 1809, tyskinspirerat djupsinne. Den yngre samtiden såg med nedlåtenhet, medlidande eller förakt på de gamla upplysningsmännen

och glömde vad de betytt för att hålla tron på människans rättigheter vid liv. Man glömde även att de hade försvarat yttrande- och tryckfriheten. Detta förakt har stått sig. John Landquist säger i sin bok om Erik Gustaf Geijer apropå Rosensteins upplysningstal att »denna en gång så berömda skrift – – – har icke en tanke eller ett infall, som är originellt». Det låter säga sig av en intuitionsfilosof. Kanske är det märkligare, att yttrandet kommer från en man, som skrivit en bok om *det levande förflutna*. Ty även om man fränkänner skriften originalitet, kan man knappast förneka att den spelat en stor roll, inte bara som ett modigt inlägg i samtidens politiska och kulturella debatt, utan även som inspirationskälla – ibland negativ sådan, det skall medges – för män sådana som Tegnér och Geijer. Tegnér erkänner vid Rosensteins död, att han spelat en stor roll för litteratörerna, men fränkänner hans skrifter annat värde än det, att vara skrivet på en vacker prosa. Den förmågan, säger Tegnér, lever nu endast kvar hos Hans Järta. Men det är, denna nervärdering till trots, ändå så, att Tegnér's tal vid jubelfesten 1817 knappast kan förstås, om man inte känner till Rosensteins *Afhandling om Uplysningen*. Det centrala ärendet i Tegnér's tal är en kritik av tidens dunkelmän, till vilka han räknade många av tidens filosofer. I vetenskaperna vill man visserligen grundlighet och allvar och skiljer sig därigenom från upplysningstidens ytlighet, men samtidigt avskyr man klarhet, reda och begriplighet och rör sig gärna med fraser. Man föraktar det sunda förnuftet och säger, att det är otillräckligt för vetenskapen. I konsten fordrar man med skäl det djupa och betydelsefulla, men man flyr det klara, man vill poesi, utan form och bestämdhet, Swedenborgs Nya Jerusalem framställs som mönster och därför avskyr man klarhet och livlighet.

Han beklagar den tystnad som råder i landet. »De i vårt land, hvilkas röst man helst skulle önskat att höra häröfver, hafva mest tegat.» Det är säkerligen Kellgrens, Leopolds och Rosensteins insatser han tänker på och hans oro har sin grund i att det inte finns några efterföljare till dem i samtidens kulturdebatt. Rosenstein insåg, att Tegnér's tal angick honom, det visar hans långa brev till Tegnér, i vilket han försvarar upplysningstiden och dess filosofi samtidigt som han markerar sin anti-kantianism. Han skriver: »Jag vill ock tro eller smickrar mig att tro, att Rhenströmmen och Kanalen förblifva hvad de varit, mensklige förståndets gränsfästningar.» Två år tidigare hade han skrivit till sin sista stora förälskelse, Martina von Schwerin: »Den nya litteraturen avhänger av den nya filosofien, den vill bannlysa klarheten och enkel-

heten. Lyckligtvis för världen sätter Rhen och Kanalen en damm där-
emot och den tyska filosofien har aldrig efter Bacon kunnat överföras
till Frankrike eller England, icke en gång den Leibnitzska.» Rosenstein
och Tegnér hade sin stora beundran för Martina von Schwerin gemen-
sam. Bägge skrev flitigt brev till friherrinnan på Sireköpinge. Förmod-
ligen var Rosenstein den flitigaste korrespondenten. Det finns mer än
200 brev bevarade.

Rosensteins tes är, att det medvetet felaktiga tänkesättet under-
trycker sanningen genom konster, bedrägerier, försmädelser och för-
följelser. Man kan lamslå den fria tanken och undertrycka upplys-
ningen, men aldrig helt utplåna sanningen. Han tror med fanatikerns
glöd på sanningens makt – man kan ifrågasätta om sanningen blivit
föremål för en intensivare lovsång i svensk litteratur än den Rosenstein
presterar i upplysningstalet. Den som förnekar sanningens makt, säger
han, han har inte »känt den kraft och styrka, som hon för med sig, icke
den höjd, hvartill hon lyfter själen, han är icke värd att nämna hennes
helgade namn». Rosenstein fortsätter: »Må de mäktiga det aldrig glöm-
ma: mot sanningens iver, mot den dygdiges stadgade beslut hjälpa intet
hot, inga straff. Sanningens vänner kunna dö på sin förföljares befall-
ning, men sanningen dör icke med dem, utan uppstiger segrande ur
deras aska. – – – Förtrycket ger ofta både dygd och mod. Mer än en
har vågat sitt lif för det han trott vara sant. I de afhuggna hufvudens
ställe komma nya lika dristiga, men med flera anhängare, ty orättvisans
och förtryckets säkraste verkan är att vända hopen till den lidandes
sida. De bål, som förtärt sanningens förfäktare, hafva ofta ej annat
varit än bloss, som upplyst åskådarne.» Det finns många meningar av
det slaget i Rosensteins skrift. Jag har svårt att tro att Tegnér inte haft
dem i tankarna när han skrev *Det eviga*.

Det skulle föra alldeles för långt att här söka klarlägga Rosensteins
betydelse för Erik Gustaf Geijer. Äreminnet över Sten Sture d.ä. är
skrivet i den gamla upplysningsfilosofiens anda och behandlar problem,
som Rosenstein diskuterade i sitt Upplysningstal. Geijer kom sedan att
inta en självständigare ställning. Men skrifter sådana som *Om inbill-
ningsgåvan*, *Om falsk och sann upplysning* och *Om de offentliga läro-
verk* äro alla negativa reaktioner mot tankegångar, som Rosenstein
framfört. Hans intresse för Rosensteins motståndare, Thomas Thorild,
betingades förmodligen av samma negativa inställning. När Geijer i sin
upplysningsskrift skiljer mellan den sant vetenskapliga kunskapen och
sunda förnuftets kunskap och låter ämbetsmännen bli delaktiga av den

Torgny T. Segerstedt

ena kunskapsformen, den breda folkmassan av den andra, den ena folkgruppen arbeta med generella begrepp, den andra med konkreta, anknyter han till Thorilds tanke att geniet utforskar den eviga sanningen och det *lilla folket* får nöja sig med *hästerfarenheten*. Rosenstein åter ansåg att alla, efter sin förmåga, borde bli delaktiga i upplysningen. Det var först efter sitt avfall, som Geijer kom fram till den åsikten – kanske har Rosensteins liberala upplysningsfilosofi spelat en roll när han omprövade sin ställning.

Den intressantaste kommentaren till upplysningstidens språkfilosofi har vi dock i Tegnér's Epilog vid Magister-Promotionen 1820:

»Hvad du ej klart kan säga, vet du ej;
med tanken ordet föds på mannens läppar:
det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta.»

Torsten Dahlberg

Om folkvisan »Till Österland vill jag fara»

Med kompletterande anteckningar

I Niederdeutsche Mitteilungen 28, 1972, har jag tidigare publicerat en undersökning av denna visa, vars rötter utan tvivel går tillbaka till medeltiden. Förhistorien är högst egenartad. Den s.k. Ostlandvisan¹ har uppkommit på flamländskt (nederländskt) språkområde och därifrån spritt sig till Holland, Tyskland, Danmark, England och Sverige. En särställning intar vår svenska version med sin religiösa färg. Den högtidliga och stämningsmättade framtoningen avviker starkt från filiationens övriga texter, som är avfattade på ett okonstlat, snarast robust sätt. Den äldre litteraturhistoriska forskningen har i regel uppfattat arketyper som en kärleksvisa, vilket är förståeligt, då de amorösa inslagen är iögonenfallande. Men under detta skikt ligger av allt att döma en ursprunglig emigrantvisa, ett vittnesbörd om medeltida nederländsk kolonisation av stora områden i bl.a. östra Tyskland (Brandenburg och Sachsen), det s.k. Ost(er)land.

Jag har också lämnat smärre bidrag till ämnet i två utländska skrifter, nämligen »Na Oostland wil ik varen» als religieus lied in Zweden (Wetenschappelijke Tijdingen 1973, s. 322–327) och Ein schwedisches Volkslied mit niederländisch-niederdeutschen Wurzeln (Festschrift für G. Cordes, 1973, s. 53–60).²

I denna uppsats göres en del ytterligare tillägg och preciseringar, vilket för begripligheten förutsätter en summarisk sammanfattning av visans äldre historia med en översiktlig orientering om filiationen, som i allt består av 19 versioner. Jag bortser då från vissa avfattningar, som med smärre glättningar synes vara direkta avskrifter av andra texter.³

Med tanke på följande hänvisningar ger jag redan här upplysning om uppspaltningen på de tre grenarna A, B och C.⁴

Gren A: H, AL, G, Be, D 1, D 7, D 8, HvF, N 1 (lågtyisk). Hit hör

Torsten Dahlberg

också Till Österland och den danska visan, vilka båda dock på en punkt visar kontamination med gren C (omnämmandet av en lind).

Gren B: W och den närstående versionen D 2, vidare D 3, N 2 (låg-tysk) och den engelska utlöparen.

Gren C: D 4, D 5, D 6. Texter och melodier befinner sig i ett ganska framskridet upplösningstillstånd.

Att Till Österland bygger på en nederländsk (flamländsk) folkvisa är ingen ny upptäckt. Redan 1848 kunde den utmärkte flamländske litteraturhistorikern J. F. Willems konstatera detta i arbetet *Oude vlaemsche liederen*, s. 38. Denne hade f.ö. också upptäckt beröringspunkter mellan Till Österland och Höga Visan; likaså antog han – som den förste – ett samband mellan den ursprungliga Ostlandvisan och den medeltida utvandringen mot öster. Även en rad andra utländska forskare som Hoffmann von Fallersleben, P. Duyse, P. Alpers och dansken A. Olrik har berört den svenska visans nederländska ursprung.⁵ – Självfallet möter man samma uppfattning hos Geijer–Afzelius, *Svenska folkvisor I–II*, ny upplaga 1880 f. (II: 87), där denna som det heter kristliga sång i den svenska etern rätt ingående behandlas. Också här får man intrycket att det är fråga om en kärleksvisa, men hänvisning sker till Willems och hans tes att Ostlandvisan uppbyggs kring ett medeltida emigrantmotiv.

Av särskilt stort värde är en annan svensk källa, N. Denckers i flera avseenden förträffliga uppsats *Till Österland vill jag fara*.⁶ Här påvisas klart den nederländska proveniensen, parafraseringen av bibelställen undersökes och en rad andra frågor diskuteras.⁷ Jag återkommer till Dencker i samband med melodin.

Som redan antytts, förefaller Ostlandvisan, i varje fall ytligt betraktat, vara en renodlad kärleksdikt. Denna uppfattning möter oss inte bara hos Geijer–Afzelius (och Dencker) utan också på andra håll, t.ex. hos J. och W. Grimm, Hoffmann von Fallersleben och Kalff, vilken såg kritiskt på den s.k. flamländska rörelsen, för vilken Willems var en förkämpe. Han menade att denne genom att framhäva de utvandrande flamländarnas dådkraft låtit förleda sig av patriotiska känslor.⁸ Särskilt tvärsäkert uttrycker sig Olrik: den nederländska dikten är »en verklig *Elskovsvis*e».⁹

Kärleksinslagen i t.ex. de nederländska texterna har en motsvarighet i den intensiva kärlekslängtan, som kommer till uttryck i Till Österland, låt vara att denna med skiftande verkan framträder i andlig förklädnad

och visar en balansgång mellan köttslig lusta och kärlek till Frälsaren.

Den svenska visan föreligger i sin äldsta gestalt i ett skillingtryck från 1768. Den har inte mindre än 28 strofer. Innehållet är emellertid, kanske främst i första strofen, ganska diffust, vilket lett till varierande gissningar hos läsare och hörare. Man har undrat inte bara hur den besjungna kärleken var beskaffad utan också frågat sig, om en man eller en kvinna är föremål för trängtan, eller t.ex. om den i sammanhanget tämligen omotiverade »linden» finns i sångarens närhet eller i Österlandet.¹⁰

Visan sjöngs ju ofta och gärna i den gamla folkskolan. Under min skolgång i Lundatrakten hade andra raden i första strofen ändrats från »där bor allrakäresten min» till »så snabbt som den susande vind». Därigenom fick man ett i och för sig välkommet rimord till »lind». Men den egentliga orsaken till operationen är naturligtvis densamma som då man för en del år sedan i texten till Flicka från Backafall, med efterföljande rabalder i pressen, ändrade den idoge ollonborrens aktionsområde. Jag har gått igenom ett stort antal sångböcker fr.o.m. 1900 och kunnat lokalisera den susande vinden.¹¹ I samlingarna träffar man också på åtskilliga andra »förbättringar», som i och för sig kanske vore värda en närmare granskning.

Såvitt jag kan fastställa, framhålles i visböckerna konsekvent längtan efter en allrakäreste, efter en man. Dock tycks under senare år en förskjutning till »allrakärestan» ha ägt rum, förmodligen en justering i enlighet med principen att i spelet om kärleken, också i jämlikhetens tidevarv, mannen åtminstone skenbart skall stå för initiativet. Ändringen kan också delvis bero på bristande ordkunskap eller på att de »religiösa» stroforna, som kunde stämt till eftertanke, fallit i glömska. Formen »allrakäresta» har på sistone hörts vid konserter, inte minst av studentsångföreningar, och som regel också i radio och TV.

De som aningslöst sjunger om »allrakärestan» har dock ur historisk synvinkel märkligt nog träffat rätt. I övriga versioner är det alltid fråga om en ynglings trånad efter en flicka. Men inte nog med detta. På det gamla skillingtrycket stod ursprungligen i första strofen »aldrakjärestan min» – i den andra visserligen »min kärastes». Förklaringen är i detta fall enkel: på 1700-talet kunde båda formerna gälla som maskulinum.¹² – Genom ett språkligt missförstånd har den svenske omdiktaren åstadkommit ett genusbyte (se nedan s. 30).

En annan feltolkning kom mera flyktigt till synes vid ett symposium

i Göteborg 1978. Ämnet gällde bl.a. naturkänslan i litteraturen. Här framfördes på fullt allvar åsikten att Till Österland vore ett uttryck för äktsvensk naturlyrik och därför kunde jämföras med vissa av Evert Taubes visor. Som vi senare skall finna, innehåller vår visa inte en tillstymmelse till svensk naturkänsla, allt kommer utifrån.

Frågan om hur Till Österland skall uppfattas, besvaras på ett upplysande sätt av författaren själv på titelbladet: »Huru den Andeliga Bruden, den Helga Christeliga Kyrkan frögdar sig i Andanom öfwer Frälsaren och Brudgummen Christo . . .». Denna symbolik bör uppenbarligen ses mot bakgrunden av den tidens fromhetsliv, kännetecknat av mer eller mindre svärmiska rörelser såsom pietismen med dess känslosamma religiositet och herrnhutismen med dess kristo-centriska inriktning och sitt varma trosnitt, där också, som i vår visa, brudmystik förekommer.

På tryckets titelblad nämnes författaren endast med pseudonym: »(sammanskrefwen af) A. E. F.» På ett såvitt jag kan finna övertygande sätt har Dencker löst mysteriet. Initialerna syftar tydligen på den fromme sjömannen Anders E. Flöija.¹³ Denne kan ha hört visan sjungas av arbetskamrater på skepp eller i hamnar. Man behöver med andra ord inte, som någon gång antytts, räkna med ett lågtyskt mellanled. Inga indicier pekar i den riktningen. Det lågtyska inflytandet hade ju f.ö. för länge sedan upphört, då vår visa kom till.

På titelbladet står följande om melodin: »Sjunges som Jag är en Främling bland alla». I min tidigare undersökning¹⁴ nämnes endast att Dencker ingående sysselsatt sig med melodin, vidare att enligt vad jag kan finna ingenting talar för att den har utländska rötter.

Nu hör ju melodin i hög grad samman med visans förhistoria och man har därför från olika håll för mig påpekat det önskvärda i att de viktigare Ostlandmelodierna, till en del ganska svårtillgängliga, utges samlade för allmän överblick och jämförelse. Detta sker nu. Jag hänvisar till bilagan i slutet av uppsatsen.¹⁵

»Jag är en främling bland alla» var på sin tid en ofta sjungen klagovisa; såvitt jag kunnat finna, förekommer denna inte i någon av 1700-talets psalmböcker. Som Dencker visat, går melodin i sin tur tillbaka på nr 312 i den gamla koralboken av år 1697 med rubriken »På tigh, o HErre käre! . . .». Då skillingtrycket för första gången gavs ut, kände diktaren (tryckeriet) uppenbarligen inte till detta. Upplysning ges dock i senare upplagor. Dencker nämner s. 70, att enligt ett tryck från 1686

Om folkvisan »Till Österland vill jag fara»

psalmen i fråga sjunges till sin egen melodi. Denna stämmer väl överens med Till Österland.

Dencker återger melodin i 1697 års koralbok. I min melodibilaga finns ett faksimile av nr 312 i Then Svenska Psalmboken, Örebro 1739, vilken är av intresse, då denna bör ha varit i bruk på Flöijas tid. Överensstämmelsen är god. – Här ges också ett exempel på den moderna »normalmelodin» efter Anrep–Nordins utgåva Dikt och ton, 1934.¹⁶

I bilagan belyses sex nederländska melodier och en lågtysk, vartill kommer den danska versionen. I de fall en siffra föregås av D (D 1, D 2 osv.), stöder jag mig på Duyse. W är hämtad från Willems och den lågtyska N 2 är tryckt i Niederdeutsches Liederbuch, hrsg. von Mitgliedern des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung, 1884, s. 83. N 2 har rubriken Alevaart, som enligt utgivarna betyder »utvandring» (kanske snarare »utvandring med hela bohaget»); det anges att text och melodi bygger på »ein vlämisches Volkslied».¹⁷ Den danska versionen följer Fr. Sneedorff, Danske Folkeviser og Melodier, 1837, nr 5.

Melodierna anföres i bilagan efter ordningsföljden i grenarna A, B och C (ovan s. 19 f.). Naturligtvis hänger jag mig därmed inte åt den fåvitska förhoppningen att det språkkritiska »stamträdet» på något sätt skulle återspeglas i melodierna.

Av melodierna framgår att dessa sinsemellan företer större eller mindre olikheter och att den svenska visan intar en helt fristående ställning. På sin höjd kan man med Dencker överväga, om någon sekvens kan ha fått Flöija att tänka på just »Jag är en främling bland alla», men i så fall tror jag att man befinner sig på mycket vacklande grund. En närmare analys av Ostlandvisans melodier, deras förlagor och sammanflätning med andra visor, inbördes relationer osv. får bli en uppgift främst för nederländska folkvisespecialister och musikforskare.¹⁸

Som redan framhållits, är den svenska versionen den enda med religiöst innehåll. Olrik¹⁹ gör emellertid gällande att det därjämte föreligger »et nedertysk gudeligt Digt, i Haandskrift fra 15de el. 16e Aarh. (nævnt hos Erk och Böhme)»²⁰ med »Indledningsstofen i ændret Skikkelse». Som jag visat,²¹ kan inget samband med vår filiation fastställas. Att det talas om *myn soite leef* (»min älskling»), är av underordnad betydelse, då detta uttryck är ett normalt rekvisit i medelnederländska kärleksdikter.

Den svenska visan återges här i sin äldsta form (enligt 1768 års skilling-

tryck). I förekommande fall följer efter en strof hänvisningar eller förklaringar, allt i ytterst knapphändig form.²²

1. Til österland wil jag fara,
ther bor aldrakjärestan min,
Öfwer berg och djupa dahlar,
Alt under så gröner en lind.
(Aldrakjärestan s. 21.)
2. Alt för min kärastes hydda,
Ther står två trån så grön,
Som alltid äro beprydda,
Med Frugter som luchta så skiön.
(Linden förekommer i den nederländska filiationen, »grön» är svensk tillsats.)
3. The grönskas båd Winter och
Sommar,
I Lundenom ther the stå,
Thet ena bär Muskotte-Blommor,
Thet andra har Neglikor uppå.
(Delvis vandringsverser, se Nd. Mitt. 28, s. 32.)
4. Ther er ock en Hage planterad;
efter et högt förstånd,
Med Träd och Örter förmerad,
Som jag ej beskrifwa kan.
5. Jag måste och icke förglömma,
Then skiöna Cristalle-flod,
the lefwande Wattuströmmar,
som fugtar Trädernas Rot.
(Johannes 22: 1, jfr även Första Mosebok 2: 10.)
6. I medjo af then Hage,
Ther står en lifsens Bom,
Bär tolf slags Fruchter å rade,
Och Löfwet är läkedom.
(Johannes Uppenbarelse 22: 2, jfr även Andra Mosebok 2: 9 och Ordspråksboken 3: 18.)
7. Theß frugter är som Lustgårdars,
Beprydda med härliga Lucht
Med Nardus-Saffran och Calmus,
Som gifwer en härligan Lucht.
(Ang. »lustgårdar» se Nd. Mitt. 28, s. 51; Höga Visan 4: 14.)
8. Ther står och hälsobrunnen,
En Lefwande Kjälla klar,
Hwars like icke är funnen –
Som Salomo skrifwit har.
(Höga Visan 4: 15.)
9. Min siäl thu giör dig redo,
Then samma wägen at gå,
Öfwer berg och torra hedar,
Förn Natten faller oss på.
(Nd. Mitt. 28, s. 92.)
10. Jag sökte om natten långa,
Alt om then mörka Qwäll,
I Sängena min then trånga
Then älskat har min Själ.
(Höga Visan 3: 1.)
11. Jag sökte af alt mit sinne
och fant honom icke ther,
Hwar skal jag honom nu finna,
Som min siäl hafwer så kär.
(Höga Visan 3: 1.)
12. Jag drog uppå mina Kläder,
Och stod up af min Säng,
Jag sökte på gator och gränder,
Och fant honom icke igen.
(Delvis upprepning av strof 10, jfr även Höga Visan 3: 2 och 5: 6.)
13. Uti et sådant tilfälle,
Som jag nu sökte så,
Mig funno the wägtare snälle,
Som kring om stadenom gå.
(Höga Visan 5: 7, jfr också ovan 12: 3 f.)
14. Hör mig i Wägtare-Männer
Som mig nu möta här,
Han I icke sedt then Wänner,
Som min Själ hafwer så kiär.
(Höga Visan 3: 3.)
15. Jag gick dock litet längre,
Alt om then mörka Qwäll,
Ther fant jag then som fågnar
Och älskat har min Själ.
(Höga Visan 3: 4.)

Om folkvisan »Till Österland vill jag fara»

<p>16. Jag fattade honom med gamman,
Och förde honom med mig fram,
Uti min moders kammar,
Och wille ej släppa han.
(Höga Visan 3: 4, delvis
nederländskt tillskott, se Nd.
Mitt. 28, s. 53.)</p> <p>17. Min Wän är röder och hwiter,
Utkårad bland tusend i tahl
Som Morgonrodnans strimor,
Och Månen i Ajalons dahl.
(Höga Visan 5: 10, Josua
10: 12.)</p> <p>18. En lillja mellan bergen,
Ett blomster i Saron fin.
Han satte mig på sit Hjerta,
Såsom en Signets Ring.
(Höga Visan 2: 1, 8: 6.)</p> <p>19. HERran, HERran har gifwit,
En lärndan tungo mig,
At jag wet med them tröttom
At tala i rättom tid.
(Jesaja 50: 4, jfr Nd. Mitt. 28,
s. 54.)</p> <p>20. Han väcker mig hwar morgon,
Han väcker örat så,
At jag kan utan sorgen,
Hans ord så wäl förstå.
(Jesaja 50: 4.)</p> <p>21. Huru lustig äro the fötter,
På bergen beboda fred,
Förkunna tina rätter,
Predika tina salighet.
(Jesaja 52: 7.)</p> | <p>22. En dag i tinom gårdom,
Är bättre än tusende år,
För oss här nedre på jorden,
I Psalmen skrifwit står.
(Psaltaren 84: 11.)</p> <p>23. Han frälste min Sjal ifrån Döden,
Mina fötter ifrå fall,
Mina ögon från tårar i nöden,
theß GUd jag prisa skal.
(Psaltaren 56: 14.)</p> <p>24. Han lärde mig genom Propheten,
Förstå sit lifsens Ord,
En kraft til saligheten,
För hwar och en som tror.</p> <p>25. Han hafwer mig förärat,
En Bok och til mig sändt,
Then jag skal dagelig lära,
Thet nya Testament.</p> <p>26. Then Boken skal jag wörda
Såsom et Lilium,
Hon lättar mig lagsens börda,
Thet helga Evangelium.</p> <p>27. Han hölt mig under riset
Och i Kors Scholan så,
At jag skulle blifwa wiser,
Och hans Ord rätt förstå.</p> <p>28. Han hafwer mig inskrifwit.
Mit namn står i hans Bok,
Sin lag i hjertat gifwit,
När som jag dopet tog.
(Livets bok förekommer ju ofta
i Bibeln, även i Psaltaren (69:
22), som ju i dikten para-
fraseras.)</p> |
|---|---|

För att belysa sambandet mellan Ostlandvisan och Till Österland är det lämpligt att återge en av de nederländska versionerna. I anknytning härtill kommer också den nederländska traditionen och versionernas inbördes relationer att kortfattat diskuteras.

Valet av text måste utan tvekan falla på den avfattning med variant-apparat, som Willems framlägger s. 35 f., dvs. version W, vilken ingår i gren B. Att denna text är betydligt längre än flertalet andra avfattningar beror på att Willems efter strof 4, där enligt somliga den egentliga visan slutar, tar med ytterligare 9 strofer, som i skiftande omfatt-

Torsten Dahlberg

ning förekommer i andra texter och därför är av intresse för filiationens historia. Willems sätter helt korrekt dessa interpolationer/vandringsstrofer inom citationstecken.²³

1. Naer Oostland willen wy ryden,
Naer Oostland willen wy mée,
Al over die groene heiden,
Frisch over die heiden,
Daer isser een betere stêe.
2. Als wy binnen Oostland komen
Al onder dat hooge hus [fyn],
Daer worden wy binnen gelaten,
Frisch over die heiden:
Zy heten ons willekom zyn.
3. Ja, willekom moeten wy wezen,
Zeer willekom moeten wy zyn.
Daer zullen wy, avond en
morgen,
Frisch over die heiden,
Nog drinken den koelen wyn.
4. Wy drinken den wyn er uit
schalen,
En't bier ook zoo veel ons
belieft;
Daer is het zoo vrolyk te leven,
Frisch over die heiden,
Daer woonter myn zoete lief.
5. »Ik hebbe de groene straten
Zoo dikwyls ten einde gegaen;
Myn schoon lief heeft my
verlaten,
Frisch over die heiden:
Dat hebben die kwaden gedaen.
6. Al vore myn zoeteliefs deure
Daer staender twee boomekens
klein,
En d'eene draegt noten
muskaten,
Frisch over die heiden:
En d'ander draegt nagelen fyn.
7. Die noten die zynder zoo zoete,
Die nagelen rieken zoo goed!
- My vrydt er een ridder verkoren,
Frisch over die heiden,
Een ridder zoo stoud en zoo
vroed.»
8. »Die ridder nam haer by der
handen,
He nam hare sneeuwitte hand:
Hy leidde ze al zoo verre,
Frisch over die heiden,
Tot daer zy een beddeken vant.
9. Daer lagen zy beide verborgen
Den lieven langen nacht,
Van's avonds af tot den morgen,
Frisch over die heiden,
Tot scheen wêer de lichte dag.»
10. »De zonne is ondergegaan,
De sterren die blinken zoo klaer,
Ik woude dat ik met mijn liefste,
Frisch over die heiden,
In eenig boomgaerdeken waer.»
11. – »De boomgaerd is vaste
gesloten,
En daer mag niemand meer in
Dan die fiere nachtegalen,
Frisch over die heiden:
Die vliegen van boven daer in.
12. – »Ik zal u, o nachtegael, binden,
Uw hoofd aen uw voetekens
doen,
Zoodat gy niet meer en zult
klappen,
Frisch over die heiden,
Wat twee zoete lievekens doen.»
13. »– Al hebby my vaste gebonden,
Myn hert is toch mijnder gezond.
Ik zal nog al evenwel klappen,
Frisch over die heiden,
Wat gy met uw liefste bestond.»

Enligt Willems' rubrik är det fråga om en s.k. utwykelingslied, dvs. en utvandarvisa. Den anges härstamma från 1100- eller 1200-talet.

Willems berättar att visan sedan århundraden sjungits som flyttningvisa på landsbygden i Brabant²⁴ av drängar och pigor, som på hästskjutsar drog iväg till sitt nya husbondefolk. Alltid utgav man sig för att fara till Ostland. Många kände bara till första strofen, vilket kunde bero på att vagnarna ideligen stannade för att de åkande skulle få en dryckesklunk, varefter man började om på nytt med första strofen.

Ett par ställen i W bör något kommenteras. Ordet *ryden* i strof 1 har – som också påpekas i variantapparaten – vid sin sida *varen*; orden har exakt samma innebörd. Enligt min konkordans²⁵ finns *ryden* i grenarna B och C, *varen* bara i A. Det är likväl inte osannolikt att *varen* är ursprungligt. *ryden* kan ha införts senare för att möjliggöra ett primitivt rim med *heiden* vid en tidpunkt, då *i* började få diftongiskt uttal (intressant är här att versionen AL, som är från 1700-talet, uppvisar den hyperkorrekta skrivningen *hijden*). Duyse anser att *varen* är ursprungligt.²⁶ Denna form är i varje fall mycket gammal, den finns med i en melodihänvisning från 1540 och en från 1573, de äldsta vittnesbörden om visans existens (se nedan s. 32). – I strof 2: 1 har Willems konjekturen *fyn*. Att han här träffat rätt, framgår av den närstående engelska versionen (se nedan s. 29 f.). – Intressant är »riddaren» i strof 7 etc. (denne förekommer i regel också i texterna inom gren A), som har en motsvarighet i den danska versionen.²⁷

För en utvandrarvisa (ej kärleksvisa) talar en textkritisk undersökning, till vilken jag hänvisar.²⁸ Av särskild vikt är därvid den av allt att döma ursprungliga bindningen *mede* »med»: *stede* »ställe, land». Man vill med andra ord »fara med» till Ost(er)land för att få ett bättre arbetsfält, förmånligare levnadsbetingelser. Detta framgår alltså av strof 1, vilken jag betecknat som kanske »den kläglichen Rest des ursprünglichen Liedes»;²⁹ stroferna 2–4 är inte lika stramt avfattade utan verkar mera »påhejande» eller reklambetonade. – »Allrakärestan» förekommer hos W först i strof 4: 5; jfr där också strof 5: 3.

Nu är det ju ett välkänt faktum att en textkritisk undersökning av klassiskt slag, kulminerande i ett stemma, inte sällan för vilse. Men av ett särskilt skäl tror jag att bindningen *mede* : *stede*, som antyder utvandarmotivet, vilar på stabil grund. Under medeltiden stod ju kärleksvisorna i sitt flor, också – och ej minst – i nederländskan. Utvandrarvisorna var däremot här, i den mån de verkligen existerade, ytterligt sällsynta. Jag har rådfrågat nederländsk expertis; Ostlandvisan förefaller att vara unik. Under sådana omständigheter kan naturligtvis

erotiska detaljer lätt smyga sig in i en utvandrarvisa. Men hur skulle en enstaka utvandrarvisa förmå utveckla en så kraftig strålning på en gammal kärleksvisa? Jag citerar vad jag tidigare anförde:³⁰ »Wie will man die 'Auswanderungsausdrücke' vom Typ 'ein besseres Land suchen' erklären, wenn sie nicht ursprünglich sind? So eigenartige Bestandteile müssen doch irgend einen Ursprung haben, sie können sich kaum aus dem Nichts in ein Lieblingsgedicht eingeschlichen haben. Diese Tatsache fällt m.E. schwer ins Gewicht.»

I de traderade texterna förekommer ofta, som redan framhållits, en lyrisk, i vissa fall nästan propagandistisk skildring av det främmande landet (jfr t.ex. W 4: 3 »där är det lustigt att leva»). Man prisar de ståtliga husen, som ibland t.o.m. är av marmor, de välsmakande dryckesvarorna och naturligtvis också de vackra flickorna – eller en särskilt åtråvärd sådan. Som jag uppfattar saken, har vi genom detta sista moment fått impulsen till glidningen mot en kärleksdikt.

Jag håller det inte för osannolikt att man i visans förflutna kan särskilja bl.a. följande faser:

1. Första strofen, diktens verkliga kärna, är en utvandrarvisa. Här förekommer inte *myn zoete lief* eller liknande uttryck.

2. I ett par följande strofer motiveras utvandringen ytterligare genom att man framhåller väntande fördelar. Detta kan, åtminstone delvis, vara en tillsats.

3. Någonstans efter första strofen omtalas en flicka, som plötsligt blir så väsentlig att hon i gren A (men inte i B och C) flyttas fram till diktens början, varvid det viktigaste utvandarmomentet (jfr bindningen *mede : stede*) opereras bort. Målet Ostland får dock vara kvar.

4. Bevisligen inkorporeras efter hand andra visor, också kärleksvisor, i växlande omfattning.

5. Efter emigrantperioden sjunges visan länge som en lantlig flyttningssång, dock främst första strofen, vilken – i likhet med vad fallet brukar vara, om visan är lång – är särskilt resistent.

6. Då utvandringen och dess mål helt fallit i glömska, utbytes i vissa avfattningar (exempel finns i samtliga grenar, dock särskilt i C) det obegripliga Ost(er)land mot Rosenland, vilket kunde ske så mycket lättare, som det i ett par versioner redan talas om rosor. Jfr D 1 »drie roosen op eenen steel» och D 5 »de straten met rozen beplant».³¹

Till Österland har nått fram till stadium 4. Vi finner sålunda allrakäresten/allrakärestan redan i första strofen. Dessutom skymtar rester från i ett senare skede påhakade visor. Jag syftar bl.a. på »de två trä-

Om folkvisan »Till Österland vill jag fara»

den» 2: 1 ff. (W, 6: 2; liknande D 8 och N 1), strof 3: 3 f. med sina muskottblommor och nejlikor (W, 6: 2 ff. och gren A). Strof 16 i Till Österland erinrar väl i någon mån om W, 8 (och en del andra versioner): jag fattade honom [vid handen] och förde honom in i kammaren = W riddaren tog henne vid handen och förde bort henne. – Som redan framhållits, är den svenska visans inordning klar. Den ansluter sig till gren A, men har från gren C lånat »den gröna linden»; D 4 har versraden »daer weet ik 'nen lindeboom staan».³² Detsamma gäller om den danska dikten.

Vid flera tillfällen har jag nämnt den danska utlöparen, som vid sekelskiftet sjöngs i närheten av Randers. Första strofen återges i bilagan.³³ En del sena nederländska beståndsdelar, som saknas i Till Österland, anträffas här: näktergalen i strof 4 (W, 11 f.), en riddare i stroferna 4 f. (W, 8 f.), i strof 2 en ros (jfr ovan s. 28). Uttrycket »Udi Østens Skød» i detta sammanhang kan vara en svag reminiscens av Ost(er)land. Om »rosen» yttrar sig Olrik³⁴ på ett egenartat sätt: »Et enkelt Udtryk, hvor rosen sammenlignes med den opgaende Sol,³⁵ synes forholdvis moderne».

I anslutning till den danska visan bör också några ord sägas om den engelska. Jag har tidigare återgett den,³⁶ men då därvid några bindestreck och kursiveringar tyvärr föll bort, avtryckes den på nytt (texten är svårtillgänglig). De kursiverade orden anser utgivaren vara särskilt gamla.

Man har, visserligen utan motivering, daterat det engelska originalet till 1200- eller 1300-talet. Är visan gammal, måste dokumentet vara värdefullt. Det är därför förvånande att Duyse utan diskussion fränkänner det egentligt textkritiskt värde;³⁷ som vi redan påpekat, ansluter sig den engelska texten särskilt nära till version W.

Medan den danska versionen troligen trängt in från något utvandrarskråk i nordvästra Tyskland, kan den engelska möjligen indirekt hänga samman med det »industriella» utbytet mellan England och Flandern under äldre tid (ull mot textil).³⁸

1. Nigh Eastland will-en wy riden,
Nigh Eastland will-en we <i>mid</i> ,
All over the green-e heath-e,
Fresh over the heath-e,
There is there <i>ane</i> bettere sted. | 2. As we <i>binnon</i> th'Eastland com-en
Al under that high house fine:
There <i>wurdon</i> we <i>binnon</i>
<i>gelaeten</i> ,
They <i>haten</i> us welcome <i>syn</i> . |
|--|---|

Torsten Dahlberg

3. Yea, welcome might-en we *wesen*, 4. We drink-en the wine there *mid*
Sair welcome might-en we *syn*;
There shall-en we even and
 morning,
Fresh over the heath-e,
Nu drinken the cool-en wine.
- scealum*,
And th'beer *eke* so *fela* us *leve*;
There is it so *freolic* to live-n,
Fresh over the heath-e,
There *wonnoeth* my sweet-e love.

Vi återvänder nu till den svenska visan för att undersöka hur denna fått sin religiösa inriktning, vilket i sin tur förutsätter ett klargörande av begreppen Ostland och Osterland. I själva verket är det två språkliga missförstånd, som fört Flöija på avvägar – och därmed har han märkligt nog lagt grunden till en älskad, högstämnd visa, som vi inte gärna vill vara utan.

Flöijas ena felgrepp var att han uppfattade den nederländska filiationens *myn zoete lief* etc. som maskulinum, vilket i och för sig är språkligt möjligt. Tanken fördes därigenom över till Frälsaren, något som är så mycket mer lättförklarligt som »söt» på den tiden och även senare i s.k. läsarkretsar ofta stod som attribut före Jesus.

Att Flöija växlade in på ett bibliskt spår beror dock kanske främst på hans tydning av formerna Ostland och Osterland; man kan gissa att Osterland stod i hans förlaga. Obevandrad som han var i nederländska (flamländska) förhållanden hade han ingen anledning att uppfatta uttrycket som ett land öster om dessa språkområden. Tanken måste ha sökt sig direkt till Österlandet, i detta fall Palestina.³⁹

Det är inte heller uteslutet att ytterligare en omständighet i någon mån befäste honom i tron att Ostlandvisan hade något religiöst över sig. Visan innehåller ju i många versioner en kärleksscenen, som lätt kan associeras med Höga Visan (jfr ovan).

Jag har i min tidigare undersökning utförligt redogjort för vad Ostland, Osterland kan betyda.⁴⁰ I många fall användes begreppen utan åtskillnad för Nordtyskland i vidare mening men särskilt för områdena längs Östersjöns kust eller mera allmänt för av Hansan dominerat land. I ett fall är emellertid Osterland praktiskt taget allena rådande, nämligen som beteckning för Elbe–Saale-området (bl.a. Brandenburg och Sachsen).

Frågan är då om det, som Willems gjort gällande, under medeltiden förekommit en mera omfattande nederländsk-flamländsk utvandring till denna östliga del av Tyskland, vilken alltså kunde utgöra ett långtans mål för Ostlandvisediktaren, eller om första strofen mera allmänt belyser den gamla tendensen till »Drang nach Osten» (även med fredlig

innebörd), väl inte sällan besvarad av en kanske lika stark »sugning från öster». I vårt fall talar föreliggande omständigheter, såvitt jag kan bedöma, för att Willems har rätt och att Ostlandvisan således har samband med en påfallande stor medeltida utvandring till området i öster.

Att en mäktig emigration dit ägt rum under 1100-talet och något senare – från Flandern, Nederländerna och över huvud taget från Rhenområdet – håller äldre historiker för troligt. Willems berättar s. 37 om hur Ostlandvisan sjungits särskilt i Brabant, varom också andra vittnesbörd föreligger.⁴⁰ Utvandrare från bl.a. detta område begav sig i en strid ström till Ost(er)land, där de t.o.m. grundade lantbrukskolonier. De talade där flamländska och lär i viss mån ha tillämpat flamländsk rättsskipning. Willems stöder sig därvid på de nämnda historiska källorna.

Först över 80 år senare dök liknande tankegångar upp på nytt. H. Meyer,⁴¹ som synbarligen inte kände till Willems' tes, hävdar att Ostlandvisan med sådan bestämdhet vittnar om den östliga kolonisationen, att den svårigen kan ha tillkommit senare än på 1200-talet. Han förmodar att kolonisationen var ett svar på de upprop, som världsliga och kyrkliga dignitärer i östra Tyskland lät utfärda för att värva jordbruksarbetare.⁴²

Fullt belagd i sina detaljer blev denna medeltida emigration och dess språkliga följder först genom H. Teucherts imponerande avhandling *Die Sprachreste der niederländischen Siedlungen des 12. Jahrhunderts*, 1944. Inte minst Brandenburg lämnar otvetydiga spår.⁴³ I många fall visar det sig att dialekterna i öster, som tidigare antytts inte minst i Brandenburg och Sachsen med angränsande områden, bl.a. i ordskatten har slående likheter med nederländskan, medan mellanliggande språklandskap saknar dessa kriterier. Teuchert kan alltså med rätta tala om ett nederländskt språklandskap i det östliga kolonisationsområdet.

Teuchert nämner ingenting om Ostlandvisan. Willems' och Meyers tes beröres alltså inte heller.

Teucherts undersökningar utvidgades och kompletterades – också under hänsynstagande till vad andra språkmän anfört – i arbetet *Die Mundarten der brandenburgischen Mittelmark und ihres südlichen Vorlandes*, 1964. – Här kan också nämnas en längre uppsats, som kom ut ungefär samtidigt med Teucherts första arbete, nämligen W. Mitzkas *Die Ostbewegung der deutschen Sprache 1943/44*.⁴⁴

Teucherts resultat är i hög grad solida. Dock minns jag från min Lundatid, då »Sprachreste» kom ut, att en del s.k. kolonisationsord med

nordiska motsvarigheter blev föremål för diskussioner. Kunde man vara säker på att detta material verkligen kom från nederländskan? Jag ger här några exempel:⁴⁵ *göle* »sumpfige Niederung» = sv. *göl*; *klicken* »die Wand mit Lehm bewerfen» = skånskt *klicka på* (t.ex. en vägg); *krosel* »Preisselbeere»⁴⁶ = sv. dial. *kröson*, finl. *kröjson*; *pulßen* »ins Wasser waten» = sv. *pulsa*; *riwe* »Harke» = sv. dial. *riva*; *spene* »Mutterbrust» = sv. *spene*.

Man kan möjligen på sin höjd beklaga att Teuchert i vissa fall inte gått närmare in på parallellismen, men jag vill betona att han dock i sina diskussioner någon gång talar om »eine englische-niederländische-nordische Sprachgemeinschaft».⁴⁷ Överensstämmelsen mellan nordiskan och nederländskan (jämte närliggande dialekter) med dess kolonisationsspråk förmår inte rubba hans resultat, så länge man inte kan belägga motsvarande kriterier i språkrummet mellan nederländskan och det östliga området. Detta bygger ju i stor utsträckning på slavisk grund och kontakter mellan de invandrade nederländarnas språk och de nordiska språken torde lysa med sin frånvaro. Ord av den typ jag anfört bör emellertid vara av särskilt intresse för forskningen, eftersom de kan förmodas tillhöra Teucherts engelska-nederländska-nordiska »språkbåge» i norr. Vid en eventuell undersökning av detta slag får frisiskan och lågtyskan inte lämnas åsido. Vad lågtyskan beträffar, måste man likväl beakta att också denna dialekt på sina håll påverkats av nederländsk invandring, vilket närmare belysts av Teuchert, Mitzka och andra.⁴⁸

En till synes svår fråga återstår att lösa, den kronologiska. Äldre handskrifter med Ostlandvisan föreligger inte, endast rätt sena tryck, i stort sett från 1700-talet.⁴⁹ Är det under sådana förhållanden inte djärvt att koppla samman visan med en medeltida emigration?

Nu förhåller det sig så att folkvisor ytterst sällan upptecknades före 1500-talet. Först under senare århundraden uppstod ett verkligt intresse för detta slags litteratur.

Ostlandvisans historia företer inga större avvikelser från denna normala utveckling. Någon uppteckning från 1500-talet föreligger visserligen inte, men väl två uppgifter från detta århundrade med anvisning att sånger skulle sjungas efter melodin »In oostland wil ic varen», nämligen från åren 1540 och 1573.⁵⁰ Att Ostlandvisan redan 1540 gällde som folkligt etablerad mönstermelodi måste tolkas så, att den då var känd sedan mycket lång tid tillbaka, troligen sedan hundratals år. Gapet

Om folkvisan »Till Österland vill jag fara»

mellan utvandrarepoken och 1500-talet behöver därför inte inge betänkligheter. För att tillhöra denna litteraturgenre har Ostlandvisan i själva verket exceptionellt gamla, bestyrkta anor.

Ostlandvisan måste betecknas som slitstark, med en inneboende förmåga att smidigt anpassa sig efter olika användningsbehov. Den sjöngs mer eller mindre varierad i Belgien (Flandern/Brabant), Holland, Tyskland,⁵¹ England, Danmark och Sverige; den har uppträtt bl.a. som utvandrarvisa, flyttvisa, kärleksvisa, serenad, bröllopsvisa, del av politisk sång⁵² och i Sverige som psalmliknande dikt. Man kan väl förmoda att möjligheterna till vidareutveckling därmed uttömts.

1. Den ursprungliga mönstermelodin (1739 års psalmbok)

III.
Om Jordenes Fruchtbarhet.
312.

On the musical score, there are several annotations: a '6' above the first measure of the first staff, '8' above the first measure of the second staff, and '6' above the first measure of the third staff. At the bottom of the score, there are two markings: 'Bb' and 'L på'.

På mig/o- Herre läre! Jagh alltid
förlåter mig/ Ledsaga mig i dina läro
Af hiertat beder jagh dig.

Bb L på

2. Till Österland (gren A, jfr dock s. 19f.). Modern melodi enl. Anrep-Nordin,
Dikt och ton, nr 28, 1934

Något långsamt. Folkvisa.

The musical score is written on a single staff in a 3/4 time signature. It includes two verses of lyrics.

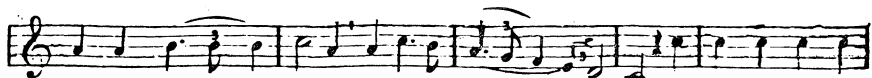
1. Till ös - ter - land vill jag fa - ra, där bor all - ra
2. Jag där vill byg - ga en hyd - da, där mar - ken står
kä - ras - ten min. Bort - om berg och dju - pa
stän - digt så grön, och där trä - den ä - ro
da - lar, allt un - der så grö - nan en lind.
pyd - da med blom - mor, som dof - ta så skönt.

Om folkvisan »Till Österland vill jag fara»

3. D 1 (gren A). Nederländsk version, ganska uppluckrad text

„In Oostlant wil ic va-ren, mijn bli-ven en is hier niet lanck. Hi
met een-der schoonder vrouwen, si heeft myn herteken be-vaen.”

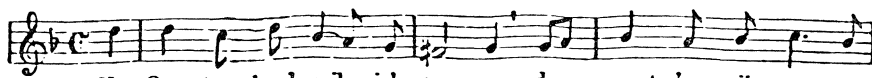

namdat maech-de-ken rey-ne al bi-der wit - - ter bant, hi ley-de-se op een

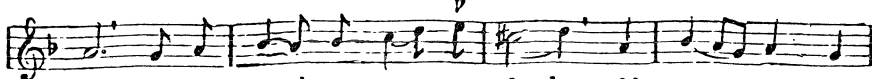

eyn-de, hi ley - de-se op een eyn-de, daer hi een bed - de-ken vant.

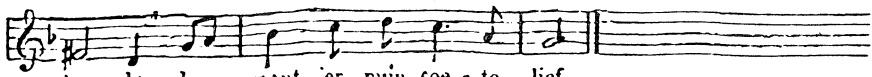
4. D 7 (gren A). Nederländsk version

Na Oos-ter-land wil ick va - ren, daer woont 'er mijn zoe - te

lief, o - ver bergh en o - ver da - len, schier o - ver der

hey - de. daer woont 'er mijn soe - te lief.

5. Den danska versionen (gren A, jfr dock s. 19 f.)

Til Kon = gens Gaard vil jeg dra = ge, der

boer Al = ler = kjæ = re = sten min; der vor = er i by = be

Da = te saa fa = ger og grøn en Lind.

Torsten Dahlberg

6. W (gren B). Nederländsk version

Allegretto.

Naer Oost-land willen wy ry—den, Naer Oost-land willen wy
mée Al o-ver die groe - ne hei-den, frisch o-ver die hei-den, Daer
is - ser een be - te - re stee.

7. D 2 (gren B). Ansluter sig väsentligen till nr 6 (W)

8. D 3 (gren B). Nederländsk version

Naer Ro-zen-land zul-len wy ry-den, naer Ro-zen-land zul-len wy
gaen, al naer die schoo-ne ste - de locht o - ver die
hey-de, en - de kie - zen ee - nen an - de - ren staet.

9. Den lågtyska versionen N 2 »Alevaart» (gren B). Ansluter sig nära till nr 6 (W) och nr 7 (D 2)

10. D 6 (gren C). Nederländsk version, rätt urspårad text

Naar Ro - ze-land zul-len wij va-ren, naar Ro-ze-land zul-len wij
gaan. En, als wij in Ro-ze-land kwa-men al aan dat schoon rood huis.

För källhänvisningar se ovan s. 23.

Noter

Förkortningar: Duyse = P. Duyse, *Het oude nederlandsche lied*, 1903–1907; Nd. Mitt. 28=Niederdeutsche Mitteilungen 28, 1972; Olrik, *Folkeviser*=A. Olrik i: *Danmarks gamle Folkeviser* 9, 1920–1923 (s. 99 f.); Willems = J. F. Willems, *Oude vlaemsche liederen*, 1848. – För ytterligare litteratur hänvisas till förteckningen i Nd. Mitt. 28, slutet.

- 1 De nederländska formerna vanligen Oostland, Oosterland.
- 2 Dessutom hänvisas till en föreläsning 1979 vid universitetet i Münster över ämnet *Mittelniederdeutsches und Mittelniederländisches in schwedischer Sprache und Literatur* (Festschrift der Stiftung F. V. S., s. 13–22, under tryckning).
- 3 Nd. Mitt. 28, s. 21 f.
- 4 Nd. Mitt. 28, s. 36 f.
- 5 Nd. Mitt. 28, s. 9.
- 6 I: *Folkminnen och folktankar* 24, 1937, s. 58–70.
- 7 Nd. Mitt. 28, s. 7, 39.
- 8 Nd. Mitt. 28, s. 32.
- 9 Olrik, *Folkeviser*, s. 99.
- 10 Nd. Mitt. 28, s. 49 f.
- 11 J. Hammarlund, *Sånger för skola och hem*, 1911.
- 12 Nd. Mitt. 28, s. 8.
- 13 Nd. Mitt. 28, s. 7 f.
- 14 Nd. Mitt. 28, s. 8 fn.
- 15 Jag har måst ålägga mig en viss begränsning. Ur den väl representerade gren A avtryckes ej den ganska derangerade D 8; den uppluckrade gren C (3 versioner) belyses endast av D 6.
- 16 Även i en rad senare upplagor.
- 17 Nd. Mitt. 28, s. 33 f.
- 18 Äldre förarbeten föreligger. Duyse redgör i förekommande fall för dessa. Några exempel: D 1 har en melodi, som troligen är känd sedan 1565 (Duyse I: 291). W/D 2 (text och melodi) anser Erk-Böhme – säkert med orätt – vara av västfaliskt ursprung (Duyse I: 715). D 3 ingår i en midsommarvisa (Duyse I: 716). D 8 kan ha relationer till en bondevisa (Duyse I: 721 f.).
- 19 Olrik, *Folkeviser*, s. 99.
- 20 Här avses Erk-Böhme, *Deutscher Liederhort* II, 1893, s. 218 f.
- 21 Nd. Mitt. 28, s. 44.
- 22 Här hänvisas uttryckligen till Nd. Mitt. 28, s. 48–55.
- 23 Också Duyse I: 713 anser dessa partier vara tillägg.
- 24 I fråga om Brabant jfr även Nd. Mitt. 28, s. 33.
- 25 Nd. Mitt. 28, s. 36 f.
- 26 Duyse I: 714.
- 27 Nd. Mitt. 28, s. 46.
- 28 Nd. Mitt. 28, s. 37–44.
- 29 Nd. Mitt. 28, s. 40.
- 30 Nd. Mitt. 28, s. 43.
- 31 Duyse I: 299, Nd. Mitt. 28, s. 35; i min konkordans s. 37 har D 5 fallit bort.
- 32 Nd. Mitt. 28, s. 35.
- 33 Hela dikten föreligger i Nd. Mitt. 28, s. 46.
- 34 Olrik, *Folkeviser*, s. 100.
- 35 Det talas dock inte om en uppgående sol, endast om en morgonstund.

Torsten Dahlberg

- 36 Nd. Mitt. 28, s. 45.
- 37 Duyse I: 714 f., Nd. Mitt. 28, s. 45.
- 38 Nd. Mitt. 28, s. 46.
- 39 Att den svenske omdiktaren inte längtade efter Finland (tidvis benämmt Österland, Nd. Mitt. 28, s. 5 fn.), som ibland diskussionsvis framkastats, framgår övertydligt av texten: det avses ju ett land med anknytning till Frälsaren, med ständigt gröna träd, muskottblommor, nardus-saffran osv.
- 40 Nd. Mitt. 28, s. 11–15.
- 41 I: Nachrichten der Königl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch-historische Klasse, 1933, s. 144. – Jfr även Meyer i Korrespondenzblatt des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung 46, 1933, s. 46.
- 42 Möjligen värvade man också »vattenbyggare», jfr Nd. Mitt. 28, s. 16.
- 43 Nd. Mitt. 28, s. 16.
- 44 I: Zeitschrift für Mundartforschung 19, s. 81 f.
- 45 För sidohänvisningar se registret hos Teuchert.
- 46 Teuchert, Die Mundarten der brandenburgischen Mittelmark etc.
- 47 Teuchert, »Sprachreste», s. 77.
- 48 Nederländskt inflytande föreligger också i frisiskan.
- 49 Jfr Nd. Mitt. 28, passim.
- 50 Jfr dels Nd. Mitt. 28, s. 21, dels Duyse I: 290.
- 51 En avart har t.o.m. nått ända till Sydtyrolen, visan »Nach Ungarn müssen wir reisen». Stroferna 1 och 2 påminner om motsvarande ställen i W. Liksom i W (stroferna 7 ff.) talas också om »Ritter». Visan – med från den övriga filiationen avvikande melodi – är tryckt i Sydtyroler Volkslieder, hrsg. von A. Quellmalz, 1 (1968), nr 72.
- 52 Nd. Mitt. 28, s. 39, 40, 47.

Hans Ritte

Astrid Lindgrens Kindheitsmythos

Beobachtungen zu ihren Bullerby-Büchern

Wohl kaum jemand wird heutzutage noch eine Hauptaufgabe der Literaturwissenschaft darin sehen, ein literarisches Werk auf Jugenderlebnisse des Autors zurückzuführen und somit für den Leser zu »entschlüsseln«. Die auf den Positivismus zurückgehende Methode hat allzu lang den Blick auf wichtigere Probleme verstellt (dies gilt besonders für den skandinavischen Raum), ohne letztlich etwas anderes zu erbringen als vage Vermutungen über Zusammenhänge zwischen Literatur und vorliterarischer Lebensgeschichte. Selbst wo es zu gelingen schien, solche Zusammenhänge evident zu machen, war nur ein Beitrag zur Erforschung der *stofflichen* Grundlagen des Werkes geleistet. Die für das Verständnis literarischer Phänomene viel wichtigere Frage nach dem Verhältnis von Realität und Fiktion wurde oft nicht einmal gestellt, geschweige denn zum Gegenstand der Untersuchung gemacht. Eine andere Frage ist, ob auch auf *Kinderliteratur* zutrifft, was Werner Aspenström in überspitzter Form so formuliert hat:

Innerst i varje människa, ja, rent av i varje samhälle, finns det en het och oätbar gröt, runt vilken katten trevar. Men det är katten och hans rörelser som är det intressanta, inte gröten, det är dikten som är det angelägna, inte dess bakgrund och personliga förutsättningar.¹

Ist Kinderliteratur, gerade weil sie Literatur für *Kinder* ist, nicht viel mehr als andere Literatur darauf angewiesen, eigene Kindheitserlebnisse des Autors zu reproduzieren, um auf diese Weise die Kluft zwischen der Seh- und Erlebnisweise von Kindern und Erwachsenen zu überwinden; und könnte es deshalb nicht doch eine lohnende Aufgabe sein, diese Vermutung durch den biographischen Nachweis des Erzählten zu bestätigen? Besonders müßte dies für jene Kinderliteratur gelten, zu deren Entstehung das *Erinnerungsvermögen* nach Auskunft des Autors wesentlich beigetragen hat.

Man wird von dem Versuch einer deutschen Illustrierten absehen können, die »heile Welt«, in der Astrid Lindgren aufgewachsen ist, durch fotografisches Material einzufangen; aber auch die Selbstausagen Astrid Lindgrens und die von ihnen mehr oder weniger stark beeinflussten Werkdeutungen zielen immer wieder auf das Kindheitsmilieu und seine Bedeutung für das Werk ab. »Vi var alltså fyra syskon, Gunnar, Astrid, Stina och Ingegerd, och vi levde ett lyckligt Bullerbyliv på Näs, i stort sett precis så som barnen i Bullerbyböckerna.«² In dieser Äußerung Astrid Lindgrens sind die Kindheitswelt von Näs-Vimmerby und die fiktive Welt der Bullerbykinder vertauschbar geworden; das einschränkende »i stort sett« fällt dabei kaum noch ins Gewicht. Es bereitet der Autorin deshalb auch keine Schwierigkeiten, die Frage nach dem Geheimnis ihres Erfolgs mit dem Hinweis auf ihr außergewöhnliches Erinnerungsvermögen zu beantworten. (Vgl. Anm. 12.) Die Spur dieser Selbstdeutung findet sich überall. Wagner-Jung bemerkt zu den »realistischen Umweltserzählungen«³ der Kinderbuchautorin: »Alle diese Erzählungen schildern eine sehr glückliche Kindheit. Zweifellos spiegeln sie auch teilweise Erinnerungen an Astrid Lindgrens eigene, sehr glückliche Kindheit in Småland.«⁴ Waldemar Lichtenberger sieht Astrid Lindgren u.a. aus ihrer realen Umwelt schöpfen: »Beide Welten, die magische Welt ihrer Schwedenkinder und die reale Umwelt, bilden den Brunnen, aus dem die Autorin ihre Jugendbücher schöpft.«⁵ Reinbert Tabbert kommentiert ein aufgezeichnetes Gespräch mit der Autorin mit den Worten: »Sie (die eigene Kindheit, Anm. d. Verf.) scheint für das Schaffen der Autorin eine entscheidende Rolle zu spielen. So führt ihre Fähigkeit, ein großes jugendliches Publikum mit ihren Werken zu erreichen, auf die Begabung zurück, sich zu erinnern, wie es war, ein Kind zu sein. (...) Die eigene Kindheit stellt für die Autorin die wichtigste Stoffquelle dar, wenn nicht auch den Impuls zum Schreiben.«⁶

Wie es scheint, gehen manche Darstellungen von der unausgesprochenen Voraussetzung aus, daß die geschilderten Kindheitserlebnisse *unverwechselbar* die Kindheitserlebnisse Astrid Lindgrens wieder spiegeln, und daß sie *spezifisch* sind für eine »verlorene Zeit«⁷ und eine »verlorene«, d.h. nicht wiederholbare Konstellation gesellschaftlicher Umstände. Sie gewinnen von daher gesehen eine Art von personalhistorischer Glaubwürdigkeit, die sich von Authentizität eigentlich nur noch dadurch unterscheidet, daß die Namen geändert und einige Korrekturen vorgenommen wurden. Dichtung wird zur *Überlieferung*.

Es ergeben sich Parallelen zum Selma-Lagerlöf-Bild der letzten Jahrzehnte, das von der Auffassung geprägt war, Selma Lagerlöf habe im Grunde nur überliefert, was ihr während ihrer Kindheit an mündlichem Erzählgut übermittelt worden war. Auch hier war es die Dichterin selbst, die zu dieser Meinungsbildung durch Hervorhebung des »Wahrheitsgehalts« ihrer Erzählungen wesentlich beigetragen hatte.⁸ – Es bleibt bei einer solchen Betrachtungsweise nicht nur außer acht, daß Authentizität selbst Teil der poetischen Fiktion sein und somit ein *Kunstmittel* in der Hand des Dichters werden kann, sondern auch, daß die Vermittlung von Erinnerungen nicht mit einer bestimmten Darbietungsform einhergeht und somit die Wahl einer konventionellen Erzählform, wie sie in den Bullerby-Geschichten vorliegt, bereits eine Entscheidung darstellt, durch die das (in der Erinnerung noch sprachlich ungeformte) Kindheitserlebnis auf die Ebene des Poetisch-Fiktionalen gehoben wird. Die rein »werkimmanente« Betrachtungsweise läßt andererseits unberücksichtigt, daß sich Bullerby als Modell einer kindgemäßen Umwelt auffassen läßt, das imstande sein könnte, in der Erziehungspraxis als Orientierungshilfe zu dienen, u.a. was das Verhältnis der Kinder zu ihren Eltern angeht. Man hat die realistischen Umwelterzählungen Astrid Lindgrens auch »wunschhafte Rückerinnerungen« genannt.⁹ Sie unterscheiden sich von der (in die Zukunft gerichteten) *Utopie* vor allem dadurch, daß sie bereits »erprobt« sind, die Möglichkeit ihrer Verwirklichung also nicht nur Glaubenssache ist. Es kann aus diesem Grund nicht gleichgültig sein, inwieweit diese Erzählungen Deckung in der patriarchalisch geordneten bäuerlichen Umgebung haben, in der die Autorin aufgewachsen ist, denn erst durch die Kenntnis dieses biografischen Hintergrunds werden wir in die Lage versetzt, die »Machbarkeit« des geschilderten Kindheitsidylls beurteilen zu können.¹⁰ Auch diese Überlegungen gehen indessen davon aus, daß nicht nur die äußeren Lebensumstände, sondern auch das, was die Erzählungen an Geborgenheit, Wärme und innerer Harmonie ausstrahlen (man hat hierfür das Modewort »heile Welt«¹¹ zur Verfügung), ihre Wirkung aus dem Milieu selbst und nicht aus dem Dichtungserlebnis beziehen. Auch hier werden wir also auf die Beschäftigung mit der Rolle des dichterischen Mediums verwiesen.

Fragen dieser Art haben bekanntlich schon die Naturalismus-Diskussionen beherrscht. Schon damals begann sich die Erkenntnis durchzusetzen, daß Kunst mehr ist als »ein Stück Natur, gesehen durch ein Temperament« (Zola). Es konnte nicht Aufgabe dieser Studie sein,

hier noch einmal am Beispiel Astrid Lindgrens zu zeigen, was bereits gesicherter Bestandteil unseres Wissens über die Eigenwertigkeit von Sprachwerken ist. Die hohe Einschätzung des Erinnerungsvermögens, die sich bei Astrid Lindgren, aber auch bei anderen Kinderschriftstellern findet,¹² ließ es jedoch angebracht erscheinen, dem Eindruck entgegenzuwirken, die Erzählung organisiere sich gleichsam von der Erinnerung (die ja ein *vorsprachliches* Phänomen ist) her. Dieser Eindruck gibt insofern zu Bedenken Anlaß, als er dem Erinnerungsvermögen eine wichtigere Rolle zuweist als der Gabe der Erfindung. Die poetische Erfindung erscheint bei einer solchen Betrachtungsweise geradezu als ein Verfahren, durch das Wirklichkeit verfälscht wird.

Gibt es denn irgendwelche Anhaltspunkte in Bullerbyboken, die uns zeigen, in welcher Richtung wir zu suchen haben, wenn wir wissen wollen, worauf es der Autorin bei ihrer Rekonstruktion der Vergangenheit ankam?

Maja Svensson, eine ehemalige Spielgefährtin Astrid Lindgrens, die nach den Worten Margareta Strömstedts »känner igen sin egen barn-dom i Bullerbyböckerna«, charakterisiert ihr Kindheitsmilieu mit den Worten: »Å, vi hade mycket roligt!«¹³ Das Wort »rolig« begegnet auch in Bullerbyböckerna in einer Häufigkeit, die vermuten läßt, daß es sich um die Bezeichnung eines Schlüsselerlebnisses handelt, das vielleicht Aufschluß über die der Darbietungsweise zugrunde liegende Intention der Autorin geben könnte.

Wir können uns zwar unschwer vorstellen, daß die Kinder an den Lebensbedingungen, die sie vorfanden, ihren »Spaß hatten« aber durch die ständige Wiederholung erhält das Wort etwas Programmatisches. Ein Zusammenhang mit den pädagogischen Leitbildern der 40er Jahre erscheint naheliegend, zumal Astrid Lindgren in einer Dialogszene des Buches auf moderne Erziehungsmethoden Bezug nimmt.¹⁴ Das sog. »Lustprinzip« gehörte noch keineswegs zu den Erkenntnissen der modernen Kinderpsychologie, die sich im allgemeinen Bewußtsein durchgesetzt hatten. (Vgl. auch Margareta Strömstedt: »Den nya lekpedagogikens syn på barnen och barnens fantasivärld medförde nya krav på fantasi och psykologisk sanning också i barnlitteraturen. Pressen började efterlysa förnyelse, av både barnboken och ungdomslitteraturen.«)¹⁵ Es mochte deshalb für Astrid Lindgren, die ja bereits mit Pippi Långstrump einen bahnbrechenden Beitrag geleistet hatte, naheliegend sein, durch ständige Wiederholung des leitenden Prinzips auf den Zusammenhang ihres Werkes mit den erzieherischen Ten-

denzen ihrer Zeit aufmerksam zu machen.

Die Charakterisierung durch das Wort »rolig« bedeutete freilich nur eine Aussage *über* den Erlebnisgehalt des Erzählten; der Erlebnisgehalt selbst, den die Autorin in ihrer Erinnerung bewahrt hatte, war dadurch noch nicht nachvollziehbar geworden. Der gewählte Darbietungsstil (Lisa erzählt und kommentiert ihre Erlebnisse) entsprach zwar einer kindlichen Erzählhaltung, offenbarte andererseits aber auch die Grenzen, die der Reproduktion von Erinnerungen an Gefühls-erlebnisse gesetzt waren. Die Ich-Erzählung aus der Sicht des Kindes erwies sich als ungeeignet, der psychischen Komponente des Erlebens den ihr adäquaten sprachlichen Ausdruck zu verleihen. Ähnlich wie in der Volkserzählung blieben die auslösenden Erlebnisse auf der Ebene äußeren Geschehens, fehlten die Mittel einer psychologisch vertieften Darstellung ihrer Erlebnisqualität. – Man könnte einwenden, daß es dem Leser auch ohne Lisas Interpretationshilfen möglich sei, das Vergnügen des Kindes an den geschilderten Begebenheiten nachzuempfinden. Deutet dies nicht darauf hin, daß die »therapeutische Wirkung«, die gelegentlich zur Rechtfertigung der sozialen Irrelevanz der Erzählung gedient hat, gleichsam vom geschilderten Milieu ausgeht und somit die Leistung Astrid Lindgrens am Ende doch in der Bewahrung des Gewesenen und seiner einführenden Wiedergabe durch das Medium der Sprache bestand? – Wenn wir so argumentieren, gehen wir bereits von einer Prämisse des Buches aus, nämlich daß die Spielsituationen in idealer Weise mit den Bedürfnissen des Kindes Lisa (mit dem sich kindliche Leser identifizieren) übereinstimmen. Es bleibt dabei außer Betracht, daß etwa behinderte oder anderssprachige Kinder eine äußerlich zwar gleiche, »nach innen« aber ganz andere Situation vorgefunden hätten. Da die optimale Übereinstimmung zwischen den äußeren Bedingungen und den Bedürfnissen des Kindes bereits Bestandteil der Fiktion ist, läßt sich auch die Wirkung auf den Leser nicht einfach von der Fiktion trennen, so als gebe es ein schlechthin ideales Kindheitsmilieu. – Selbst wenn wir unterstellen, daß wir in Lisa das *alter ego* der Autorin vor uns haben, ergibt sich ein wesentlicher Unterschied. Die Fixierung des Erlebten mit kindlichen Mitteln entspricht nicht der »Wahrheit«; auch wenn wir unterstellen, daß sich Astrid Lindgren minutiös an Erlebnisse ihrer Kindheit erinnert, gehört die gewählte Form nicht zum Wesen dieser Erinnerung: Der Erwachsenen stehen inzwischen andere Mittel der erzählerischen Wiedergabe zur Verfügung. Die nicht authentische Form der Erzählung vom authen-

tischen Inhalt der geschilderten Erlebnisse zu trennen, ist aber nicht möglich. Das bedeutet im Zusammenhang unserer Überlegungen: Von einer un-mittelbaren, quasi »authentischen« Wiedergabe des Erlebten kann nicht die Rede sein.

Wir sehen Lisa das ganze Buch hindurch in der Rolle der Erzählerin, die eine genaue Vorstellung davon hat, wo die einzelnen Episoden im Erzählzusammenhang unterzubringen sind: »Förut bodde Lasse och Bosse och jag i samma rum. Det var i det höga gavelrummet som ligger bredvid vinden. Nu bor jag i det vänstra gavelrummet, som farmor hade förut. Men det ska jag berätta mera om *sedan*.«¹⁶ Hier wird auf zeitlich früher liegende Wohnverhältnisse zurückgegriffen. Die vom Standpunkt der Erzählung jetzt aktuelle Situation wird nur kurz erwähnt, hingegen eine ausführliche Darstellung für einen späteren Zeitpunkt angekündigt. Die *Ökonomie des Erzählens* bringt es mit sich, daß zunächst von der *vergangenen* Wohnsituation erzählt wird: »Ibland är det rätt så roligt att bo i samma rum som sina bröder.«¹⁷ Ihr ist die Erinnerung, die ja kein früher oder später kennt, eindeutig untergeordnet. – Ein Blick auf die Kapitelüberschriften läßt uns verstehen, warum hier »stream of consciousness« nicht den Gang der Erzählung bestimmt hat. Sie lautet: *Bröderna är besvärliga*. Die thematische Zuordnung ist der Erzählerin wichtiger als die Eigengesetzlichkeit der Erinnerung. Wenn es an anderer Stelle heißt: »Nu ska jag berätta en annan sak som hände i våras«,¹⁸ so haben wir es mit einem charakteristischen Merkmal autoritativen Erzählens zu tun; die Erzählung wird gesteuert vom überschauenden Standpunkt des Erzählers, nicht von den in der Erinnerung auftauchenden Bildern. Zur Verdeutlichung des Gemeinten sei hier eine Szene aus dem autobiographischen Werk eines bekannten Autors angeführt, die zudem inhaltliche Berührungspunkte mit Bullerbyböckerna aufweist. Sie schildert nämlich, wie das Kapitel *Farfar fyller 80 år*, die Konfrontation des Kindes mit dem Todeserlebnis.

Er ging wie immer zum Frühstück hinunter. Es dauerte nicht lang und wir hörten gellende Rufe. Die Gouvernante stürzte die Treppe hinunter, ich ihr nach. Vor der offenen Türe des Speisezimmers sah ich den Vater am Boden liegen. Er lag seiner ganzen Länge nach, zwischen Tisch und Kamin, ganz nah am Kamin, sein Gesicht war weiß, er hatte Schaum um den Mund, die Mutter kniete neben ihm und schrie: »Jacques, sprich zu mir, sprich zu mir, Jacques, Jacques sprich zu mir!« Sie schrie es immer wieder, Leute kamen, die Nachbarn Brockbank, ein Quäkerpaar, Fremde kamen von der Straße. Ich stand

bei der Tür, die Mutter griff sich mit den Händen an den Kopf, riß sich Haare aus und schrie immer weiter, ich machte zaghaft einen Schritt ins Zimmer, auf meinen Vater zu, ich begriff es nicht, ich wollte ihn fragen, da hörte ich jemand sagen: »Das Kind muß weg.« Die Brockbanks nahmen mich sanft beim Arm, führten mich auf die Straße und in ihren Vorgarten.¹⁹

Konfrontation ist hier in einem ganz wörtlichen Sinn zu verstehen. Erinnerungsbilder fügen sich zu einem Textgefüge, das keinem ordnenden Prinzip zu unterliegen scheint. Das Erlebnis des Todes ist zusammengesetzt aus einer Reihe von Sinneseindrücken (wir hörten ... sah ich ... da hörte ich ...); der Erinnerungsvorgang wird nicht durch einen dazwischengeschalteten Erzähler vermittelt, sondern *strukturell nachgebildet*.

Die Unterschiede liegen allerdings nicht nur im Bereich der Darbietung. Astrid Lindgren bezieht die Sterbestunde des alten Großvaters nicht in ihre Erzählung ein – der Tod ist nur Gesprächsthema, nicht Gegenstand der Erzählung. Daß es sich hier um eine Verengung der Perspektive handelt, der ein bestimmtes Auswahlprinzip zugrunde liegt, ist eine Vermutung, die an Wahrscheinlichkeit gewinnt, wenn wir die Erzählung vor dem Hintergrund der Möglichkeiten sehen, die sich selbst bei einer strikten Beschränkung auf das bäuerliche Milieu von Vimmerby erboten hätten. Die körperliche Mühsal der Kinderarbeit, die vom heutigen erzieherischen Standpunkt (aber auch vom Standpunkt der Autorin zum Zeitpunkt der Niederschrift ihres Buches) äußerst bedenklich erscheinen muß, geht zum Beispiel nur andeutungsweise in die Erzählung ein: »Vi hade säckförkläden på oss för att det inte skulle göra ont i knäna. (. . .) Det var roligast första dan vi höll på med rovgallringen. Sen blev det lite enformigt, men vi måste fortsätta ändå, för alla rovorna måste gallras.«²⁰ Im übrigen ist Arbeit »insvept i lek och sammanhållning« wie Margareta Strömstedt zusammenfassend feststellt.²¹ – Man mag verstehen, daß der Krieg für die Kinder eine periphere Erscheinung ist, und daß die Unruhe, die die täglichen Kriegsberichte in ihnen wecken, durch die beruhigende Versicherung des Großvaters »Nog håller väl Gud sin hand över lilla Bullerbyn« gestillt werden kann, aber ist es auch glaubwürdig, daß die Mädchen, die sich ja unter den Jungen bereits den späteren Partner erwählt haben, die sexuelle Neugier nicht kennen, und daß ihnen Trotz und Auflehnung fremd sind? (Vgl. Strömstedt: »(. . .) trotset och invändningarna får aldrig fäste i någon Bullerbybok.«)²² Wenn sich auch vieles aus der Bindung der Erzählung an die Perspektive des Kindes Lisa erklären

Hans Ritte

läßt – die Ausklammerung aller Empfindungen und Bedürfnisse, die sich nicht unter den Oberbegriff »rolig« subsumieren lassen, tut es schon deshalb nicht, weil Astrid Lindgren durchaus in der Lage war, die psychologische Relevanz solcher Bedürfnisse nachträglich richtig einzuschätzen. Es kann angesichts der *selektiven Verfahrensweise* der Autorin in Bullerbyböckerna nur mit Einschränkungen gelten, was Margareta Strömstedt über das Erinnerungsvermögen der Autorin gesagt hat:

Hennes minne när det gäller barndomen är unikt. Och det är inte bara exakta detaljer i miljön hon minns, inte bara repliker och dofter, inte bara lekar och magiska besvärjelser: det viktigaste är att hon minns behoven, drömmarna och känslorna.²³

Die Erinnerung unterliegt einer strengen Auswahl (Tabuisierung des Todeserlebnisses, der sexuellen Bedürfnisse, des körperlichen und seelischen Unbehagens, der tiefergehenden Kind-Eltern-Konflikte), deren poetisches Ergebnis die »heile Welt« von Bullerby ist. Was uns an der Erzählung pädagogisch richtig erscheint (hier wäre vor allem an das ausgewogene Verhältnis von Freiheit und Geborgenheit,²⁴ aber auch an die Mittelpunktstellung des kindlichen Spiels zu denken), besitzt diese positiven Eigenschaften nicht einfach »von Haus aus« – Bullerby mit Vimmerby gleichzusetzen hieße die zahlreichen Möglichkeiten »poetischer Manipulation« unterschätzen, die der in Erziehungsfragen keineswegs unparteiischen Autorin zur Verfügung stehen. (Wie wir wissen, hat Astrid Lindgren seinerzeit mehrfach in die Erziehungsdebatte eingegriffen.)

Gegen die Annahme, Astrid Lindgren habe erlebte Vergangenheit gleichsam aus der Erinnerung »reproduziert«, spricht auch die überall in der Erzählung zu beobachtende Tendenz zur *Stilisierung*. Ich möchte mich hier auf ein Beispiel beschränken, das diese im Bereich der Dichtung überall anzutreffende Verfahrensweise deutlich erkennen läßt. Im einleitenden Kapitel wird Bullerby folgendermaßen beschrieben:

Vi bor i en gård som heter Mellangården. Den heter så för att den ligger mitt emellan två andra gårdar. De andra gårdarna heter Norrgården och Sörgården. Alla tre gårdarna ligger i en rad. (. . .) Det är en mycket liten by, bara tre gårdar, Norrgården, Mellangården och Sörgården.²⁵

In Margareta Strömstedts Lebensbeschreibung lesen wir: »Den yttre bilden av Bullerbyn – de tre husen i rad – har Astrid Lindgren hämtat

från byn Sevedstorp, där hennes far växte upp i det mellersta huset.«²⁶ (Das beigefügte Foto illustriert diese Beziehung.) Die der Beobachtung unausgesprochen zugrunde liegende These, wonach das Bullerby-Idyll poetisch verkleidete Wahrheit ist, die es zu »entschlüsseln« gilt, zwingt die Verfasserin der Lebensbeschreibung in diesem Fall, auf entfernter liegende Dinge auszuweichen: Da das Elternhaus Astrid Lindgrens nicht den in der Erzählung beschriebenen Verhältnissen entsprach, mußte das Haus der Großeltern herhalten. Die biographische Methode wird auf diese Weise quasi ad absurdum geführt. Denn wenn Astrid nicht in einem von drei nebeneinander liegenden Höfen aufgewachsen war, konnte im Grund jede beliebige Häuserreihe als Vorbild gedient haben. Drei nebeneinander liegende Häuser sind gewiß keine Erscheinung, zu deren Entdeckung als Stoffquelle es deren realer Existenz bedurft hätte. Ganz übersehen wird bei einer solchen Betrachtungsweise auch, daß die 3-Zahl durchaus den Formerwartungen von Kindern entgegenkommt. (Wir erfahren durch die Erzählung, daß Märchen eine große Rolle im Leben der Kinder spielten; vgl. unten.) Die Neigung zur Stilisierung kommt ja nicht nur darin zum Ausdruck, daß auf realistische Einzelheiten verzichtet wird, sondern auch in den Phantasienamen »Norrhården, Mellangården und Sörgården«. In Sörgården verbarg sich zudem eine literarische Anspielung auf das klassische Vorbild kindgemäßer Idyllenschilderung: das zur Legende gewordene *Sörgården* von Anna Maria Roos, als Lesebuch für die erste Klasse 1913 von denselben reformfreudigen Schulmännern eingeführt, denen auch die Entstehung von Selma Lagerlöfs Nils Holgersson zu verdanken ist.²⁷

Für die Bullerby-Kinder sind Realität und Phantasiewelt noch nicht klar getrennt, wie es der seelisch-geistigen Verfassung dieses Alters entspricht²⁸ (die Kinder erzählen sich nicht nur Märchen, sondern erleben und spielen sie auch in der Wirklichkeit nach). Dies hat insofern Bedeutung für unsere Überlegungen, als dadurch auch das *Verhältnis von Erinnerung und sprachlicher Form* berührt wird.

Im Kapitel *Anna och jag vet inte själva vad vi gör* fängt Lisa einen Frosch, denn »det vet ju varenda människa, att grodor för det mesta är förtrollade prinsar. I sagorna, menar jag.« Realität und Märchen gehen, da der Faulbaum so stark in der Sonne duftet, allmählich ineinander über:

För rätt som det var så tänkte jag, att *vem vet*, om det inte var en förtrollad prins i alla fall. På den tiden, när det fanns förtrollade prinsar, så fanns det väl också *vanliga* grodor, som inte var några prinsar alls. Och då kunde det

väl hända, att någon förtrollad prins hade blivit bortglömd, bara för att folk trott, att det var en vanlig groda. Och om ingen prinsessa då hade brytt sig om att kyssa honom, så hade han ju måst fortsätta att vara groda i all evinnerlighet, även sen sagorna var slut. Stackarn, och här satt han nu i diket i Bullerbyn och hade blivit över!²⁹

Schließlich schlägt Lisa vor, den Frosch zu küssen. Es entsteht ein Streit darüber, wer den Prinzen und das halbe Königreich bekommen soll, wenn es wirklich ein Prinz ist. Man einigt sich aber, ihn selbst wählen zu lassen. Lisa sagt einen Spruch auf, der ihr gerade einfällt, und küßt den Frosch. Als nichts geschieht, küßt ihn Anna ebenfalls. Dabei läßt sie ihn fallen, sodaß er entkommen kann. Lisa tröstet sie mit der Versicherung: »Det ska nog i alla fall vara riktiga prinsessor, om det ska bita på såna där fulingar.«³⁰

Hier findet eine Art von literarischem »feedback« statt. Die literarischen Vorkenntnisse prägen bereits die scheinbar vorliterarischen Erlebnisse, deren sich Astrid Lindgren zu erinnern vorgibt. Der Kreis schließt sich, indem sie diese Erinnerungen schriftlich fixiert. Die Erinnerung an Gelesenes und Gehörtes und die Reminiszenzen an »literarisch-präästhetisches Erleben«³¹ lassen sich in diesem Stadium kaum noch voneinander trennen. Es spielt deshalb auch letztlich keine Rolle mehr, ob sich Astrid Lindgren an das Märchen vom Froschkönig erinnert oder an eine Szene ihrer Kindheit, die dieses Märchen zum Gegenstand hat. Wenn wir das Erinnerungsvermögen Astrid Lindgrens in die Untersuchung der *spezifischen* Voraussetzungen ihrer Kinderdichtung einbeziehen, entfernen wir uns also nur scheinbar vom eigentlichen Gegenstand dieser Untersuchung, der sich vom individuellen Erlebnis ablösenden Erzählform. – Auch im Kapitel *Lasse trillar i sjön* ist die literarische Reminiszenz der Erinnerung »vorgeschaltet«.

Men på kvällen byggde vi snöfästningar ute i trädgården och hade snöbollskrig, och då var Lasse med förstås. Britta och Anna och jag hade en fästning, och pojkarna hade en. Men pojkar gör alltid så hårda snöbollar och kastar så hårt. Det är orättvist, tycker jag. Dom kom stormande fram mot vår fästning med händerna fulla av snöbollar, och Lasse skrek:

– Strid och seger! Här kommer Nordlandets Fasa!

(. . .) Men pojkarna tog vår fästning och gjorde oss till fångar och sa, att vi skulle sitta och trilla snöbollar åt dem hela kvällen, annars skulle vi döden dö.³²

Das damals bereits klassische Beispiel einer kindgemäßen »Schlachten-schilderung«, die bereits von Leseindrücken geprägt ist, ist *Fästningen*

Hjälteborg (in Läsning för barn) von Zacharias Topelius. Den Inhalt der Erzählung bildet auch hier eine Schneeballschlacht.

Führt uns die Beschäftigung mit den Bullerby-Geschichten demnach immer wieder auf das Typische, das aus der Kinder- und Volksliteratur Bekannte zurück? Hat Astrid Lindgren, wie andere Autoren ihrer Zeit auch, ihre Erinnerungen in das Prokrustesbett vorgefundener Stiltraditionen gezwängt?

Es gab zum Zeitpunkt der Niederschrift von Bullerbyböckerna bereits Versuche mit einem Erzählstil, der weniger an den ästhetischen und ethischen Forderungen der Wolgast-Schule,³³ als an den psychischen Bedürfnissen des Kindes orientiert war. Lucy Sprague Mitchell schreibt im Vorwort ihres 1921 erschienenen Buches »*Here and now story book*«, nach dessen schwedischer Übersetzung von 1939 wir hier zitieren, u.a. folgendes: »Dessa sagor är experiment, både till form och innehåll. De är skrivna, därför att en grupp människor, som arbetar experimentellt i en modern skola, kände sig djupt missnöjda med den barnlitteratur, som för närvarande finns att tillgå. (. . .) Både stoffet till sagorna och deras form är nämligen baserade på idéer och föreställningar, som kommit direkt från barnen själva. (. . .) det viktigaste är ju, att vi vuxna både med avseende på innehåll och form, ärligt försöker följa de riktlinjer, som barnen själva pekar ut – just *här* och *nu*. Sedan spelar det ingen roll, om alltsammans än låter litet underligt i de vuxnas ögon.«³⁴ Das Buch war auf Kleinkinder zugeschnitten; die höheren Altersgruppen sollten erst später in Fortsetzungsbänden Berücksichtigung finden.³⁵ Dennoch finden sich im Vorwort Passagen, die für die Beurteilung von Astrid Lindgrens Erzählstil von Bedeutung sein könnten. Zur Frage nach der Ordnung des Erzählstoffes heißt es:

Eftersom små barns erfarenheter består av en lång rad mer eller mindre lika episoder, så skall också sagorna ha samma tempo som dessa erfarenheter. De skall inte ha någon klimax eller avslutning, utan episoderna skall fogas till varandra, precis som när man trär pärlor på ett halsband.³⁶

Wir stellten bereits oben fest, daß in Astrid Lindgrens Erzählung thematische und chronologische Gesichtspunkte einen sehr wichtigen Ordnungsfaktor darstellen. Sie scheint sich damit in Übereinstimmung mit dem zu befinden, was Mitchell über die Lesebedürfnisse jener Kinder sagt, die angefangen haben, sich für Zusammenhänge zu interessieren: »Det är uppfostrans primära uppgift att befärma växten av verklighetskänslan och att ge barnet känslan av sammanhanget mellan

tingen, dvs. att i all anspråkslöshet befrämja det realistiska och vetenskapliga tänkesättet.«³⁷

Bei näherem Hinsehen wird man aber in Astrid Lindgrens Erzählung hin und wieder Episoden entdecken können, auf die zutrifft, was Mitchell zur Charakterisierung des von ihr geforderten Erzählstils sagt. Sie sind zwar in einen thematischen Zusammenhang integriert, behalten andererseits aber so viel Eigenwert, daß auf sie das Bild von den Episoden, die absichtslos wie die Perlen auf ein Halsband aufgereiht werden, zutreffen könnte. Die Themenbezogenheit und Zielgerichtetheit mancher Einzelerzählungen findet hier ihr Gegengewicht in einer auffälligen Neigung zur Episodenhaftigkeit, die nachvollziehbar macht, daß der Autorin zum Thema »ad hoc« Begebenheiten eingefallen sind, die »barnets egen erfarenhet till utgångspunkt« (Mitchell) haben.

Im Kapitel *När det är midsommar i Bullerbyn* sehen wir Lisa in der traditionellen Rolle der Erzählerin: »Och nu ska jag berätta vad vi gjorde, när det blev midsommar.«³⁸ Sich wiederholende Vorgänge im Leben der Kinder bilden den Inhalt der einleitenden Passage: »Första kvällen, när vi har sommarlov, brukar vi gå ner till Norrgårdssjön och meta« – »där vi brukar sitta och meta«; auch die Schilderung der Vorbereitungen und des Festes enthält zahlreiche Einzelheiten, die man als *typisch* für Veranstaltungen dieser Art bezeichnen könnte. (»Vi klädde stängen med löv och band fast två stora kransar av syrener. Och sen reste vi stängen och dansade omkring den. (. . .) (Annas pappa) spelade så många roliga låtar, som vi dansade efter allihop.« – »Det är så roligt, när papporna och mammorna är med och leker.«) Den größten Raum nimmt eine Begebenheit ein, auf die zutrifft, was oben über die Durchdringung der Erinnerung mit Reminiszenzen an Gelesenes oder Gehörtes gesagt wurde. Britta, Anna und Lisa handeln gemäß einem Erfolgsrezept, auf dessen überlieferte Form die Ich-Erzählerin offenbar Bezug nimmt:

Agda sa, att om man klättrade över nio gårdsgårdar, innan man gick och la sig, och plockade nio sorters blommor och la under huvudkudden, så skulle man drömma på natten. Om den som man skulle bli gift med.³⁹

Im gleichen Kapitel finden sich aber auch kleine Episoden, die scheinbar ganz absichtslos erzählt sind und gerade deshalb den Eindruck erwecken, sie seien unmittelbar der Erinnerung der Autorin entsprungen. – Am Mittsommertag fahren alle in den Wald, um Laub für den »Maibaum« zu holen. Von der kleinen Kerstin heißt es in diesem

Zusammenhang:

Till och med Kerstin fick följa med och åka. Hon skrattade och var så glad för det. Olle gav henne en lövruska i handen, och den satt hon och viftade med. Och Olle sjöng den där gamla visan för henne:

Kerstin hade en liten gullvagn,
däruti skulle hon åka,
en liten gullpiska hon hade i sin hand,
hon hälsa så många hon råka.⁴⁰

Später gerät Kerstin noch einmal ins »Blickfeld« der Erzählung:

Farfar satt på en stol och hörde på. Och Kerstin satt i hans knä först. Men hon kunde inte låta bli att dra honom i skägget, så hennes pappa kom och tog henne och satte upp henne på sina axlar. Och på det viset fick Kerstin vara med och dansa hon också.⁴¹

Auch Gehöreindrücke können als Anlaß dienen, den Gang der Handlung gleichsam zu unterbrechen und die Aufmerksamkeit des Lesers vorübergehend auf einen Vorgang zu richten, der aus dem Rahmen typischer Mittsommer-Schilderungen fällt:

Det satt en fågel inne i skogen och sjöng så väldigt, medan vi drack kaffe. Bosse sa, att det var en koltrast. Koltrastar tycker jag om.⁴²

In Übereinstimmung mit den Grundprinzipien Mitchells begnügt sich Astrid Lindgren hier mit der Schilderung spannungsarmer, thematisch belangloser und – vom Standpunkt ästhetischer Leseerwartungen – formal-künstlerisch irrelevanter Episoden aus dem Leben der Kinder. Mitchell schreibt im Vorwort des bereits erwähnten Buches:

Det är bara den vuxne, som är så förblindad att han uppfattar det välbekanta som ointressant. Denna blindhet hos vuxna har resulterat i att de försöker roa barn genom att erbjuda dem det, som är främmande och overkligt. Barn tycker inte, att det ovanliga är intressant, förrän de känner det vanliga ordentligt. De uppskattar inte humorn och poängen i berättelser om främmande förhållanden, förrän de är hemmastadda i sin egen omgivning. Alltför ofta tar vi fel på vad som endast är retningsmedel och vad som är verkliga intressen och ger barnen stimulantia i stället för föda.⁴³

Der Angriff Wolgasts und seiner deutschen und schwedischen Nacheiferer auf die sog. »Spannungsliteratur« wiederholt sich in diesen Worten Mitchells, aber er wird nicht mehr von einer kunstästhetischen Position aus geführt und geht deshalb nicht mit der Forderung einher,

das Kinderbuch müsse ein *Kunstwerk* sein. Ausgangspunkt ist vielmehr die genaue *Beobachtung* des »natürlichen Milieus«: »För att få en riktig basis i en saga går jag till det område, som utgör den naturliga miljön för barnet i just den åldern och där barnet verkligen är sig självt. Där *iakttager* jag det.«⁴⁴ In diesem Punkt scheinen sich die Intentionen der experimentellen Kinderliteratur mit den erzählerischen Absichten Astrid Lindgrens zu treffen, obwohl beide von verschiedenen Seiten kommen. Während bei Mitchell das Unbehagen an der etablierten Kinderliteratur und die Möglichkeit experimenteller Studien (vgl. oben) zu einer verstärkten Beschäftigung mit den wirklichen Bedürfnissen der Kinder führt, ist es bei Astrid Lindgren die Überzeugung, im Erinnerungsvermögen ein Instrument zu besitzen, mit dem sich diese Bedürfnisse kongenial erfassen lassen. – Die Beschäftigung mit der Frage, inwieweit Bullerby die Verhältnisse von Vimmerby wieder spiegelt, führt an der viel wichtigeren Frage vorbei, welche Konsequenzen sich hieraus für den Darbietungsstil ergeben. Mitchells Erzählstil ist den Bedürfnissen eines Kleinkindes angepaßt, Astrid Lindgrens den Bedürfnissen eines siebenjährigen Kindes, so daß sich schon von daher Unterschiede ergeben müssen. Was beide verbindet, ist aber die Orientierung an dem, was Mitchell »det bekanta och omedelbara« nennt und das Bemühen, die Mittel der erzählerischen Wiedergabe aus der Beobachtung (*»iakttagelse«*) zu gewinnen. (Bei Astrid Lindgren wendet sich die Beobachtung nach innen, weil sie den Anspruch vertritt, aus der Sicht des Kindes, das sie gewesen ist, zu schreiben, während Mitchell ihre Maßstäbe aus dem schulischen Experiment gewinnt.) Vergleichen wir etwa die oben wiedergegebene Episode, in deren Mittelpunkt das Kleinkind Kerstin steht, mit einer Passage aus dem Kapitel *Ulla klär på sig på morgonen* in Mitchells Buch, so ergeben sich Ähnlichkeiten der Darbietungsform, die sich – wenn wir obigen Überlegungen folgen – aus den Übereinstimmungen im methodischen Ansatz herleiten lassen.

Sen tog pojarna och jagade Ulla fram till matbordet och så sa de så här:

Lilla Ulla!
Kaffebulla!
Nu så tar jag – dig!
Akta dig för – mig!

Och så fick Ulla kila runt som en liten råtta, ända tills hon kom fram till matbordet.

Och sen åt allesamman sin mat.⁴⁵

Darüber hinaus ist Astrid Lindgren, wie oben zu zeigen war, durchaus auch traditionellen Stilmitteln verpflichtet. Die Berührung mit der modernen, experimentell begründeten Kinderliteratur erfolgt vor allem dort, wo das Thema des Kapitels genügend Spielraum für die Erfassung scheinbar nebensächlicher Dinge läßt, und wo sie nicht durch die pointierte Form der Darbietung gezwungen wird, allen Teilen ihrer Erzählung eine bestimmte Funktion innerhalb der Handlungsentwicklung zuzuweisen. (*De Vises Skrin* ist ein Beispiel für eine Erzählweise, die weit mehr an traditionellen Schatzsucher-Geschichten als an der Einzelbeobachtung orientiert ist.) In den Fällen, in denen es ihr gelingt, das traditionelle Schema zu durchbrechen, offenbart sich uns nicht das Geheimnis einer einzigartigen, unwiederbringlich verlorenen Kindheit, sondern tritt uns Astrid Lindgren als eine Kinderschriftstellerin entgegen, die auf der Höhe ihrer Zeit ist und die Zuwendung zum Kind durch eine episodische Erzählweise, die sich an der Beobachtung kindlicher Verhaltensweisen orientiert, poetisch zu realisieren sucht.

Anmerkungen

Zitiert wurde nach *Bullerbyboken* (abgek.: BB), Örebro 1961. In dieser Ausgabe sind *Alla vi barn i Bullerbyn* (1947), *Mera om oss barn i Bullerbyn* (1949) und *Bara roligt i Bullerbyn* (1952) enthalten.

- 1 Margareta Strömstedt zitiert diese Passage in ihrer Astrid-Lindgren-Biographie (Astrid Lindgren, En levnadsteckning, Kristianstad 1977) S. 17, gibt aber zu bedenken: »Men finns det ändå inte en viktig kunskap någonstans i skärningspunkten mellan liv och dikt? Är inte dikten en bit liv (sollte Strömstedt hier, ohne daß es ihr bewußt wird, Zola zitieren? Anm. d. Verf.) som inte kan skiljas från annat liv? Osynliga kontaktpunkter i diktverket korresponderar med författarens eget liv, det samhälle och de värderingar han är omgiven av.« (Ebda.)
- 2 Das Zitat entstammt einer Broschüre des Verlags Raben & Sjögren und wurde nach Margareta Strömstedt (Astrid Lindgren, S. 28) zitiert. – An anderer Stelle kündigt Astrid Lindgren ihren jugendlichen Lesern an, sie wolle »ein wenig davon erzählen, wie es war, ein Bullerbü-Kind zu sein«. Abschließend heißt es: »Aber die Erinnerungen an meine Kindheit in Bullerbü trage ich in mir wie etwas Unzerbrechliches in der Seele, solange ich lebe.« (Astrid Lindgren, Gibt es Bullerbü? in: Gebt uns Bücher, gebt uns Flügel, Almanach 1967, Oetinger, Hamburg 1967, S. 61, 63.)
- 3 Wagner-Jung verwendet diese Bezeichnung, schränkt ihre Bedeutung aber zugleich ein: »Aber auch bei den eben erwähnten Umweltserzählungen ist es nicht ganz eindeutig, ob Astrid Lindgren die Realität darstellen will oder ob sie das Muster einer Welt entwirft, wie sie für Eltern und Kinder wünschenswert wäre, wie es sie aber in Wirklichkeit gar nicht gibt.« Der Begriff »realistische Umwelts-

- erzählung« sei daher »nur mit großer Vorsicht« anzuwenden. (Realität und Phantasie in Astrid Lindgrens Kinderbüchern, in: Evang. Schweizer Schulblatt, April-Nr. 1970, S. 99.)
- 4 Ebda.
- 5 Astrid Lindgrens Jugendbücher in psychologischer Schau, in: Schule und Psychologie, 15. Jhrg. 1968, Heft 9, S. 263.
- 6 Astrid Lindgren – Leben, Werk und Leserschaft, in: Das gute Jugendbuch, 25. Jhrg. 1/1975, S. 4. Nach den Worten des Autors geht es »in methodischer Hinsicht allein darum zu zeigen, wie die nicht fiktionalen Aussagen eines Autors (...) sinnvoll für Verständnis und Erforschung von Jugendliteratur genutzt werden können.« Tabbert läßt offen, ob der Bezug Astrid Lindgrens zur eigenen Kindheit »ein zusätzlicher Aspekt ist oder eine Rationalisierung der Sehnsucht«. (S. 7.)
- 7 Vgl. Tabbert: »Dabei ist ihr die Vergangenheit – wie Proust, dem Autor der 'Suche nach der verlorenen Zeit' – sehr sinnlich präsent, denn selbst deren Gerüche hat sie nicht vergessen.« (Ebda.)
- 8 Vgl. hierzu meinen Vortrag Försök till en omvärdering av Selma Lagerlöfs författarskap med utgångspunkt från komparativa studier, erschienen in: Lagerlöfstudier 6, 1979, sowie meine vergleichenden Untersuchungen, auf die er sich bezieht (in: Arv 1968, besonders S. 57 ff.).
- 9 Wagner-Jung in dem oben (Anm. 3) erwähnten Aufsatz. – Ähnlich auch Sybil Gräfin Schönfeldt: »Wer in einer ähnlichen Umgebung aufgewachsen ist und die Kinder von heute betrachtet, der muß erkennen, daß das Normale von Einst die Utopie von Heute geworden ist, der ersehnte Idealfall, und daß es provozierend wirkt.« (Das Geheimnis des Einfachen, in: Gebt uns Bücher, gebt uns Flügel, 1977, S. 67.)
- 10 Vgl. auch Malte Dahrendorf: »(...) eine utopische Phantasie, die nicht zur Wirklichkeit hindrängt, die nicht auf Wirklichkeitsbeeinflussung hin angelegt ist, wäre unfruchtbar und diene lediglich einem Sichabfinden mit den Gegebenheiten.« (Utopie und Wirklichkeit bei Astrid Lindgren, in: Gebt uns Bücher, gebt uns Flügel, 1972, S. 56.)
- 11 »Astrid Lindgrens Kindergestalten leben in einer heilen Welt, in der es noch echte Geborgenheit gibt in der Familie (etc.).« (Richard Bamberger, Astrid Lindgren und das neue Kinderbuch, in: Gebt uns Bücher, gebt uns Flügel, 1967, S. 34.) – Sybil Gräfin Schönfeldt spricht in einem Lindgren-Artikel in der »Zeit« von einer »etablierten Kinderdichterin der 'heilen Welt'« (Die Zeit, Jhrg. 29, 1974, Nr. 13).
- 12 Nach Tabbert (vgl. oben, Anm. 6) waren sich Erich Kästner, Eleanor Farjeon und Astrid Lindgren anlässlich ihrer Begegnung bei der Verleihung der H. C. Andersen-Medaille einig, daß sie ihre Existenz als Jugendschriftsteller der Fähigkeit verdankten, sich »der eigenen Kindheit anschaulich erinnern zu können«. (S. 7, Anm. 4 des Aufsatzes.)
- 13 Zit. nach Margareta Strömstedt, Astrid Lindgren, S. 118.
- 14 Vgl. das Kapitel *Anna och jag tänker bli barnsköterskor – kanske*: Es heißt dort u.a.: »Det är inte ett dugg svårt att passa barn. Man ska bara alltid komma ihåg att tala mildt och vänligt till dom. Då blir dom lydiga. Det läste jag i tidningen häromdan.« (BB, S. 222.)
- 15 Astrid Lindgren, S. 262.
- 16 BB, S. 7. Auszeichnungen von mir.
- 17 Ebda.
- 18 BB, S. 146.

- 19 Elias Canetti, *Die gerettete Zunge*, Geschichte einer Jugend, München 1977, S. 81 f.
- 20 BB, S. 24 f.
- 21 Astrid Lindgren, S. 119.
- 22 Ebda. S. 120.
- 23 Ebda. S. 244.
- 24 Vgl. M. Strömstedt, ebda. S. 96 ff.
- 25 BB, S. 5 f.
- 26 Astrid Lindgren, S. 80/81.
- 27 Hierzu u.a. mein Beitrag *Nicht nur Erwachsenenliteratur – wenig beachtete Kanäle der Vermittlung schwedischer Literatur*, in: *Acta universitatis Stockholmiensis* 24, 1979, vor allem S. 119 ff.
- 28 Auf diesen »Zwitzerzustand« nimmt W. Lichtenberger in dem oben (Anm. 5) erwähnten Aufsatz bezug. (S. 265 dort.)
- 29 BB, S. 177 f.
- 30 BB, S. 180.
- 31 Waldemar Lichtenberger meint damit »das innige, die übrigen Gegebenheiten der Umwelt zeitweise völlig vergessende Miteinander und Ineinander der Drei- bis Fünfjährigen mit ihren Bilderbuchgeschichten und der Sechs- bis Neunjährigen mit ihren Fabuliererzählungen und Schilderungen einer fremden Kinderumwelt.« (Astrid Lindgrens Jugendbücher in psychologischer Schau, vgl. Anm. 5, S. 267.) – Hier ist damit nicht nur das »Hör-, Schau- und Leseerleben« (Lichtenberger), sondern auch die Rezeption des Gelesenen bzw. Gehörten im *Spiel* gemeint.
- 32 BB, S. 109.
- 33 Vgl. hierzu den oben (Anm. 27) erwähnten Aufsatz.
- 34 Einleitung, S. 9 f. – Der schwedische Titel lautet: *Här och nu*.
- 35 Ich beschränke mich hier auf das erste Geschichtenbuch Mitchells, dessen Programm eine völlige Neuorientierung signalisierte.
- 36 Ebda. S. 17.
- 37 Ebda. S. 24.
- 38 BB, S. 215. – Auszeichnung von mir.
- 39 BB, S. 218.
- 40 BB, S. 215.
- 41 BB, S. 217.
- 42 BB, S. 218.
- 43 *Här och nu*, S. 20.
- 44 Ebda. S. 12. – Auszeichnung von mir.
- 45 Ebda. S. 55.

Hugo Yrwing

Lauritz Weibull och den käll-kritiska metoden*

I

Lauritz Weibulls betydelse i nordisk historieforskning ligger däri, att källkritisk metod med honom fick sitt verkliga genombrott. Detta kunde dock ha skett femtio år tidigare, om inte fackhistorikernas ömsinnet stått hindrande i vägen.

Som radikal-kritisk historieforskare framträdde Lauritz Weibull 1911 med *Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000*. Enligt företalet utgjorde skriften »ett försök att tillämpa modern historisk metod på ett område av nordisk historia, där detta endast i få fall egt rum». Han mötte kritik och försvarade sig 1913 i skriften *Historisk-kritisk metod och nordisk medeltidsforskning*. Med rätta framhåller han där, att historieskrivningen först under senare hälften av 1800-talet övergått från »lärd kompilation eller litterär genre till vetenskap». Därpå räknar han upp några stora namn i tysk historieforskning, som bildar länkarna i den kedja av källkritiker, vilken han själv anser sig representera i nordisk historieforskning. Den ter sig på följande sätt: Niebuhr-Ranke-Waitz-Weibull. Han påstår inte, att dessa är hans läromästare, de är endast föregångare till honom. Denna tes, tillkommen i en polemisk debatt, tvingas han sedan vidhålla.

När Weibull 1918 sökte historieförbund i Lund utsattes han för hård kritik av riksarkivarien Sam Clason och professor Ludvig Stavenow. Han gick till motangrepp i en ny skrift om källkritisk metod.¹ Talet om att han tillämpat »en ny historisk metod», karakteriserade han som löjligt. Hans kritiska metod hade sedan decennier tillämpats både inom antikens historia och inom den utländska medeltidsforsk-

* År 1972 deltog jag i en diskussion om L. W. som historiker i *Mediaeval Scandinavia*, inbjuden av Red. Då inlägget återopats i flera senare inlägg, har jag ansett det riktigt att publicera den svenska grundtexten. Samtidigt tryckes ett supplerande tillägg, då nytt material blivit mig bekant.

ningen. När däremot Ludvig Stavenow hävdade, att Weibull inte tillämpat någon ny metod, utan att hans metod kommit till användning även hos föregående eller med honom samtida forskare på den äldre medeltidens område, reagerade han starkt. »Jag vill icke förneka», skriver han, »att inom i viss mån samma område särskilt Gustav Storm i ett och annat av sina arbeten, dock långt ifrån alla, gjort sig till målsman för uppfattningar, som i varje fall tangerar eller i vissa punkter överensstämmer med mina. Men detta är rena undantaget». Några föregångare inom nordisk forskning hade han inte. Endast en hade i någon mån tillämpat historisk-kritisk metod, nämligen Gustav Storm. Kedjan Niebuhr–Ranke–Waitz–Weibull hade de sakkunniga inte lyckats slita.

Samtidigt driver Lauritz Weibull en annan tes. Den formulerar han på följande sätt: »Min vetenskapliga produktion faller i två bestämt avgränsade perioder, den ena omfattande tiden 1895–1908, den andra den därefter följande tiden.» Under den första perioden säger han sig ha spämt »över skilda områden och tider». Hans författarskap före 1908 gick dessutom i »upptrampade fåror». På 1900-talet hade han kommit att syssla med urkundspublikationer, vilket lett hans »intressen i riktning mot medeltiden». Därpå tillägger han: »det professorsförordnande jag våren 1909 innehade vid Lunds universitet inriktade mitt arbete på studiet av äldre nordisk historia.»² Denna senare syn på hans författarskap har utan invändningar accepterats. Den är om man ser enbart till den vetenskapliga metoden acceptabel, men den är likaväl som den nyssnämnda forskarkedjan en efterhandskonstruktion, en tillrättaläggning för såväl samtid som eftervärld.

II

Ingen har undersökt Lauritz Weibulls studiegång, dvs. hur hans forskarpersonlighet danats, inte ens den uppsalaforskare, som disputerat för doktorsgrad på den svenska historieskrivningen 1820–1920 och ägnat honom ett trettiotal sidor.³ Följaktligen har Weibulls ovan fixerade teser fått stå oemotsagda. Först med doc. Rolf Arvidssons uppsats i Scandia 1971 kan en kritisk granskning av den av Weibull präglade uppfattningen sägas ha inletts. Däri ligger i första hand betydelsen av doc. Arvidssons uppsats.

Med primärkällor kan doc. Arvidsson belägga, att Lauritz Weibulls egentliga studietid ägnats åt ämnet estetik. Därmed framstår som sä-

kert, att Weibull ursprungligen tänkt sig en akademisk karriär i detta ämne. Hans bibliotekslån under åren till och med 1898 vittnar om hur helt och fullt han ägnat sig åt estetiken under större delen av tiden 1892–98. Lån av historisk litteratur är undantag. Lånelistorna efter 1898 visar en annan, övervägande historisk inriktning. 1899 blev han filosofie licentiat i estetik på avhandlingen *Thorild* i Lund. Som biämne hade han historia, vari hans studier således ej hade någon vetenskaplig inriktning. Handlingarna talar endast om en tentamen för docent Stille.

Vid den tiden hade hans framtidsplaner radikalt förändrats. Estetiken hade förlorat sin dragningskraft. Från okt. 1895 till april 1896 vistades han i sällskap med fadern i Paris, tydligen för orienterande arkivstudier.⁴ 1896–1898 dyker i hans litteraturlån upp *Fagniez, Le père Joseph et Richelieu*, lånad tre gånger, sista gången 7/6–15/12 1898. Tydligen ingick den då i tentamen för doc. Stille. Under senare hälften av 1897 lånar han *Memoires du cardinale de Richelieu 4*, och den 7/6–16/10 har han också haft delarna 5 och 6 av memoarerna till låns. Den 31 jan. 1899 blev han licentiat i estetik. Den 31 maj 1899 hade han emellertid disputerat för docentur i historia på avhandlingen *De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Frankrike 1629–1631. Ett bidrag till Gustaf II Adolfs och kardinal Richelieus historia*.⁵ Den hade kommit till under kort tid i samband med att han avslutade sina studier i estetik, och ligger inom faderns forskningsområde. Dessförinnan hade han endast publicerat tre rent litteraturhistoriska skrifter om Bellman, Lidner och *Thorild* samt några småskrifter, av vilka någon enstaka kan sägas falla inom ämnet historia.

Kort före disputationen blev han den 4/4 1899 e.o. amanuens i RA och tjänstgjorde den 1/11–15/12 1900 1 1/2 månad i KA. Förklaringen till denna plötsliga omläggning av studiekarriären ligger i att en organisation av arkivväsendet sedan en tid förbereddes. I Svensk uppslagsbok (art. Arkivväsen) säger Bertil Boethius, att landsarkivorganisationen i princip genomfördes 1897. Den blivande landsarkivariefattningen i Lund erbjöd en tryggad ställning för en forskarkarriär – men i historia. 1901 kommer skriften *Bibliotek och arkiv i Skåne* under medeltiden.

Den viktiga brytningen i Weibulls författarskap sker 1899, förberedd sedan 1896, ty 1899 framträder Lauritz Weibull som historiker. Må vara, att han då går i vad han kallar »upp trampade fåror». Något annat var inte att vänta på grund av den snabbhet, med vilken förändringen från litteraturhistoriker till historiker skedde.

III

Litteraturhistorikern blev således historiker och den 9/2 1903 landsarkivarie i Lund. Landsarkivarien bar emellertid på en utbildning, som var inriktad på stoff av litterär art. Vid Schücks föreläsningar och seminarieövningar hade han, som doc. Arvidsson visat, liksom genom egen omfattande läsning blivit intimt förtrogen med den medeltida litteraturen. Han hade också lärt känna, att denna litteratur måste underkastas kritik, om den skulle utnyttjas historiskt.

Henrik Schücks namn kan inte elimineras, när man vill fastställa, hur Lauritz Weibulls forskarpersonlighet danades. Weibulls intresse för den medeltida litteraturen har grundlagts och utvecklats genom Schücks föreläsningar och seminarieövningar. Erkännande härav saknar man dock i hans skrifter. En gång har han i förbigående uttalat sig positivt, nämligen i debattskriften från år 1913, där han på tal om den äldsta svenska kungalängden (a.a. 1913 s. 8) skriver: »En gruppering av källorna efter ålder och beskaffenhet möter egentligen blott hos Schück.» Under denna studietid lärde han också känna Bediers verk *Les fabliaux*, och det kan inte annat än ha bidragit till att stärka hans misstro mot medeltida litterärt material som historisk källa. Från Schücks seminarium utgick Knut Stjernas uppsats om Erik den helige (1898), som hävdade, att legenden var i det närmaste obrukbar som historisk källa. Lauritz Weibull skulle 1917 komma att ytterligare understryka detta med sin då utvecklade komparativa litteraturhistoriemetod.

Lauritz Weibull hade under studietiden skaffat sig ett omfattande vetande om medeltida berättande litteratur och om denna litteraturs tvivelaktiga värde ur historisk synpunkt. Det är svårt att frigöra sig från sådana grundläggande kunskaper. De styr gärna en forskares intresse och inriktning. När landsarkivarien och docenten i historia efter 1903 såg sig om efter ett historiskt forskningsområde, som kunde lämpa sig för speciminering, så fastnade han för den tidiga medeltiden i Norden. Weibull har själv hävdat, att det var hans editionsarbete och ett professorsförordnande, som förde honom in på de ämnen, som ledde till det epokgörande arbetet *Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000*. Denna syn på hur en högst konventionell 1600-tals-historiker förvandlades till en radikal källkritiker med inriktning på äldre medeltid förefaller föga acceptabel.

Doc. Arvidsson har i sin uppsats velat göra sannolikt, att Bediers verk *Les légendes épiques*, vars två första delar utkom 1908 och var

tillgängliga på Lunds universitetsbibliotek från den 21/10 1908, fått avgörande betydelse för tillkomsten av *Kritiska undersökningar*, trots att det efter 1905 inte bevarats några lånelistor, som kan visa, att Weibull läst verket. Man måste dock anta, att Weibull inte kunnat undgå kunskap om utgivandet av detta mycket uppmärksammade verk, även om intresset i Sverige och Norden inte synes ha varit av samma art som i utlandet. Recensioner bör han ha observerat, och därmed måste hans intresse ha väckts. En forskare som hade en så utpräglad inriktning på medeltida litteratur, som redan var förtrogen med Bediers forskning och som vid denna tid kom att syssla med liknande medeltidlitteratur i Norden, kan inte gärna ha undgått att lägga märke till och ta del av ett så viktigt verk. Doc. Arvidsson har därför med rätta fäst uppmärksamheten på Bediers sannolika betydelse för Weibulls inställning till medeltida berättande källor. Weibull behöver hos Bedier endast ha läst företal och konklusioner för att förstå, hur okritiskt de nordiska historikerna utnyttjade de isländska sagorna och Saxo. Men Bedier är inte den ende, som kan ha spelat en roll. Det finns ännu en filolog och litteraturhistoriker, som man saknar i sammanhanget, nämligen den danske forskaren Edvin Jessen. För mig blev han bekant genom Ove Mobergs avhandling, där han kortfattat omnämnes som en betydande kritiker av äldre nordisk historieskrivning, tillämpande vetenskapliga principer, som sedan fullföljts av Lauritz Weibull.⁶ Han synes ha blivit rättvist bedömd först efter sin död 1921.

IV

Varför Lauritz Weibull valde just Nordens historia omkring år 1000 till föremål för sitt första större historiska verk efter doktorsavhandlingen, vilken ju låg fjärran från hans egentliga intressen, har han endast antytt genom att hänvisa till sitt editionsarbete och sitt professorsförordnande våren 1909, då han föreläste över Danmarks historia under medeltiden.⁷ Det sistnämnda ger en fingervisning. Han måste nämligen då ha gjort sig förtrogen med den danska medeltidlitteraturen.

Man saknar emellertid varje som helst omnämnande av Edvin Jessen, som redan 1862 i sin doktorsavhandling *Undersøgelser til nordisk oldhistorie* hade gått till angrepp på den samtida kompiloriska och essäistiska historieskrivningen i Norden på ett sätt, som ifråga om radikal kritik och formell fränhet inte står Weibulls efter. Han fortsatte

Lauritz Weibull och den käll-kritiska metoden

detta sitt författarskap med en uppsats om Egilssagen i *Historische Zeitschrift* 1872, där han hävdade, att man för tiden före 1030 måste upphöra med att skilja mellan »historischen Sagas» och »Lügensagas» (s. 101). Han möttes emellertid med kyla inom den nordiska forskarvärlden, blev utfrusen och tystnade. Han hade dock dessförinnan rört upp en vind, som inte lade sig i första taget. Området för hans avhandling var främst 800-talet.

Av Jessens kritiska uttalanden förtjänar vissa anföras till jämförelse med Weibulls. På tal om den äldsta danska kungalistan faller han följande sammanfattande omdöme:

»Selv om vi ikke kunde have vist, hvorledes fortællingen var lavet, gik den ud alligevel. For når vi først har et samtidigt vidnesbyrd af den art som Einhards, bliver det aldeles ligegyldigt, hvad en skriver de 250 år efter» (s. 19).

Bråvallaslaget avfärdar han med följande slutord:

»Om denne kamp ved vi ikke mer og ikke mindre, end at der lød en sang om den. Den tilhører aldeles ikke historien» (s. 35).

Sägenutvecklingen om t.ex. Bråvallaslaget karakteriserar han på följande sätt:

»Et enkelt navn, f.ex. Hildetan, et enkelt traek, f.ex. Odin på den blinde konges vogn, kan fastholdes i årtusender, *under ny localisering og indvaevning i andre sagn* (kursiv. av förf.). En liste på kaemper, som den Sakse og sagaen giver naesten ordret ens, kan flyttes fra en sang over i en anden, eller tages til mønster, omdigtes med tilsaetninger til nyt brug» (s. 35).

Om svensk forntidshistoria yttrar han:

»Af svensk oldtidshistorie för år 900 bliver, når vi slår streg over Ynglingatal og de islandske historier om Lodbrok-aetten, naesten ikke andet tilbage end Remberts efterretninger i Ansgars levned» (Inl.).

Om Adam av Bremen säger han:

»Forøvrig er faren for, at han skulde have laert for meget af Sven (Estridsen), i de fleste tilfaelde ikke fuldt så stor, som han gerne vilde have os til at tro» (s. 6). – Jessen räknar hellre med skriftliga frankiska källor.

Hans Kritik drabbar Saxo (t.ex. s. 35 f., s. 61 ff.), Are Frode, de isländska sagoförfattarna (genomgående) samt Adam av Bremen (s. 41 ff.), såvida det ej gäller det samtida Norden, då han tillerkänner Sven Estridsens uppgifter visst källvärde. Han ställer genomgående de samtida uppgifterna mot de sena berättande källornas. Han slår fast:

»Sagns beretninger er aldrig vidnesbyrd» (s. 48). Han behandlar med filologisk lärdom Beowulf och även Norden hos hela raden antika författare. Han har en lång utredning om huruvida man vet, att Gorm, Harald Blåtands fader, samlat de danska smårikena (s. 38 ff.), och han kommer i samband härmed in på Gorm den gamle, Harald Gormsen och Knut den store i de isländska sagorna (s. 41–76). Han har slutligen ett tillägg om källställena, vilket han motiverar på följande sätt: »*Da jeg hele tiden har bygget på den måde, hvorpå efterretningerne er afledet af hverandre*, udskriver jeg her, for at laeseren lettere kan holde bog med min fremgangsmåde, de vigtigste kildesteder» (s. 79). Om de nordiska historieforskarna yttrar Jessen sig alltid med ringa respekt, och han menar, att historieskrivningen mellan Snorre Sturlasson och P. A. Munch praktiskt taget stått stilla. Den weibullska metoden i Kritiska undersökningar överensstämmer i huvudsak med Jessens, ämnesområdena sammanfaller till en del och synen på den rådande historieskrivningen är densamma. Jessen krävde att samtida uppgifter inte fick skjutas åt sidan för senare berättande källor, vars uppgifter endast kunde godtagas, om de kunde styrkas. Traditionen hyste han ingen tilltro till. Han visste, att ett namn eller »et enkelt traek» kunde leva vidare genom årtusenden *under ny lokalisering och invävning i andra sägner*, och att de berättande källorna oftast var »afledet af hverandre». Man kan inte gärna komma ifrån att den weibullska metoden i huvudsak introducerats i Norden genom Jessens doktorsavhandling 1862 med samma radikala karaktär som i Kritiska undersökningar 1911.

V

Kan då Weibull ha undgått att lära känna Jessens doktorsavhandling, när han tog upp den danska historien till behandling. Man har svårt att tro det. Jon Helgason menar i sin minnesskrift över Finnur Jónsson 1934,⁸ att Jessen starkt undergrävt tilltron till de isländska sagorna som historiska källor under de kommande decennierna. Han säger, att Finnur Jónsson vände sig mot denna »under hans studenttid moderna strömning». Direkt polemiserade Finnur Jónsson mot Jessen i inledningen till Egils saga (1886–88) och kom tillbaka därtill i sin isländska litteraturhistoria och i avhandlingen om Njals saga i Aarbøger for nordisk oldkundighed og historie 1904.

Frågan hölls således aktuell bland vetenskapsmännen. Gustav Storm,

Lauritz Weibull och den käll-kritiska metoden

vilken Weibull, som vi ovan sett, erkänner som i någon mån kritisk i hans mening, har i sitt arbete *Kritiske bidrag till Vikingetidens historie* (Kria 1878) behandlat eller citerat Jessen i ett flertal fall. I *Kritiska bidrag* har Weibull citerat Storms arbete på sidorna 24, 46 och 57. Storm nämner Jessens namn på sid. 4, 5, 35, 46, 48, 57, 103 och 126. Det är tämligen orimligt, att Weibull, eftersom han citerat boken, inte skulle ha läst det kapitel Storm kallat »Kritiske principer». Var det något i boken han bör ha varit intresserad av, så var det helt naturligt detta kapitel. Jessen ägnas där stort utrymme. Storm skriver (s. 4 f.), att det måste komma en »Reaktion mot Muncks Theorier, og denne Reaktion maatte udgaa fra Danmark», och så fortsätter han:

Dr Jessen har (1862) i sine udmaerkede Undersøgelser til nordisk Oldhistorie grundigt medtaget baade det 'nordiske Erobringsmonarki' og den islandske Fremstilling af Danmarks Historie i 9de Aarhundrede. Idet han efter samme Methode, som Munch selv benyttede for Fremstillingen af Vikingetogene, lagde til Grund de samtidige og trovaerdige frankiske Annalisters Efterretninger, viste han, at Danmark og Sverige i 9de Aarhundrede var saerskilte Riger, at de hos Frankerna omtalte danske eller 'normanniske' Konger var Konger i Danmark og at i de islandske Efterretninger kun fandtes ganske lidet af historisk Vaerdi, men det meste var en for Historien ubrugelig Sagndigtning. Medens Munch gik ud fra, at Sagn ofte, selv om de i Enkeltheder viste sig vaere feilagtige, dog kunde antyde Begivenheder i sine Hovedtraek, *opstillede dr Jessen som Program, at ethvert Sagn er Løgn, saalaenge indtil det bevises.*» (kurs. av förf.).

Storms bok skrevs som en polemik mot J. Steenstrups *Inledning i Normannertiden* (1876). I fortsättningen tar Storm ställning till Jessens »Program» och säger:

»Hvis her ikke ved Bevis forstaaes andet og mere end at Sagnet ikke strider mod tilforladelige Fakta eller mod den indre Sandsynlighed, maa den kritiske Historieforskning indrømme Satsens rigtighed; i alde Tilfaelde har man overfor Sagn den fuldeste Ret til at gjøre den skarpeste Prøvelse gjeldende. Men at forbyde Forskere, der skal skrive disse Tidens Historie, att befatte sig med Ubeviste Sagn, vilde omtrent vaere det samme som at byde, at de havde at afholde sig fra at søge at skildre Vikingetiden; thi af de korte Notitser i Annalerne kan man ikke fremstille Tiden i dens fulde Virkelighed.»

I det avseendet uttalar Storm sig därför positivt om Steenstrups bok *Inledning til Normannertiden*, även om han inte anser honom alltid utöva »den rette Kritik paa de historiske Kildeskrifter».⁹

Jessen representerar samma radikala källkritik och negativism, som

vi 1911 möter i *Kritiska undersökningar*. Storm visar en rättvis uppskattning av Jessen, även om han inte vill acceptera hans negativism. När Lauritz Weibull av en sakkunnig 1918 sades inte representera någon ny metod, erkände han, att Gustav Storm ensam i någon mån kunde sägas representera samma metod men låtsades inte om Jessen.¹⁰

Vad Weibull gjorde i *Kritiska undersökningar* 1911, var dock att han fortsatte Jessens behandling av Nordens historia under de båda närmast följande århundradena, dvs. 900- och 1000-talen byggande på de samtida källorna och förkastande Saxos och de isländska sagoförfattarnas liksom övriga berättande källors uppgifter, om de inte kunde styrkas. Detta gjorde han i likhet med Jessen och liksom Jessen ville han visa upp »den måde, hvorpå efterretningerne er afledet af hverandre», dvs. hur traditionen vuxit genom nylokalisering och invävning i annat stoff. Det har dock kommit till något nytt hos Weibull, nämligen en förfinad komparativ källkritisk metod. Den finns i sina grunddrag redan hos Jessen, men Weibull kände den i mera utbildad och förfinad form från sina litteraturhistoriska studier, framför allt från Bediers verk *Les fabliaux* och Schücks föreläsningar och seminarieövningar. Denna komparativa källkritiska metod nådde ifråga om förfinad tillämpning sin kulmen i Bediers verk *Les légendes épiques* just året, innan Weibull började sin föreläsningsserie över Danmarks medeltida historia.

Kan man, som ovan skett, styrka, att Weibull måste ha känt till och läst Jessens doktorsavhandling men undvikit att tala om det, styrker detta doc. Arvidssons tes, att han också känt till och läst Bediers verk av 1908 men på liknande sätt undvikit att tala om det. Tydligen har historikern, som 1899 debuterade med en avhandling för docentur, i och med det ej längre velat kännas vid sitt litteraturhistoriska förflutna. För den litteraturhistoriska vetenskapens företrädare visade han utåt samma förakt som för de flesta samtida medeltidsforskarna inom sitt nya gebit. Schück, Jessen och Bedier kunde för honom ej representera den historieforskning han ville introducera i Norden. Det kunde däremot Niebuhr, Ranke och Waitz. De var erkända källkritiska forskare, och en betydelse liknande deras i Tyskland tillskrev han sig själv inom nordisk historieforskning i sina polemiska skrifter. Därmed hade han låst sig i en position, från vilken han inte kunde vika. Det ständigt återkommande påpekandet av att det inte fanns någon weibullsk metod utan endast en källkritisk metod, som redan länge tillämpats ute i Europa, bottnade förmodligen i att han inte ville ha någon diskussion om sin metod.

Edvard Jessen stod, när han 1862 framträdde, ensam mot ett i det närmaste kompakt motstånd från fackmännen. Tiden var inte mogen för hans källkritiska idéer. När Lauritz Weibull framträdde 1911, hade Jessens idéer fått följdverkningar, men hans verk glömts bort i historiska kretsar för nya namn, sådana som Gustav Storms och Kristian Erslevs. Tiden var mogen för någon som med kraft åter kunde föra fram Jessens kritiska idéer i samma negativa men mera utvecklade form och med förnyat angrepp på den rådande medeltida historieskrivningen. Lauritz Weibull kunde det, och han skaffade sig dessutom en lärostol i historia, från vilken han förkunnade de källkritiska principer, som först med honom strängt tillämpades i Norden. Beundrande lärjungar såg till att denna hans uppfattning hölls vid liv.

Lauritz Weibull blev en stor historiker, genom att han förstod att i det rätta ögonblicket med skärpa hävda de metoder i nordisk historieskrivning, som han mött hos andra forskare. Den källkritiska metoden fick därför sitt genombrott i Norden med honom. Det forskarsammanhang han själv konstruerat i sina polemiska skrifter kan däremot inte accepteras. Forskarsambandet Niebuhr-Ranke-Waitz-Weibull måste rimligtvis ersättas med ett helt annat, nämligen Schück-Jessen-Bedier-Weibull.

Supplement med uttalanden av fil. kand. Lauritz Weibull om sig själv och sin forskning

Den 13/9 1894 sände fil. kand. Lauritz Weibull ett långt brev till prof. K. Warburg. Brevets inledande parti rör sig om utbyte av uppgifter om C. M. Bellman, med vilken båda sysslade. I anknytning därtill meddelar han, att han hade uppsatsen om »Bellman, bedömd af sin samtid --- så godt som färdig», men då han inte varit i Stockholm önskade han av Warburg få veta, »huruvida det finnes något förut okänt rörande detta ämne». Vad som sedan följer, måste uppfattas som betydelsefulla uppgifter om hans dåvarande forskning och forskningsplaner.

Han skriver: »Jag sysslar för öfrigt nu flitigt med att samla material till skildringen af förbindelserna mellan Sverige och Danmark. Den mängd upplysningar, som jag derunder påträffar till Hammarskölds biografi, gör att jag ofta känner mig frestad att taga itu *äfvén med* en skildring af honom. Här vore ju dessutom tillfälle att upprätta en misskänd personlighets rykte, som dock säga hvad man vill, utöfvat ett visst

ej så obetydligt inflytande på sin tidsålder. Men tror Professorn ej, att det arbete, som erfordrades för denna skildring, dock kanske ej fullt svarade mot det resultat, som dermed kunde ernås?» Så ber han om ursäkt för sitt »myckna pladder» och bifogar som alltid i breven till Warburg faderns hälsning.¹¹

Vi möter här Lauritz Weibull helt upptagen av sina litteraturhistoriska forskningar. Han är i färd med att avsluta en uppsats om Bellman. Han är ivrigt upptagen med att samla material till ett större arbete, tydligen tänkt som en blivande avhandling i estetik, vilken skulle handla om förbindelserna mellan Sverige och Danmark, dvs. de litterära förbindelserna, såsom framgår av det följande. Under materialsamlandet hade han stött på mängder av uppgifter till Hammarskölds biografi, och dessa har tydligen fånglat honom, då han med dem skulle kunna upprätta »en misskänd personlighets rykte». Ämnet bekymrar honom emellertid, och han vill ha råd av prof. Warburg. Frågan är nämligen om arbetet med en sådan biografi skulle motsvara det resultat, han kunde uppnå. Lauritz Weibull söker på hösten 1894 efter ett ämne för en litteraturhistorisk forskningsinsats, vars resultat skulle motsvara det nedlagda arbetet. Denna antydning vittnar om vad han avsåg. Under hösten 1894 och väl även våren 1895 bör L. W. ha varit sysselsatt med fortsatt materialsamlande till en avhandling om De litterära förbindelserna mellan Sverige och Danmark.

I min skrift ovan hävdade jag, att en förändring i hans intressen inträdde hösten 1895, då han i oktober följde med sin fader till Paris för orienterande arkivstudier. Hans intresse skulle då ha vänt sig till historien, eftersom en landsarkivariebefattning väntades bli inrättad i Lund inom den närmaste tiden. Han syntes mig med Parisresan ha inlett det avhandlingsarbete, som ledde fram till disputationen i historia den 31/5 1899. I Lunds universitets matriklar uppger L. W.: »Vistades okt. 1895–2 april 1896 i Paris för arkivforskningar.» Jag har ovan angett resans syfte vara »orienterande arkivforskningar», dvs. en resa för att han tillsammans med fadern Martin Weibull (M. W.) skulle orientera sig i och hjälpa honom med det arkivmaterial, som speciellt intresserade fadern. De avskrifter, de gjorde finns bevarade i det Weibullska familjearkivet i Göteborg. Professor Birgitta Odén (B. O.) har tagit del av dem och på en fråga, ställd av mig vid en föreläsning och diskussion om L. W. och Joseph Bedier på Hist. Institutionen i Lund i mars 1980, huruvida de arbetat var för sig, fick jag ett bestämt »nej» till svar. Följaktligen måste man anta, att L. W. följde med till Paris utan att

ha något annat mål för sin arkivvistelse, än att han skulle hjälpa och samarbeta med M. W.

Den uppfattningen får man också av ett brev, som han den 15 mars 1896 skrev från Paris till hemmet i Lund. I brevet säger han sig längta efter att få återvända hem och »*efter att få arbeta i mitt fack* igen. Jag får ju också tänka på min examen för att ej blifva öfverliggare, hvartill jag är på god väg» (B. O., Lauritz Weibull och forskarsamhället, Lund 1975 s. 54). Det kan inte råda någon tvekan om att L. W. med »mitt fack» här avser litteraturhistorien eller estetiken, som ämnet då hette. Detta förklarade sig också B. O. anse vid ovan nämnda diskussion som svar på en fråga av mig, medan hon i ovan anförda verk (s. 53 f.) menar, att det inte är fråga om politisk utan kulturhistoria. Har då Parisresan blivit misslyckad, såtillvida att den inte ledde till något avhandlingsuppslag i historia, eller har det inte varit meningen att så skulle bli fallet? Därom kan man inte uttala sig på grund av citatet ovan. Hans namn finns emellertid upptaget på förteckningen över deltagare i H. Schücks seminarium vårterminen 1896, medan han inte deltar i faderns undervisning denna termin (LUB. Dagböcker).

Härtill kommer att L. W. för höstterminen 1896 sökte Oehlenschläger-Tegnérskas stipendiet i »*afsikt att idka litteraturhistoriska och historiska studier i Kjøbenhavns biblioteker og arkiv*» (Handl. ang. Oehlenschläger-Tegnérskas stipendiefond. Se B. O. a.a. s. 54 not 13). Han fick det och vistades höstterminen i Köpenhamn (egen uppg. i Lunds universitets matriklar). Han anför ämnena i den ordning, som de skulle ingå i hans licentiatexamen, där avhandlingen måste ingå i den första avdelningen.

L. W. kan således inte ha sysslat med sin kommande avhandling under året 1896. Det enda man med säkerhet vet om hans Köpenhamnsvistelse är, att han hört Brandes föreläsa »*över moderne fransk litteratur*»¹² och V. Vedel om fransk renässans, båda litteraturhistoriker.

Arbetet på doktorsavhandlingen i historia kan således inte ha kommit igång förrän året 1897, dvs. samma år som beslutet om inrättandet av landsarkivariefattningen i Lund fattades. Hans studier i litteraturhistoria hade dragit ut på tiden. Tydligt hade han besvär med att finna ett avhandlingsämne, som kunde motsvara hans syften. I mars 1896 talar han till och med om att han var på god väg att bli överliggare.

Under vistelsen i Köpenhamn skriver L. W. hem till Lund och nämner, att han har planer på att utnyttja, vad han kallar »*mina bref från Bibliotheque national*». Han drar sig emellertid för arbetet med dem

och som ett nödrop ljuder: »Hvad är att göra? Det är ett hiskligt arbete att taga itu med dessa bref» (B. O. a.a. s. 56, brev daterade den 26/10 och 26/11 1896). B. O. identifierar säkerligen riktigt »dessa bref» med »brevsviten kring Charnacé», som blev grundvalen för hans kommande docentavhandling. Året 1896 närmade sig sitt slut den 26/11. Man får intrycket, att Köpenhamnsvistelsen inte motsvarat förväntningarna. De litterära förbindelserna mellan Sverige och Danmark har tydligen inte visat sig vara ett ämne, som med framgång kunde avslutas inom rimlig tid. Biografen om Hammarsköld hade han antagligen avskrivit före Köpenhamnsresan. »Hvad är att göra?» – frågan riktade sig till M. W.

Efter återkomsten till Lund löstes den inom familjekretsen. M. W. fann förmodligen inte »det hiskliga arbetet» med breven avskräckande. Vad som var att göra, visar sig i vad som skedde. I sept. 1897 begav sig L. W. tillsammans med M. W. till riksarkivet i Stockholm (B. O. a.a. s. 56). Den 12 okt. inledde så L. W. en föredragsserie om Förbunds-förhandlingarna mellan Sverige och Frankrike 1629–1631 vid M. W:s seminarieövningar i historia. Den första handlade om tiden »Intill Charnacés första avresa från Sverige 1629» och hölls den 12/10. Den andra om »Underhandlingens återupptagande 1630» hölls den 19/10, och den sista, antecknad som »Forts. och avslutning», hölls den 26/10 (Dagböcker från Humanistiska sektionen i LUB. M. W. HT 1897). Problemet med avhandlingsämnet var löst, väl i början av året 1897. L. W. har tydligen under Parisvistelsen ägnat sig åt att göra avskrifter av Charnacés där förvarade brev, eftersom han betecknar dem som »mina bref».

Under året 1898 har han varit upptagen av studier för lic.-examen vid sidan av avhandlingsarbetet. Denna lic.-examen var, som vi sett, avsedd att avläggas i ämnet estetik, litteratur- och konsthistoria. Så benämnes ämnet i Humanistiska sektionens handlingar. Därigenom får också de flesta av L. W:s småskrifter före 1898 sin förklaring. B. O:s påstående, att L. W. »på grund av förhållanden, över vilka han själv icke rådde, drevs att i sin licentiatexamen ta sin tillflykt till estetik som avhandlingsämne» (a.a. s. 78) är, såsom framgått av vad som ovan anförts, en helt ohållbar konstruktion. Någon licentiatavhandling hade han emellertid inte utarbetat, endast samlat material. Däremot hade han tryckt ett flertal mindre skrifter i litteratur- och konsthistoria, medan han sökte efter ett lämpligt avhandlingsämne. En av dessa löste avhandlingsproblemet. Han fick doc. Wrangel, som upprätthöll professuren, sedan Schück lämnat Lund för Uppsala med året 1898, att som

lic.-avhandling godkänna hans 80-sidiga skrift om »Thomas Thorild. Hans ungdom och studentår i Lund», vilken tryckts redan 1896. Därpå kunde han undergå tentamen i ämnets första avdelning med skyldighet att inom nio månader underkasta sig förhör i andra avdelningen, dvs. historia (Fil. fakultetens protokoll 1898–1899 s. 53. LUB). Den första avdelningen utgjorde huvudämnet i examen, då där krävdes både avhandling och muntligt förhör, den andra avdelningen utgjordes endast av ett förhör i biämnet, för L. W. historia. Den första avdelningen avverkade han den 31/5 1898. Han anmälde sig sedan till förhör i historia följande termin. Då M. W. var jävig och ingen professor inom ämnesgruppen ansåg sig skyldig att examinera honom, föreslog sektionen doc. Stille till examinator. Sedan prokansler den 18/1 1899 förordnat denne, blev L. W. fil. licentiat i estetik, litteratur- och konsthistoria den 31/1 1899. Under tiden har han arbetat på sin avhandling i historia. Den förelåg färdigtryckt i maj samma år, och han begärde då att få disputera för docentur i historia. Någon offentlig disputation blev det inte. Humanistiska sektionen bedömde, om avhandlingen skulle godkännas för docentur eller ej. Sektionen godkände den för docentkompetens med fem röster mot en, tydligen med hänsyn till hans övriga produktion, då avhandlingen synes ha uppfattats som »en medioker prestation, som vittnade om flitigt arbete i arkiven men som inte gav någon ny eller korrektare bild av händelseförloppet» (B. O. a.a. s. 74 f.).

M. W. kan inte ha räknat med att L. W:s docentförordnande med säkerhet kunde leda till docentstipendium, då det sedan 1897 fanns en docent i historia (N. Wimarsson), som erhållit betyget Berömlig på sin avhandling. L. W. inriktade sig också omedelbart på landsarkivarietjänsten. Redan 1900 hade han första häftet av Lunds stifts urkundsbok färdigt, och följande år utkom första häftet av Malmö stads urkundsbok samt skriften Bibliotek och arkiv i Skåne (B. O. s. 86 f.). År 1900 fick docent Wimarsson det då lediga docentstipendiet i historia på förslag av M. W. (B. O. s. 87). År 1900 tjänstgjorde vidare L. W. i både RA och KA. När M. W. avled 1902 sökte L. W. inte den lediga professuren efter fadern, men han blev i stället 1903 landsarkivarie i Lund, sedan Stille varnats av riksarkivarien E. Hildebrand från att söka på grund av L. W:s arkivmeriter (se härom B. O. s. 91 ff.). L. W:s helhjärtade satsning på denna tjänst från och med året 1897, hade lett till åsyftat resultat. Han hade säkrat sig en ställning, som tillät honom fortsätta en forskarkarriär, och han innehade den sedan till 1919.

Ifråga om E. Jessens avhandling från 1862 har Curt Weibull (C. W.) hävdad, att L. W. inte kände till den, när han skrev *Kritiska undersökningar* (Scandia 1972 s. 9 anm. 3). I *Mediaevel Scandinavia* 1973 bemötte C. W. mitt ovan tryckta inlägg. Därvid berättar han i syfte att ytterligare styrka sitt påstående en episod från det weibullska hemmet på Adelgatan 5. C. W. kommer upp till L. W., som sitter och läser vid sitt skrivbord. Tiden kan ha varit 1914 eller möjligen något senare år, i varje fall var det före 1921. L. W. såg förargad ut. Han hade nämligen av en slump upptäckt en bok, som han borde ha känt till. Det var E. Jessens doktorsavhandling. Så småningom slog hans förargelse emellertid över i en viss glädje, ty han märkte, att Jessen var »ein Gesinnungsenosse». Sedan brukade de båda bröderna ofta skämta över denna lucka i Lauritz' litteraturkännedom, när han skrev sina *Kritiska undersökningar*. Just därför mindes C. W. så klart händelsen. L. W. hade under tiden rest sig från skrivbordet och vandrade hit och dit i sitt rum.¹³ Man måste vara tacksam mot C. W. för att han bevarat denna situation åt eftervärlden med L. W. sittande vid sitt skrivbord, fylld av samvetsförebråelser för att han inte känt till Jessens avhandling. Sedan har tyvärr ingen av bröderna låtsats därom, förrän C. W. 1973 erinrade sig episoden.

Som jag ovan betonat, synes mig dock L. W. knappast ha kunnat vara omedveten om Jessens avhandling, eftersom han i ett flertal fall citerat G. Storms bok *Kritiske bidrag till vikingetidens historie*, i vilken Jessen tillmätes stort utrymme. Ingen forskare kan gärna förstå, att L. W. kunnat undgå att ta del av denna omdebatterade avhandling, som kom ut samma år som M. W. blev docent i historia. B. O. påpekar dessutom, att L. W. även mött Jessens uppsats om Egilssagan citerad av K. Stjärna i hans skrift om Lund och Birka, vilken L. W. tog hand om efter Stjärnas död 1909 (B. O. a.a. s. 162).

I detta sammanhang tar B. O. också upp frågan om L. W. över huvud taget kan ha haft tillgång till Jessens avhandling (ibidem s. 162 not 3). Han har inte lånat den på UB, den fanns inte i seminariebiblioteket och inte heller i det weibullska familjebiblioteket. Det sistnämnda förklaras framgå av den katalog över L. W:s bibliotek, som gjordes upp, när det såldes efter hans död. Man frågar sig dock, om det inte är litet blåögt av en i weibullsk källkritik utbildad forskare att vänta sig finna Jessens avhandling i L. W:s bibliotek, då vi vet, att han på 1910-talet satt på Adelgatan och hade samvetsförebråelser för just denna brist i sitt vetande, när han skrev *Kritiska undersökningar*.

Den vetenskapsteori, som enligt B. O:s företal genom »Göran Hermeréns insatser» varit förutsättning för att hennes bok kunnat skrivas, har av Louise Vinge blivit föremål för en i stort sett negativ recension.¹⁴ Då intet evident faktum lagts fram, som talar emot, att L. W. kan ha känt till Jessens avhandling, medan sannolikhetsskäl talar för att han gjort det, synes det mig – i fråga om förhållandet Jessen–L. W. – lämpligare att i stället för de hermerénska lagarna åberopa den av L. Vinge nämnde tyske forskaren J. von Stackelsbergs begrepp om »produktiv reception» (*Literarische Rezeptionsformen*. Frankfurt 1972). Denna »produktiva reception» innebär för L. W:s del, att han genom bekantskapen med Jessens avhandling fick uppslag till att fortsätta hans behandling av i synnerhet 800-talets nordiska historia med 900- och 1000-talens, då med samma fräna kritik av tidigare historiker men också med utnyttjande av den förfinade litteraturhistoriska metod, som han under sina estetiska studier lärt känna hos den tidens store humanist, litteraturhistorikern Joseph Bedier. L. W. hade under sin dittillsvarande forskningsbana haft svårt för att finna ämnen för större verk, där forskarmödorna kunde motsvaras av resultatet. Jessens och Bediers verk visade honom vägen till ett verk med liknande revolutionerande genomslagskraft, som Bediers stora arbeten fått, men inom historien var det lämpligare att åberopa andra föregångare.

Prof. Birgitta Odén har i företalet önskat, att någon, »upplärd i den weibullska konsten att hårt kritisera auktoriteter», skulle »falsifiera» hennes forskningsresultat. Utan att äga den krävda utbildningen har jag här försökt »falsifiera» några av hennes viktigare påståenden. Jag har gjort det, medveten om att hennes tidigare, vetenskapliga produktion är av helt annat slag.

Noter

- 1 Historisk-kritisk metod och nutida svensk historieforskning (Lund 1918) s. 3.
- 2 L. Weibull, a.a. s. 1 f. jfr s. 4.
- 3 Rolf Torstendahl, Källkritik och vetenskapssyn i svensk historisk forskning 1820–1920 (Upps. 1964).
- 4 Lunds universitets matrikel.
- 5 Tryckt i LUÅ Bd 36 I: 1 (Lund 1900).
- 6 O. Moberg, Olav Haraldsson, Knut den store och Sverige (Lund 1941) s. 13, 15, 20. – Curt Weibull har dock redan 1921, det år Jessen dog, åberopat honom i uppsatsen Om det svenska och danska rikets uppkomst.
- 7 Enl. Weibulls Dagbok i LUB.
- 8 Aarbøger for nordisk oldkundighed og historie 1934 s. 142.

Hugo Yrwing

- 9 Weibull skulle vidare endast ha läst de föga intressanta sidorna i slutet av boken men inte kap. Normanner og nordmaend, Ragnar Lodbrok og Lodbrokssønnerne, där Storm direkt vänder sig mot Jessen, som anklagat honom för »att befatte sig med genealogiske hypoteser» och avfärdat honom »med endel vrede Bemaerkinger», inte De frankiske annaler om Danmark i 9de aarhundrede, där Storm nämner Jessen som sin motståndare, inte kap. om Adam fra Bremen og de aeldste danske krøniker, där Storm försvarar sig mot Jessens uppfattning (s. 48) och där han i ett fall tillsammans med Jessen säger sig ha utsatts för kritik av J. Steenstrup (s. 57), inte kap. om Saxo och det danske Erobringsrige i 9de aarhundrede, där Jessen citeras på s. 103, eller slutligen inte kap. Den norske og islandske Sagnkreds, där Storm för jämförelsens skull citerar Jessen på s. 126.
- 10 Jessen var tydligen vid den tiden för svensk historieforskning helt okänd.
- 11 K. Warburgs brevsamling i KB Stockholm. Jag har prof. C. Fehrman att tacka för kännedomen om denna brevsamling.
- 12 B. O. säger, att han hört Brandes föreläsa »om modern fransk historieskrivning» (a.a. s. 54). Enligt kommentaren till brev 30 i Georg og Edv. Brandes brevveksling med nordiske Forfattere og Videnskabsmænd IV: 2. Kbhn 1939 s. 533 synes han ha föreläst enbart över modern fransk litteratur. Jag har Rolf Arvidsson att tacka för denna upplysning.
- 13 Man kan tänka sig, att händelsen inträffat, efter det att L. W. 1918 gett ut sin skrift mot de sakkunniga (ovan s. 57). Han hade då tämligen oförsiktigt medgivit, att G. Storm i någon liten mån kunde betraktas som en föregångare till honom inom nordisk historieforskning, men ingenting hände. Jfr not 6.
- 14 Samlaren. Arg. 97 s. 248 ff. Den karakteriseras av L. Vinge som en rekommendation till »forskningen att fortsätta som inget hänt».

Per Wieselgren

Ordpar i svensk prosa

Då jag 1957 slutförde kommentaren till min utgåva av Georg Stiernhielms brev och inlagor för Svenska vitterhetssamfundet, behandlade jag också en syntaktisk-stilistisk företeelse, som frapperat mig genom sin ymniga förekomst i texterna. Det gällde tvenne ord av samma ordklass, oftast åtskilda medels konjunktionen *och*, t.ex. *affärer och beställningar, klient och tjänare, coeli et soli, dagsklar och oppenbar, bekänd och tillstådd, gärna och troligen, framhärda och bestå, relaxeras och upphävas, skrocksokn och ofsokn, värn och vårdna, näste och ytterste, rannsaka och inkvirera, i våto och i torro* – sammanlagt flera hundra fall.

Vid en undersökning om vad som skrivits om detta stildrag fann jag, att det blott föga uppmärksammats. Gustav Neckel hade i recensioner, införda i *Deutsche Literaturzeitung*, av Povl Helgesens skrifter utgivna av Det danske Sprog- og Litteraturselskab påpekat dess synnerligen talrika förekomst hos denne katolske värnare om påvedömet under reformationstiden. Nils Svanberg hade i sin uppsats *Olaus Petri och den svenska krönikestilen* kallat företeelsen för synonymksamlingar. Johan Palmér talade i sin skrift *Språkutveckling och språkvård* om fenomenet som stilistisk tautologi eller orddubletter.

Bäst ledning gav emellertid en studie av Vilhelm Andersen publicerad i Dania redan 1890. Andersen konstaterar där, att man redan i landskapslagarna kan spåra typen i samband med allitteration. Senare under medeltiden kan man börja sammanställa ett tyskt lån med ett nordiskt ord såsom *krig och örlog*. Under femtonhundratalet är bruket av dylika förbindelser ytterst vanligt och används ofta dels för att förtydliga översatta ställen, dels som stilistisk prydnad. När sedan franska språket vinner terräng, blir det modernt att sammanställa ett romanskt, ibland

också latinskt, ord med ett nordiskt eller germanskt. Andersen benämner detta Else-Skolemesters-Stil, därför att Holberg i Barselstuen parodierat företeelsen. Skolmästarfrun, prålade med sin bildning och sitt ansenliga ordförråd, tackar barnsängskvinnan för *den Ære og Honeur, hun har gjort, beviset og undt mig* genom att låta oss *vide og tilkiendegive* sin förlossning. Hon *gratulerer og ønsker til Lykke og forsikrer, vidner, og contesterer*, att det är ett av hennes största *Plaisirs, Fornøysler og Glæder* att se hennes välbefinnandes contentement, ty såsom det alltid varit ett *troe, oprigtig og uforfalsket Venskabs, Kiærligheds og Amours* band, som *sammenknyttet, sammenheftet og forenet* deras hus, så *bør og maa* hon *glæde og fornøye* sig över madames *Glæde og Fornøyselse*, även för henne innebärande *Contentement og Fornøyselse*. När Else nästa gång håller ett anförande, använder hon sammanställningar sådana som *Dag og Datums, erindrer og kommer ihu, hersker og regierer, Gloenhed og Skin, ongefehr omtrent, observerede, merkede og gav Agt, Fart og Gang, merkede og observerede, præcipitere og styrte sig, Bemerkelse, Signification og Udtydning*. Så måste hon *avbryde og tage Afskeed* och önskar av sitt hjärtas *Recess og Grund* sin *høytærede og høytæstimerede* madame en *snar og hastig Opkomst, Restitution og Forbedring*. (Citat ur akt 2, scen 7–8 från tryck av 1876, ed. F. L. Liebenberg.)

Svanbergs och Palmérs benämningar på fenomenet var inte bra valda. Vilhelm Andersens är kanske för speciell. En benämning, som ibland brukats, är *parord*. Sammansättningen är ej upptagen av John Svensson i hans artikel i SAOB. Den bör här undvikas, sedan Peter Hallberg tagit den i anspråk med annorlunda innebörd, nämligen förekomsten i olika källor av samma ord, vilket, om ordet är ovanligt, anses kunna visa på gemensamt ursprung.

Jag har därför – liksom Gerhard Bendz¹ oberoende av mig – bestämt mig för termen *ordpar* såsom sammanfattande benämning ej blott på den företeelse som exemplifierats ovan utan även för ord upprädate utan bindeord såsom *kall, lugn, trankil; addera, summera, lägga ihop; palsternackor, morötter, rädisor, rättikor* eller utan gruppsamhörighet *kärlek, liknöjdhet, hat; avskyvård, beundransvärd*.

Sam Owen Jansson har gjort mig uppmärksam på en hembygds-publication benämnd Fjällsjö krönika, där årgång 1967 upptar ett bidrag av kontraktsprosten Georg Bergfors kallat Parord på ångermanländskt landsmål. Denna uppsats innehåller många värdefulla prov på ordpar (en term som förf. också merendels brukar inne i sin text)

hämtade ur det från riksspråket ganska skiljaktiga sockenmålet. Författaren känner Bendz bok men går längre än han i fråga om vad som skall anses som ordpar (a.a. s. 34).

Även H. Vendell hade i sin 1905 tryckta bok om språket i Peder Swarts krönika observerat företeelsen. På senare har Gösta Holm omnämnt stildraget både i sin skrift om fornsvenskt stadgespråk och i sin utgåva av Per Brahes *Oeconomia* s. CLI: »Det klassiska inflytandet på denna punkt har i Norden förstärkt en folklig, inhemska tendens till ordparsbruk (t.ex. lagarnas *tager arv och orv*).»

Bendz anför också s. 38 ganska många ordpar från fornnordiska texter, t.o.m. från runstenar och jag har själv excerperat dels några isländska sagor, dels *Corpus Carminum Foreyensium* eller *Foroyakvæði* jämte de sagor, sägner och berättelser, som Hammershaimb och Jakobsen gett ut. Överallt rikligt med ordpar. Även i undervisande partier av Eddan såsom de äldsta delarna av *Hávamál* påträffas de.

Gösta Holms ovan citerade yttrande är väl avvägt och värt allt instämmande.

Sedan jag 1969 blivit färdig med en större bok, som hindrat mig att tänka på ordparstudier, beslöt jag mig för att som ett lämpligt pensionsarbete ägna ordparens förekomst i svensk prosa ett ingående studium. Gerhard Bendz hade under tiden utgett sin mycket nyttiga skrift om detta ämne. Han behandlade där saken ur både svensk, internationell och historisk synpunkt påvisande latinets, ja, redan hebreiskans stora betydelse för senare tidevarvs vana att bruka ordpar. Han medtog också poesin vid behandlingen av ämnet. Han indelar ordparen i tre huvudkategorier: antitetiska (motsatspar, antonymier), enumerativa (uppräkningspar, paronymier) och synonyma (liktydingar, synonymier) eventuellt med tillägg av ännu en särskilt som boktitlar omtyckt grupp: relationspar. Liktydingarna kan indelas i emfatiska eller fullständiga, t.ex. *en och samma* eller ofullständiga, interpretatoriska, t.ex. *gammal och* (därför) *skröplig*. En särskilt i äldre tid viktig specialgrupp är den, där man vill uttrycka samma sak med hjälp av ett främmande och ett inhemska ord, *disputera och gräla*. Det är delvis denna typ Holberg parodierat.

Hos Bendz är jag inte nöjd med termen paronymi. Enligt Ekbohm 1948 är paronymer detsamma som beslätade, från varandra härledda ord. Då är enumerationer vida att föredraga, och enligt Carl Heupel, *Taschenwörterbuch der Linguistik*, 1975, är paronym »stammverwandtes Wort, Kognat». Troligen har Bendz utgått från termen »parono-

masi», som betyder, att liknande ord förbindes med varann. Men orden i en uppräknings behövs ej alla likna varandra.

Emellertid har Bendz s. 10 ff. visat, att det är opraktiskt och ibland svårt att hänföra ordpar till någon av dessa grupper. De kan ibland fattas såsom tillhörande mer än en av dem. Han väljer därför i sin sammanfattande förteckning alfabetisk uppställning. Jag med mitt ytterst omfångsrika material har funnit det lämpligt med en indelning dels i enkla och kombinerade, dels samtidigt efter ordklasser. Under mina första arbetsår med ordparen samlade jag även material till vad jag kallade asymmetriska ordpar. I denna är de båda lederna inte lika långa, t.ex. *en duktig pojke och en sällsynt snygg flicka*. Detta slags ordpar har jag inte avsett att offentliggöra; det skulle bli alldeles för omfångsrikt.

Har ett ordpar mer än tvenne led, kräver jag icke i fortsättningen så hel symmetri som för de två första leden, t.ex. *excentrisk, besynnerlig, lätt förryckt*. Det eller de ord, som bryter symmetrin, kan då ersättas med tankstreck, om de ej tycks viktiga för sammanhanget.

Jag har inte satt mig den orimliga uppgiften före att åstadkomma ett fullständigt lexikon över ordparen i svensk prosa – därtill skulle behövas en stab av medarbetare och maskinell behandling. Vad jag kunnat göra är att upprätta förteckningar över en mängd olika, representativa källors ordparsbestånd och det bruk de gjort av de skilda typerna av ordpar. Sedan föreligger också möjligheten att sammanföra detta material till ett gemensamt ordparslexikon. I detta bör, enligt min mening, samma uppdelning efter ordklasser och i enkla och kombinerade ordpar tillämpas som vid de enskilda källornas behandling. Första leden, i lexikalisk form, blir uppslagsord. Kan av ekonomiska skäl lapparna inte tryckas in extenso, kan vid de enkla ordparen andraleden stå efter ett kolontecken med angivande av antalet belägg och källans signum. Bäst men också kostsammast vore att först trycka förteckningarna över ordparen i de enskilda källorna fullständigt och sedan i ett generalregister, där blott uppslagsordet gavs, med hjälp av signa hänvisa till de källor (eller den källa), där det belagts. Med hjälp av siffror (2, 3, 4 etc.) kunde då också förekomst i andra eller senare led utmärkas. Källorna uppförs i tämlig kronologisk ordning från reformationstiden till de nu verksamma författarna. Vilka dessa är och med vilka signa de betecknas samt hur mycket som excerperats av var och en och i vilka utgåvor, finns sammanställt nedan.

Det intressantaste är oftast icke att räkna ut, hur många ordpar den

och den källan har i jämförelse med en annan utan i stället den relativa rangordningen mellan olika grupper inom materialet. En tydlig gränsskillnad härvidlag går mellan de författare, som så älskar adjektivordpar, att dessa i omfång överträffar de substantiviska, och de källor som visar markant övervikt för de senare. I äldre tid kan adjektiva ordpar spela en så underordnad roll, att ej blott de substantiviska utan även verbordparen är rikligare företrädda. Närmare om dessa ting i tabellerna!

Vill man jämföra två källor av samma storlek med varandra, kommer resultatet att bli rätt osäkert om man nöjer sig med att räkna ut, hur många ordpar det finns på tusen ord. Tiotusen bör man ha. Approximativt riktigt kan det bli, om man jämför fullmatade sidor med samma radantal och beräknar medeltalet ord på sådan sida.

Mina excerpter följer källans stävning. Till originalupplagor har jag emellertid blott haft tillgång, då jag själv varit den lycklige ägaren av sådana. UB lånar ju ej ut skönlitteratur ens i senare editioner, och vissa utgivare av samlade skrifter moderniserar stavningen. Excerpten visar därför en blandning av olika stavning, som också kan gälla en och samme författare såsom Almqvist, Strindberg. Under det Landqvist har nystavning, följer Eklunds brevutgåva Strindbergs eget skrivsätt. När det gäller ordpar, tror jag mig kunna påstå, att valet av edition ej spelar någon roll, blott utgåvan omfattar hela texten. Som uppslagsord i lexikon och tabeller bör givetvis ortografin normaliseras till den nu föreskrivna, eljest bleve det ett rent virrvarr. Uppenbara tryckfel i editionerna har jag anmärkt.

Beläggställena är angivna bara, när det rör sig om tvetydiga fall. I några fall har jag manuskript, där jag antecknat dem, men i lappkatalogen är de inte införda, såvida det ej skulle röra sig om tveksamma exempel. Tidsbrist och utrymmesbrist har föranlett denna uraktlåtenhet. I sådana samlingar som jag hoppas kunna trycka för sig, utsätter jag dock sidans nummer. Att även räkna ut radens skulle ha medfört en ohygglig tidsutdräkt, och min materialsamling hade då ej på långt när blivit så stor som den nu är. Endast i Vitterhetssamfundets editioner hade det bekvämligen låtit sig göras.

Vid kommatering i källorna har blott ringa avseende kunnat fästas. I änsv är den ofta helt främmande för oss och detta gäller även humanisternas latinbrev. I nyare tid slarvas det mycket med interpunktionen, och även författare som verkligen vinnlägger sig om att utsätta komma-tecken, kan handla rätt godtyckligt. Står kommatecken emellan tvenne

neutrala adjektiv, så kan man lita på att författaren verkligen uppfattat orden som adjektiv, men står intet komma följer därav ingalunda att det första ordet måste fattas som adverb, utan det får man låta sammanhanget avgöra, varvid man någon gång måste stanna inför ett *non liquet*.

Särskilt hos Strindberg händer det att leder i ett ordpar rent av kan särskiljas med semikolon, där ett komma hade varit tillräckligt.

Tillämpade detaljregler

Den metod jag valt för ordparens indelning kan i praktiken innebära vissa problem, som jag löst på nedanstående sätt.

Den obestämda artikeln räknas icke som särskilt ord. Bestämd form i ena ledet och obestämd i det andra (eller tvärtom) stöter nutida stilkänsla men var så vanligt i äldre nysvenska, att man då ej tycks ha haft någon känsla av asymmetri.

Även om man antecknar alla egennamn, som bildar ordpar, torde det vara lämpligast att i statistiken utesluta de flesta men ta med dem som innehåller namn på mytologiska, religiösa, bibliska gestalter eller litterära och kulturhistoriskt eller politiskt kända namn. Författare nämnes ofta vid namn, när deras verk och inte deras personer åsyftas. Ofta gäller det även om geografiska namn, att de användas i överförd bemärkelse, exempelvis Grekland och Rom. Figurer ur diktningens värld som exempelvis Werther, Tartuffe, Furumo kan man väl tillåta sig att ta med.

Mycket vanliga förbindelser såsom *Guds ord*, *Den helige ande*, *Kungl. Maj.* m.fl. har jag räknat som ett enda substantiv.

Ordpar, där båda leden är adjektiv med substantivisk funktion, kvarstår bland egenskapsorden. Komparativformer på mer och mest räknas ej som särskilda ord, ifall huvudordet icke eller icke lämpligen kan kompareras med ändelser men väl eljes. Komparerade adjektiv av annan stam än motsvarande positiv står liksom i SAOB som särskilda uppslagsord. För att skilja adjektiv syftande på neutralt huvudord eller stående som predikatsfyllnad från dem, som fungera såsom adverb har jag använt förkortningar.

Grundtal överhoppas i mina samlingar av enkla ordpar, ordningstal och adjektiviska pronomina tas upp bland adjektiven. Eljes överhoppas pronomina, både när de kombineras med substantiv och med annat pronomen. I den kombinerade gruppen har det däremot intresse att ta upp även dessa ordklasser i deras helhet.

Tempusbildande hjälpverb räknas ej (de är för övrigt ganska sällan utsatta). Som enkla ordpar räknas också verb med lös, skiljbar sammansättning eller i ofta brukade förbindelser som *gå sönder*, *sitta ned*, *ta plats*. Reflexiva och reciproka verb räknar jag också som enkla. Och passivum omskrivet med *varda*

eller *bliva* föres till den enkla verbgruppen, under det typen adjektiviska particip med *vara* står på adjektiven.

Verb som *gå, ligga, sitta, stå, komma*, m.fl. tjänstgör i svenskan ofta som omskrivande hjälpverb (*gå och fundera, ligga och sova* etc.). Hjälp verbet är då obetonat. Förbindes ett sådant verb med partikel (*gå bort och fundera, ligg ned och vila* etc.) är ordparsbetoning naturlig. I 1500-talsbiblarna anträffas fall, där jag inte kan tro att hjälpverbsbetoningen är avsedd t.ex. *komma och bota*, Matt. 1526, bl. 22, *togh och sådde*, Matt. bl. 22, Lucas bl. 107, *gåår och förwären*, Lucas, bl. 53 m.fl., där 1541 års bibel sätter ut kommatecken mellan verben, tydligen för att ange betoning var för sig. Det skulle eljes låta för familjärt. Av dessa senare blott skenbara ordpar har jag en specialsamling omfattande även nutidsförfattarna.

Följer ordpar av samma ordklass omedelbart på varandra, återfinns endast första paretts första led i ordförteckningen. Ett andra-, tredje- och fleraledsregister har jag ej haft tid att utarbeta. Men som man kan se hos Bendz, är det visst bra med åtminstone ett andraledsregister.

Vad man mister i statistiken genom att dubblerade eller uppräknade ordparskombinationer ej åtskiljas, det kompenseras av kontakten med de långa enumerationer, som vissa skriftställare visar förkärlek för. Är t.ex. *kött och grönsaker* en embryonal enumeration, så ter sig *skvallspeglar, krukväxter, spetsgardiner och fågelburar, sopnedkast och brysselmatta och dammsugare och allt det där* (Walter Ljungquist) som en överdimensionerad sådan, en *hopning*.

Särskilt hos våra modernaste författare påträffas stundom ordparskontraster av oväntat slag, troligen avsedda som stilmedel för chockverkan. Exempel från Sven Delblanc: *njure och nattvardsvin, rabulist; harpolekare, mulåna; resignation och mescaline; tryckeribitråde och begåvningsreserv*, från Fagerberg: *grävskopan och tenniser racketen*, från Eyvind Johnson: *livet och fnasken*, från Harry Martinson: *bönder och älgar, faktum och vindar*.

Samlingar av asyndetiska upprepningar, exempelvis *hjälp! hjälp!* har jag upphört med, men iterationer förenade med bindeord antecknas fortfarande, t.ex. *då och då* (jfr *dann und wann*), *tänka och tänka*. Harry Martinson trivs med sådana upprepningar t.o.m. substantiviska: *rövare och rövare; vråla och vråla*.

I statistiken ingår ej en liten samling, som jag gjort av ordpar där *olika* ordklasser förbundits med varandra. Att den blivit så liten, beror på att pronomen förbundna med substantiv ju inte kommer med i mina samlingar, såvida det inte rör sig om substantiverade adjektiv eller adjektiviska pronomen (t.ex. *socker och dylikt, skor och sådant, allt och inter*), och då räknas de ej som olika ordklasser. Är båda adjektiven substantiverade, så upptas de bland adjektiven, eljes snarast bland substantiven. Men i sådana förbindelser som *d'accord och ense, DLG, pervers eller kleptomant, snö och kallt, äldst och nykomling* (dessa ex. från Olle Hedberg) anser jag mig ha klara belägg på att ordpar kan tillhöra olika ordklasser.

Två specialsamlingar utanför statistiken har jag ytterligare anlagt. Den ena omfattar sådana förbindelser som *hem och äta, ute och gå*, om nämligen verbet

ej omedelbart föregår partikeln eller helt saknas, i vilket senare fall de kunde hänföras till gruppen Olika ordklass. Den andra samlingen består av sådana asymmetriska ordpar, där det är en negation som upphäver symmetrin, t.ex. *om själen, inte om kroppen, visste och icke visste, rädd men ej överraskad*. Hit för jag också fall med skenbar symmetri som *begriper eller inte*, där verbet i andra leden är underförstått, *vacker eller inte*, där adjektivet underförstås efter negationen.

Ganska ofta händer det, att ett enkelt ordpar ligger inneslutet i ett kombinerat eller asymmetriskt. I det senare fallet kan ordparet också vara kombinerat. Dylika fall utmärkes i mina samlingar med förkortningen *utbr*. Ej sällan omfattar det kombinerade ordparet tvenne enkla, exempelvis *ett gammalt och fallfärdigt hus och en nybyggd och rödmålad villa*. I så fall antecknas både det kombinerade och de två utbrutna enkla ordparen.

Slutligen vill jag påpeka ett par fällor, som ordparssamlaren bör se upp med.

Den förmodade andra leden kan vara apposition till den supponerade första, exempelvis *de riktiga tidningarna, dagstidningarna; ved, björkved; fåglarna, sparvarna; socknens, grannsocknens* (samtliga ex. från Harry Martinsons *Nässlorna blomma*). Vår interpunktion borde hellre ha kolon än komma framför apposition.

Det händer vidare, att ett förträffligt ordpar, om det anföres i källskriftens sammanhängande text, visar sig icke vara ordpar hos författaren som använt det. Strindberg skriver t.ex. i *Författaren* (ed. 1952, s. 370): »Häri genom belamrades arbetet av oviktiga detaljer och småsaker tillmättes en ibland alldeles för stor betydelse.» Det ena ledet syftar alltså bakåt, det andra framåt och är subjekt i en ny sats. Hade kommatecken utsatts, hade saken genast varit klar.

Ett studium av ordparen lär en dels, vilka sådana som är särskilt frekventa och håller sig genom århundradena hos skilda författare, fast frekvensen mellan det ena och andra kan vara märkvärdigt växlande ibland, dels vilka par som dött ut eller som nu är mycket vanliga men sällsynta eller ej anträffade i gamla källor, även om vart ord skulle förekomma som fristående. Man får vidare inblick i, vilka författare som har språklig fantasi nog att skapa nya ordpar av viss konstnärlig verkan, dels också vilka som gärna vill visa sin lärdom eller sitt detaljsinne eller måna om full tydlighet. Ordpar av mycket speciell karaktär och jämväl uppräkningsar av förvånansvärd längd kan påträffas i dylika källor. Och man kunde också nämna dem, som både i gammal tid och ny medels överdrivet bruk av ofta banala ordpar söker dryga ut sidoantalet i det de skriver. Jag har t.ex. jämfört en lika stor textmassa i två äldre deckare av Maria Lang med Stieg Trenters *Träff i målfigur* och funnit att Lang har dubbelt så många ordpar som Trenter på samma ordantal.²

Excerperade skrifter

De arbeten jag systematiskt undersökt är följande tagna i någorlunda kronologisk ordning:

Judits bok efter Jöns Budde utgiven i SFS av Klemming 1853, 30 s. Cirka 8 100 ord, 132 enkla och 21 kombinerade ordpar. Utgåvan i band VII, s. 145–175 har kompletterats med tillägg ur en bibelupplaga av 1859, som torde bygga på för Budde ej kända hss.

Nya testamentet i 1526 års översättning efter Aksel Anderssons avtryck i storfolio till jubelfesten 1893. Här är det lämpligt att ta förspråk (jämte förklaringar i marginen) för sig och översättningen för sig. Jämföres frekvensen på motsvarande antal sidor, visar det sig som väntat, att den undervisande texten har fler ordpar än den berättande.

Olaus Petri. Prosaskrifter: *Een nyttwgh wnderwijsningh* (Andersson 1893), *Om människans ärliga skapelse . . .*, *Om helgon*, *Om änglar* (Ahnfelt 1898). Efter Hesselmans Olaus Petri-utgåva 1917 har följande excerperats: *Swar vppå jtt ochristeligt sendebreff*, *Swar på tolf spörmål*, *En christeligen formaning til Sweriges jnbyggjare . . .*, *Jtt fögho sendebreff til Paulum Helie*, *Een Christeligen formaning til clerecrijt*, *Een liten vnderuisning om Ehteskapet*, *Een liten boock j huilko closterleffwerne forclarat warder*, *Om gudz ordh och människios bodh och stadhgar*, *Een handboock påå Swensko*, *En liten ingong i then helga scrift*, *Orsack hwarföre Messan böör wara på thet tungomål, som . . .*, *Then swenska Messan* (förordet), *En lijten boock ther vthi forclarat warder . . .*, *Een predican emoot the gruffueliga eedher*, *Een swensk Chröneka*, *Domareregler*.

Av Mäster Olofs säkra skrifter saknas här den långa *Een lijten Postilla*, *Förmaning til alla Euangeliska Predicare*, *Om werldennes största Förwandlingar och Ålder*, *Stockholms Stads tänkebok* och *kommentar till Stadslagen*.

Även i tryck bör exemplen ur krönikan skiljas från de uppbyggliga skrifterna. Det råder en påfallande skillnad mellan den rika ordparsfrekvensen i de uppbyggliga skrifterna och det sparsamma bruket av ordpar i krönikan. Det senare gäller även en jämförelse med Peder Swart.

I Krönikan finns en mängd citat ur senmedeltida aktstycken. Jämföres dessa med Olai Petri egna ord, ser man, hur väsentlig skillnaden blir i fråga om ordparens bruk. Inberäknat dubletter erhålles på sammanlagt 11 sidor citat 21 fall per sida men i OP:s egen text 4,3 per sida.

Vid omräkning av en PS-sida till en OP-sida erhålles för PS 9,8 per sida (utan dubletter 8,8).

I de uppbyggliga skrifterna överväger *gud och skapare, bespotta och begabba, död och pina*.

Hos Peder Swart är *herre och konung* det mest frekventa, därpå kommer olika förbindelser med *stad* och *slott* samt *huldskap och manskap*. Hans krönika utgavs av Klemming 1870 och av Edén 1912. Som ägare av den förra har jag huvudsakligen hållit mig till den men vid behov jämfört med Edén. Olai Petri krönika är i Hesselmans samlade edition av OP ederad av Sahlgren.

Jesu Syrachs bok i 1536 års översättning, ed. Sjögren i SFS 1960. I mitt manuskript har jag med olika färg åtskilt vad som hämtats ur förspråken, slutbönen, rättelserna och randanmärkningarna från själva texten. Denna bok var den mest omtyckta av apokryferna och bör ha utövat stilistiskt inflytande även under 1600-talet. Omtyckt hos JSy är variation som oftast tar sig formen av kombinerade ordpar, eljes asymmetriska. Exempel: *itt mechtig beskerm, en stoor stancheet; en skerm emoot hetan, itt skiwl emot then heta middagh, een bewarning emoot staplande, en hielp emot fall*.³

Apokryfer i övrigt har jag excerperat dels efter en familjebibel i min hustrus släkt från 1859 med ålderdomligt tryck, dels efter 1921 års moderniserade edition.

Det som »Guds ord» godkända *Gamla testamentet* har jag i en så sent som 1873 tryckt upplaga kunnat genomgå, nästan som hade jag haft tillgång till Gustav Vasas bibel i original. Man jämföre med vad Natan Lindqvist s. 6 f. 1970 yttrar i sin edition av Lukas 1541: »Gustav Vasas bibels inflytande blev så mycket större, som det verkade nästan oförändrat genom ständigt nya upplagor fram till 1800-talets slut. De större upplagor av verket, som utkommo under namn av Gustav II Adolfs Bibel (1618) och Karl XII:s Bibel (1703), ändrade praktiskt taget intet av det väsentliga i formulering och ordförråd, och även i fråga om ortografien gick man mycket försiktigt fram. Ännu så sent som under förra århundradet verkade Bibelns högstämda, kärnfulla språk på den svenska prosastilen långt utanför de kyrkliga råmärkena.»⁴

Det oftast förekommande ordparet i OP:s krönika är det numera i Sverige helt obrukliga *huldskap och manskap*, ännu brukbart i danskan. Men även *slott och fäste, bod och brev, mer och mer, herra och konung, herrar och furstar, slott och stad, slott och län, land och rike* förekommer ofta.

Viktigt är att ej förglömma *Gustav Vasas brev*. Hela registraturet har jag givetvis ej hunnit med, men de urval av mera personligt hållna skrivelser, som utgetts av Edén 1917 och av Åberg 1960 är noggrant genomgångna. Hos Åberg finns mycket, som redan Edén tagit upp, men ganska många brev har tillkommit. Utom detta har jag excerperat kungens brev till Helsingfors utgivna av Nordmann i Helsingfors stads historia I. Jag har också anlitat Wennström, Studier över språket i Gustav Vasas svenska brev och ordparen i konungens testamente (tryckt hos Edén) jämte en del exempel direkt ur de 29 registraturbandens första och sista del. Med tilläggsigna Å, W, Hf betecknas exempel, som inte finns hos Edén. Eftersom kungen var nätt och jämt skrivkunnig torde det i allmänhet röra sig om brev, som han dikterat för sina skrivare. Härmed sammanhänger det säkert, att man hos honom slipper det tröttsamma bruk av ordpar i tid och otid, som både vid denna tid och senare är vanligt hos många. Även kungen gör ett flitigt bruk av ordpar, men hos honom fyller de sin uppgift som stilmedel och detta så bra, att Wennström s. 29 tror, att GV undviker dem. Det gör han inte, men de är så naturliga, att man ej tänker på dem. Det kan vara kraftuttryck, som när han kallar Nils Dacke för *ett best och skogsäle* (»en best och ett skogens avskrap») eller emfas som *fördärv och galenskap, lögnaktigt och onyttigt snack och tal* eller ett påpekande av sammanhörande omständigheter som *svåger och nabo*, men han faller icke in i Else-Skolemesters-Stilen, och detta är ett vägande indicium för att breven är hans eget verk och inte någon skrivares.

Skrider vi framåt till Johan III:s tid, finns där en rikt flödande ordparskälla i 1571 års kyrkoordning (Laurentius Petri) omsorgsfullt utgiven av Färnström 1932.

Till en annan livssfär för oss Per Brahe d.ä:s *Oeconomia*, som skänker en välbehövlig komplettering av 1500-talets ordparsförråd i fråga om hushållning, jordbruk, uppfostran, sedvänjor.

Ett samlingsverk, som jag excerperat från Gustav Vasas tid och fram till 1730, är det Delagardieska arkivet, ed. Wieselgren. Excerpterna sträcker sig ej blott över nästan två sekler; de har också högst växlande innehåll och redan bland de äldsta finner man kvinnliga författare, en sällsynthet under vasatiden. Excerptlapparna fyller en skoask. De enkla ordparen har absolut dominans.

Från den yngre vasatiden har jag mindre excerptsamlingar omfattande *Johan Hands dagbok* (Historiska handlingar 1879), *Riksregistraturet 1627–29*, *Städernas skrivelser 1598*, vidare de av mig utgivna *Nils*

Gaza, H. Kemner och M. Savonius,⁵ trenne volymer av *Axel Oxenstiernas brev*⁶ (dock blott de svenskspråkiga), *Stiernhielms och hans korrespondenters svenska brevväxling*⁷ (i Stiernhielms egna brev även de latinska och tyska), *Helsingfors och Åbo städers domböcker*⁸ 1623–43, resp. 1623–25 & 1633 samt för hela perioden 1560–1640-talet fortsättning på *Kungl. brev till Helsingfors* efter Nordmann.

En mycket givande källa från den karolinska tiden är *Svenska prästerskapets protokoll*. De omfattar riksdagar under Karl XI:s förmyndarregering, under hans personliga regemente och under Karl XII utgivna av Jan Liedgren, Sven Olsson, och Lennart Thanner, tillsammans 4 volymer om 1 882 s. Egentligen börjar serien redan under Christina, men ur detta första band har jag blott genomgått ett mindre antal sidor. Denna samling tar en ännu större kartong i anspråk. Ett ord som *ordning* kan exempelvis kombineras med följande andraled: *bruk, ed, enighet, förklaring, instruktion, lag, omlopp, plägsed, privilegier, process, skickelse, stadgar, statuter*.

Viktig för utvidgning av ordparsförrådet är *Schering Rosenhanes OECONOMIA*, som T. Lagerstedt utgav i Lychnosbiblioteket. Intressant är också biskop Swedbergs omfångsrika *Lefvernes beskrifning* utg. av Wetterbergh hos Vetenskaps societeten i Lund. Jag har där hoppat över bibelcitaten, eftersom jag redan tillgodogjort mig de bibliska ordparen. Swedbergs biografi sträcker sig ett gott stycke in i frihetstiden. Från 1600-talet återstår mig ännu att nämna Urban Hjärnes *Stratonice* utg. av v. Platen.

Slutligen har jag från stormaktstiden anlitat *Carl XII:s bref* utg. av Ernst Carlsson. Som brevskrivare gör kungen ett sympatiskt intryck – han kan verkligen skriva privatbrev. En egendomlighet är att adj. *åtskillig* ofta står som första led i ordpar mestadels utan bindeord.

Yngre nysvensk prosa anses ju börja med *Then Swänska Argus*. Dess första upplaga i två delar har jag fullständigt gått igenom i Hesselman-Lamms utgåva hos Svenska Vitterhetssamfundet. Dalin är ganska återhållsam med ordpar. De stör inte hos honom. Substantiviska första led, som förekommer oftare är *dygd, lag, liv*. Det försträdda ger en vink om att vi nu befinner oss i upplysningens århundrade. Dalin har många väl valda kombinerade ordpar. Jag tar ett exempel ur var grupp: *ett nöije för siuklingen och en profit för qwacksalwaren, handels twinsot och hantwårcks död, wackra Kroppar och lytte Siälur, hahl som en Ahl, falsk som Råf, gifftig som en Orm, de Norske fiellar och de Beltiska Böllior, begrina hans Härkomst och tadla hans upförande, så*

täck, så Liufig, så Snäll och så Hurtig, i wrår och under sängar. Någon gång kunde det vara lämpligt att jämföra med den senare upplagan och se efter, om t.ex. Dalin låtit ett sådant kombinerat ordpar som *Mal-contente upsyner och continuelle Menacer* stå kvar. I detta fallet ja, ty eljes skulle en anmärkning stått under texten till I: 328: 2 hos Hesselman-Lamm och så är ej fallet. Orsaken är att hela numret är en satir mot förfranskat språk.

Även *Sagan om hästen* är excerperad. Dess ordpar stämmer gott med den folkliga tonen.

Vår äldste utförlige romanförfattare Mörck har jag endast delvis granskat och därvid hållit mig till *Thecla eller Den Bepröfwade Trones Dygd* originaluppl. 1758. Av Carolus Linnæus har genomgåts *Iter Lapponicum* av 1732 läst i nytryck 1929 efter Ehrlings originaltryck år 1889.

Jacob Wallenbergs *Min son på galejan*, utgiven både av Emil Olson och av Nils Afzelius har jag också ordparsgranskat. Eftersom Afzelius utgåva gjorts för Vitterhetssamfundet, hade jag därvid tillfälle att jämföra ett lika långt parti (100 prosasidor) i *Argus* och hos Wallenberg. I femtonhundredatalskällorna med deras skiftande format, radantal per sida och tryck stötte sådant förfaringssätt på mycket besvärliga uträkningar.

Min undersökning av Thomas Thorild, ed. Sv. vitterhetssamf., innesluter *En Critik öfver Critiker eller Utkast till en lagstiftning i snillets verld* samt ett parti av motsvarande storlek ur *Rätt eller Alle samhällens eviga lag*. Dessutom har jag tagit 27 citat ur andra Thorild-skrifter, som Strindberg anför i Svenska folket. Det förstnämnda arbetet är ordparsrikare än det senare. Man märker, att en ny tid tagit sitt inträde, då vissa för förromantiken typiska ord trängt in även i ordparen. Sådana är i *En Critik . . . eld* (5 ex.), *konst* 4, *kraft* 3, *liv* 5, *lögn* 5, *ömhet* 3, *öm* 10, *vild* 3, *vacker* (i nutida bemärkelse) 6, *stor* 23, *sann* 18, *ren* 18, *oskyldig* 4, *ny* 5, *lag* 6, *livlig* 4, *liten* 17, *kärv* 3, *klar* 11, *kall* 3, *hög* 6, *god* 9, *eldig* 3. Anmärkningsvärt är att i *Argus* första del bara finns ett enda (substantiverat) exempel på *liten*, *lilla* som förstaled i ordpar, under det andra delen har 12 sådana fall.

Man kan invända, att flera av de här orden också är belagda i äldre källor, men ej i så stor utsträckning på ett textparti av jämförlig storlek. Emellertid står Thorild också under inflytande av franskt-klassiskt ordval, exempelvis förstaled som *förstånd* 4 fall, *smak* 3, *snille* 3, *vett* 6. Men de orden kan ju brukas i polemik mot kritici, som beskyllt Thorild

för att sakna dylikt.

Det svenska äreminnets nestor Samuel Gagnerus frossar i ordpar. I sitt *Äreminne öfver Krigs-Rådet Georg Stjernhjelm*, 1769, har han på cirka 40 900 ord 1 197 enkla eller kombinerade ordpar, approximativt svarande mot 30 på 1 000. Ofta är hans enkla ordpar inneslutna i de kombinerade och detsamma är fallet hos den eljes så olikartade Thorild. Gagnerus överträffas dock av Gyllensten, som i sin Don Juanroman kommer upp till 500 ordpar på 10 000 ord.

Realisten från Carl XIII:s tid Fredrik Cederborgh har jag uppmärksammat med *Uno von Trasenbergs* (4de uppl. 1814). Även på hans ordpar märks hans realistiska inställning: *grå syrtut och grönspräcklig halmhatt, grisar och svin, halt, enögd och puckelryggig, kort, undersätsig och koppärrig, halkade och slog sönder, min hatt och mina galoscher* m.fl. Även skenbara ordpar som *gå och fnaska, gingo och skubade sig* kunde uppräknas.

En icke skönlitterär skriftställare av betydande intresse från denna tid är Lars von Engeström, vars *Minnen och anteckningar* utgivits av Elof Tegnér i två band 1876. Engeströms ordparsbruk är måttfullt.

Esaias Tegnér's brev utgör en högst intressant källa för studiet av ordpar. Jag menar då icke de stereotypa förbindelser, som återkommer i titulaturer, ingresser, avskedshälsningar och som man mera flyktigt kan förbigå. Men i de innehållsligt viktiga delarna av breven utvecklar Tegnér en påfallande skicklighet i konsten att finna omväxlande, attraktiva kombinationer, och även när han i olika brev omtalar samma sak hör det till undantagen att han direkt upprepar ett redan använt ordpar. Jag har hittills i Palmborgs edition undersökt delarna 1–4 och 10 men ämnar fortsätta därmed tills alla de tio delarna är genomgångna. Även hans tal skulle jag vilja excerpera och likaså för att se, hur ordparens användning i poesi förhåller sig till deras bruk i prosa, hans arbeten i bunden form. Detta har jag beträffande de av honom själv år 1828 utgivna dikterna redan gjort. Det vore min förhoppning att kunna få tryckningsanslag till ett samlat ordparslexikon över Tegnér inför det stundande tvåhundraårsjubileet 1982.

Från hög- eller nyromantiken har jag omfångsrika samlingar. Brevskrivare liksom Tegnér men på ett sätt, som gör, att man inte tänker på brevformen, var Adolf Törneros, utgiven av Afzelius i Svenska vitterhetssamfundet. Han hör till den minoritet bland mina källor, där de enkla, lexikaliskt åtskilda ordparen visar majoritet för adjektivgruppen. Han är fullständigt excerperad – alltså ej blott de tre brevolymerna

utan även *Dagboksanteckningar* och *Sommar-Odyssé* (= volym 4). Frekvensen bland hans enkla substantiviska ordpar visar på den riktning han tillhörde. Det är förstaled som *tanke, tid, själ, dag*.

Ordparsrik är även Atterbom i sina *Minnen från Tyskland och Italien*. Dessa har 645 rätt tättryckta sidor, varav efter min uträkning de första 163 svarar mot Geijers *Minnen* (170 s. i 1851 års tryck). Geijer har per sida 40 ord mindre än Atterbom. Hos denne får vi ett kontinentaleuropeiskt motstycke till Törneros' svenska reseskildringar, under det Geijer i sitt estetiskt viktigaste parti berättar om Värmland men sedan också för oss ut på strövtåg i Europa. För kulturgeografiska skildringar utgör dessa trenne arbeten sammanlagda en ordparskälla av betydenhet.

Clas Livijns lilla roman *Johan David Lifbergs lefverne* är undersökt efter originalupplagan. Den räknar blott 80 s.

Av Almqvist har undersökts följande skrifter: *Jagtslottet* med *Gudahataren* samt *Ormus och Ariman* efter imperialoktavupplagans original samt efter Böök-Holmberg-Werins edition de berättande delarna av *Drottningens juvelsmycke*; *Urnan, Palatset, Araminta May, Kapellet, Skällnora qvarn, Det går an, Grimstahamns nybygge, Ladugårdsarrendet* och *Svenska fattigdomens betydelse*. Hade de alla lästs i Böök-utgåvan, hade de omfattat tusen sidor i dess format. Bland substantiviska ordpar har *häst* som förstaled största frekvensen. Förf. älskar ju livet på landet, under det Törneros, som kuskar omkring mellan herrgårdarna bara har tre belägg på *häst* i samma ställning.

Min Geijer-samling, som intill nyligen blott omfattade hans *Minnen*, har jag utökat med en religionsfilosofisk och en sociologisk studie: *Om sann och falsk upplysning med afseende på religionen* (jämte ett senare skrivet tillägg) och *Fattigvårdsfrågan*. Även hans lilla äreminne över Stiernhielm (helt olika Gagnerus') har fått komma med. Även här har jag utgått från den första uppl. av Saml. skrifter.

Mycket förtjust i ordpar är Fredrika Bremer, av vilken jag excerperat hela *Hemmet* och de första 200 sidorna i *Grannarne; liv, kärlek, vän* och *moder* toppar hennes substantiviska frekvenslista. Det hos senare författare så vanliga *till och med* har jag hos Bremer blott antecknat en enda gång, vilket tyder på att det då ännu ej blivit omtyckt i skönlitteraturen. Påhittig är Bremer med att finna skilda andraled till ofta använda förstaled. Excerpteringen har gjorts efter originalupplagan af *Teckningar ur hvardagslivet*, tryckta i duodesformat i Kristianstad 1837 & 1839.

Vältaligheten på vår sista ståndsriksdag representeras av adelns tryckta anföranden under överläggningarna. Källan är givande.

Av Viktor Rydberg har jag tagit med hans romantiska ungdomsberättelse *Singoalla* i Wizelius' utgåva hos SVS. Vidare *Den siste Atheneren* i en upplaga från 1892, varvid jag dock i arbetets andra del förbigått de kombinerade ordparen. Båda böckerna är stilistiskt så pass olika, att jag tyckt det vara bäst behandla dem var för sig.

August Strindbergs prosa är sig däremot så lik åren igenom, att jag sammanslagit allt vad han skrivit i skönlitteratur, vetenskap, kvasivetenskap, politik etc. till en jättestor gemensam samling, i vilken också ingår de första fjorton brevvolymerna ederade av Torsten Eklund. Jag har också tagit upp de av honom på franska författade och av annan hand till svenska tolkade verken. Infernotolkningen har han i alla fall själv granskat. För *Le Playdoyer d'un fou* har jag valt Aurells översättning, som anses bättre än Landquists. Den nytgivna franska originaltexten från Oslo har kommit för sent för att jag skulle kunna begagna den och är väl ej heller översatt ännu. Franska språkets litet olikartade struktur gör, att man ej kan vänta sig att ordparen alltid blir desamma. Ockulta dagboken fanns ej heller då i tryck.

Av Verner von Heidenstam har jag tagit med hela *Folkungatrådet* och hela *Karolinerna*. Selma Lagerlöf företrädes av *Gösta Berlings saga* och av *Jerusalem*, varvid jag dock av det senare verkets andra del blott excerperat så mycket att det tillsammans med del I i längd motsvarar Gösta Berling.

Per Hallströms *Purpur* (i originaluppl. 1895) ger exempel på hur adjektiviska ordpar över hela linjen kan dominera över de substantiviska. Han representerar den i detalj psykologiserande och miljöbeskrivande stil, som var på modet inemot slutet av 1800-talet. Hjalmar Söderbergs *Historietter och noveller* (ed. Böök 1927) har tendenser åt samma håll men ej så kraftiga. Pessimisten Hallströms favoritadjektiv i *Purpur* är *tung*, Söderbergs snarast *gammal*.

De norrländska nittiotalisterna Olof Högberg och Pelle Molin har jag också studerat. Av Högbergs *Den stora vreden* är de tvenne första banden genomgångna. Denne originelle stilist bör ej överhoppas. En samling historier av Albert Engström finner man jämväl i min kollektion. Till nittioalet hör ju i hög grad Oscar Levertin och han representeras av de två förnämliga essaysamlingarna *Svenska gestalter* och *Diktare och drömmare*. Hans motståndare Bengt Lidforss har jag läst i Alsterdal-Sandells urval (1965, 154 s.) och av Hans Larsson det tidiga

arbetet *Studier och meditationer* samt ur *Per Ståsstdräng*, hembygds-skildringen från senare år, ett längre parti.

Essayskrivningen har ju haft en blomstringstid i Sverige även efter Levertins död och jag har tagit med åtskilliga litterära uppsatssamlingar i mitt urval. Essayister brukar erbjuda ordparssamlare ett mycket rikligt material, men vill man vara säker på att ha fått tag på författarens eget ordförråd, är de inte de allra lämpligaste. Man kan nämligen misstänka, att när de skriver om något litterärt verk, så nöjer de sig inte med direkta citat, utan man får räkna med ganska många dolda sådana. Denna synpunkt har icke kunnat vara avgörande för mig.

Ganska rikligt har jag utnyttjat min gamle lärare Fredrik Bööks produktion, nämligen *Essayer och kritiker*, tre volymer från 1917–1922, *Resa till Konstantinopel* 1922 och *Svensk vardag*, samma år. De kombinerade ordparen samlade jag dock bara i de två första essaybanden. Vidare har jag Olle Holmberg, *Skratt och allvar i svensk litteratur* och Knut Jaensson, *Varjehanda*. Kulturpolitiska och filosofiska eller rent politiska essayer av Martinson, Delblanc, Fagerberg, Donner och Myrdal ingår också i samlingen.

En bland de ordparsrikaste av alla författare är enligt Bendz Torgny Segerstedt. Av hans ordpar har Bendz a.a. s. 65–69 gett oss en provkarta, som är värd ett särskilt studium, och Bendz har en fullständigare samling i manuskript. Mycket rik på ordpar lär också Herbert Tingsten vara, vilket jag hört från annat håll.

För att återgå till belletristiken så har jag långtifrån kunnat tillgodo-göra mig hela vårt århundrades rika skönlitterära produktion. Av tio-talisterna har jag hoppat över Elin Wägner, Sven Lidman och Gustaf Hellström. Av Sigrid Siwertz har jag granskat *Jonas och draken* (mycket intressant ur ordparssynpunkt), av Ludvig Nordström *Thomas Lack* och *Planeten Markattan*, av Hjalmar Bergman *Jag, Ljung och Medardus* samt *Herr von Hancken* (den senare ju också av intresse som lyckad pastisch på det begynnande 1800-talets berättarstil).

Det därpå följande släktledet, vars ledande författare ända tills ganska nyligen varit verksamma bland oss, företrädes av Pär Lagerkvist, *Prosa*, en edition från 1951, Vilhelm Moberg, *Nybyggarna*, Jan Fridegård, ett parti ur *Lars Hård* samt fullständigt *Lars Hård går vidare* och *Här är min hand*, Olle Hedberg, *Josephine* eller *Säg det med blommor* samt *Jag är en prins av blodet* och framför allt av Harry Martinson, vars hela prosaproduktion jag excerperat med 4 700 skilda främre led och 8 000 dito andraled. Walter Ljungquist är företrädd genom *Vand-*

ring med månen, Tage Aurell med *Viktor*, Eyvind Johnson med *Strändernas svall*, del 1, och *Romantisk berättelse*, 100 s. Av honom skulle jag, om tillfälle ges, vilja ytterligare genomgå en del av *Romanen om Olof*, en *Krilon*-bok och *Hans nådes tid*, gärna även *Drömmar om rosor och eld*.

Av de nu verksamma författarna har jag lagt särskild vikt vid Sven Delblanc, Sven Fagerberg och Jan Myrdal och av dem excerperat *Prästkappan*, *Åsnebrygga*, hela *Aminne*-serien, *Primavera*, *Trampa vatten* och 100 s. *Nattresa*; *Dialog i det fria*, *Bronshästarna* samt 100 s. i *Det vitmålade hjärtat*; *Skriftställning 1-4* och *Karriär*.

Sedan fann jag en ännu mer flödande ordparskälla i flera arbeten av Lars Gyllensten (Barnabok givetvis undantagen). Ur följande böcker har jag hittills antecknat hans ordpar: *Juvenilia*, *Senilia*, *I skuggan av Don Juan*, *Sokrates död* samt s. 7-57 i *Senatorern*.

Av nu verksamma författare har jag också granskat Sara Lidman *Hjortronlandet*, Jörn Donner *Sverigeboken* och 100 sidor ur vardera Enquists *Legionärerna* och Lars Gustafssons *Familjefesten*.

Några prov på lättare underhållningslitteratur, detektivromaner och ungdomsböcker finns också i mina samlingar: Stieg (!) Trenter, *Träff i helfigur*, Maria Lang, två deckare till ett omfång svarande mot Trenters bok, Sven Christer Swahn *Rida med Fenniman* samt 100 s. i Gösta Gustaf-Jansons *Stora famnen*.

För alla källor har jag räknat ut de enkla ordparen, dels antalet förstaled, dels antalet skilda andraled, som kombinerats med ett och samma förstaled, dels slutligen hur många ordpar källan har, om grammatiska varianter och rena dubletter tillägges. För omkring ett år sedan var siffrorna här 103 828, 172 115, 207 728, varvid är att märka, att den sista siffran är för låg, då det finns vissa källor, där samma ordpar oupphörligen återkommer och jag ej sammanräknat hela antalet fall. Klart är, att om alla källorna räknas som en enda skulle antalet *skilda* enkla ordpar ej alls bli så högt som här ovan angetts. Men hittills har jag bara för substantiv på A och B kunnat lägga ihop materialet, så som det skulle te sig i ett lexikon och kan därför inte här ange någon summa.

Vad jag vill göra nu är att med några tabeller belysa, vilka av mina källor som avviker från det normala i fråga om ordparens fördelning på ordklasser. Att substantiviska enkla ordpar ha majoritet, ofta en påfallande stor sådan, är regel men från och med Atterbom finns åtskilliga undantag från denna. De sammanhänger givetvis med författarens stil och skildringskonst. Men först en nyckel till förkortningarna.

Källförkortningar

A, AII	Then swänska Argus I, resp. II
AE	Albert Engström
AM	Atterboms Minnen
AO	Axel Oxenstierna
Apokr	Apokryferna
Aq	Almqvist
Au	Aurell
B	Hj. Bergman
Bar	Baruk
BGS	Brev till Georg Stiernhielm
BL	Bengt Lidforss
Bö	Böök
C	Cederborgh
CXII	Carl XII
CL	Carolus Linnæus
D	Delblanc
Da	Dalin
DLG	De La Gardieska archivet
E	Enquist
F	Fagerberg
FB	Fredrika Bremer
G	Gyllensten
Ga	Gaza
GJ	Gustaf-Janson
GF	Geijers Fattigvårdsfrågan
GM	Geijers Minnen
GR	Geijers Om sann och falsk upplysning med afseende på religionen
GR(T)	Tillägg till föregående skrift
GÄ	Geijers Äreminne öfver Stiernhielm
GS	Georg Stiernhielm (hans svenska brev)
GT	Gamla testamentet
Gu	Gustafsson, Lars Erik Einar
GV	Gustav Vasa
H	Heidenstam
Hb	Hedberg, Olle
Hf	Helsingfors domböcker
Hj	Hjärne, Urban
HK	Henrik Kemner
HKM	Henrik Kemners översättning av Messenius' stridsskrift mot Rosefontanus
HM	Harry Martinson
HL	Hans Larsson
Hö	Högberg
J	Johnson, Eyvind

Per Wieselgren

JD	Jörn Donner
JH	Johan Hand
JF	Jan Fridegård
JS	Jesper Swedberg
JSy	Jesu Syrach
Ju	Judit
KJ	Knut Jaensson
KO	Kyrkoordningen av 1571
L	Lagerlöf, Jerusalem
LB	Lagerlöf, Gösta Berlings saga
Le	Levertin
LvE	Lars von Engeström
Li	Livijn
Lj	Ljungquist, Walter
M.	Mörk, J. H.
Mack	Första Mackabéerboken
ML	Maria Lang
My	Myrdal, Jan
N	Nordström, Ludvig
NT	Nya testamentet
OH	Olle Holmberg
OP	Olaus Petri
PB	Per Brahe d.ä.
PH	Per Hallström
PL	Pär Lagerkvist
PM	Pelle Molin
PP	Prästerskapets protokoll
R	Rydberg, Singoalla
RA	Rydberg, Den siste athenaren I
RAII	Rydberg, Den siste athenaren II
R&A	Ridderskapet och adeln 1865
Ro	Rosenhane, Schering
RR	Riksregistraturet
S	Strindberg
Sa	Savonius, Michael
SG	Sam. Gagnerus
Si	Siwertz
SRA	Sveriges Riksarkiv
SS	Städernas skrivelser
Sw	Swahn, Sven Christer
Sö	Söderberg
Te	Tegnér
Th	Thorild
Tob	Tobit
Tr	Trenter, Stieg
Tö	Törneros

VM Vilhelm Moberg
 W Wallenberg
 Å Åbo stads domböcker

Till dessa signa kan jag ibland foga bokstäver som betecknar enskilda verk av författaren i fråga. Det har jag t.ex. gjort med Almqvist och Martinson. Men då förekommer de bara i lappkatalogen och förklaras i densamma. De bibliska skrifternas förkortningar är de allmänt brukade och här oförklarade.

Övriga förkortningar torde knappt behöva någon förklaring; »utbr» är redan nämnt, änsv: äldre nysvenska, SVS är Svenska vitterhetssamfundet, SLS Svenska litteratursällskapet i Uppsala, SAOB Svenska akademiens ordbok etc. Förekommer ett ordpar två gånger är detta markerat med xx. Syftar ett predikativt adjektiv också bakåt på neutralt bestämningsord har jag betecknat detta med »pred ntr retr». öv. cit.=översatt citat, attr.=attributivställning, sup.=supinum. Siffrorna i R&A-citaten anger sidans nummer i trycket 1866. Femte Mosebok har betecknats med 5, enär den anses ha annat ursprung än de 4 första.

Förteckning över källor med övervikt för adjektiviska enkla ordpar

A. Med absolut övervikt

	Adj. förlä	Subst.	Lexikaliskt åtskilda andraled	
			Adj.	Subst.
Geijer, Om sann och falsk upplysning	115	113	159	148
Adolf Törneros	2 002	1 931	3 220	2 975
Per Hallströms Purpur	183	159	334	190
Pelle Molin	125	107	166	114
Walter Ljungquist: Vandring med månen	422	360	860	441
Lagerkvist, Prosa ed. 1951	182	113	342	152
Delblancs Prästkappan	402	388	697	432
Gustaf-Janson: 100 s. i Stora famnen	63	43	74	44
Maria Langs Mördaren ljuger inte ensam och En skugga blott	425	288	705	346
Lars Gustafssons Familjefesten, 100 s.	117	93	175	96

Per Wieselgren

B. Med övervikt om man utgår från andralederna

	Lexikaliskt skilda andraled	
	Adj.	Subst.
Atterboms Minnen från Tyskland och Italien	1 874	1 502
Almqvist, 10 skrifter: 100 s.	1 531	1 098
Fr. Bremer, Hemmet, Grannarne: 200 s.	987	945
Levertins Svenska gestalter, Diktare och drömmare	1 542	1 504
Lagerlöf, G. Berling, Jerusalem I och del av II	1 380	1 276
Söderberg, Historietter och noveller	387	234
Hj. Bergman, Jag, Ljung och Medardus samt Herr v. Hancken	725	675
Siwertz, Jonas och draken	958	512
Harry Martinson: Hela prosan	3 236	3 138
Olle Hedberg, Josephine och Jag är en prins av blodet	662	427
Vilhelm Moberg, Nybyggarna	412	363
Delblancs Äminneböcker samt Primavera och 100 s. Nattresan	3 622	3 060

Tablå över förhållandet mellan adjektiviska ordpar och verbordpar i de källor, som helt eller delvis visar övervikt för verbordparen

	Adjektiv			Verb		
	Enkla skilda förstaled	Lexikaliskt skilda andraled	Andraled med dubletter o. varianter	Enkla skilda förstaled	Lexikaliskt skilda andraled	Andraled med dubletter o. varianter
OP	248	520	816	394	772	1 177
NT	65	84	101	75	132	189
GT	212	377	533	281	533	725
Apokr	80	113	121	109	136	148
GV	(227)	394	496	(218)	496	ca 660
PS	126	(187)	(204)	134	(165)	(169)
KO	141	145	293	152	242	276
PB	135	(220)	(245)	137	(179)	(207)
Hf & Å	168	240	280	265	375	469
RR	126	201	241	231	346	462
HK	223	(347)	(389)	275	(340)	(364)
SS-Sa	672	973	1 127	894	1 202	1 432
AO	264	(460)	(608)	275	(420)	(458)
GS & BGS	291	(482)	(683)	313	(435)	(559)
PP	702	1 510	(1 899)	719	1 510	(1 786)
Ro	247	532	(668)	339	539	(601)
M	85	119	(128)	98	120	(127)

Anmärkningar

Visar statistiken övervikt för adjektiven, sätts vederbörande siffror inom parentes. Att enkla ordpar av typen verb plus verb till antalet överträffar de adjektiviska, är en företeelse, som jag inte påträffat senare än hos Mörk i hans Thecla.

I gruppen SS–Sa ingår inalles 7 smärre källor (se skriftförteckningen) från 1590-till 1650-talen. För den stiernhielska korrespondensen är adjektivsiffrorna olika beroende på om man räknar de talrika adjektiv, som används vid inledande tituleringar liksom i avslutningsfraser. Men även om man gör detta, visar det sig, att antalet skilda förstaled har övervikt för verbordparen både i GS och BGS. GS har 152 verbordpar mot 144 adjektiviska och BGS 161 verbordpar mot 147 adjektiviska. Utgår man från de lexikaliskt skilda andraleden, skulle man fortfarande få övervikt för verben, om man undantog de titulära adjektiven i brevens ingresser (sådana som hög(t)ärad, högvälboren, ädel eller underdånig i slutfraser hos GS). Skall även dubletter räknas blir situationen dock hopplös för verben.

Det återstår mig ännu att praktiskt belysa innehållet i min undersökning. Detta kan jag av utrymmesskäl givetvis endast göra i form av några särskilda detaljfrågor. En sådan av ganska stort intresse är förhållandet mellan inhemskt och främmande i den yngre vasatidens och den karolinska tidens ordpar. Ur mina samlingar har jag plockat ut det material, som innehåller något utländskt led och delat det i en grupp, där det främmande står först och en annan, där det står sist. En tredje grupp, där båda leden är främmande, är också ganska betydande. Allt är inte medtaget, ty det händer ju då och då, att det första ordparsledet på grund av sitt innehåll måste stå först, vare sig det är svenskt eller utländskt, t.ex. tugga och svälja. Det kan också vara ett främmande ord, till vilket ingen lämplig inhemsk motsvarighet finnes eller ett lånord, som var gängse redan i fornsvensk tid.

Det blir övervikt för den grupp, som har det främmande främst, men skillnaderna är inte så betydande, att man kan tala om någon avgjord tendens för placeringen av det främmande ordparet. Det är givetvis svårt att säkert avgöra, vad som av dåtiden uppfattats som främmande, och jag har därför varit ytterst restriktiv när det gäller tyska lån, men även icke-germanska som *leverera*, *regera* m.fl. behöver ej ha känts som främmande. Att de ändå kommit med har snarast varit ett plus för »främmande sist»-sidan.

Till sist ville jag ge en miniatyrordbok i form av samtliga ordparsgrupper i en enda av mina källor eller en blott del av en sådan. Här var valet svårt, men till slut bestämde jag mig för Ridderskapets och Adels överläggningar inför representationsreformen 1865 med tanke på att vi här å ena sidan finner en mängd olika talare, som enligt boken i regel skall ha talat fritt, å andra sidan en rätt snävt begränsad ämnessfär med huvudvikten lagd på det ordförråd, som kommer till användning inom statskunskap och politik i sakprosans tecken, dock med starka inslag av högprosa, även kanslistil eller polemiska diatriber. För att ej ta års-

bokens utrymme allt för starkt i anspråk har jag dock inskränkt mig till de kombinerade ordparen (Bendz s. 25 f. kallar dem dubbelsynonymer, men de är inte alltid synonyma). Dessa ger litet mer begrepp om vad de många talarna hade på hjärtat än vad många av de enkla ordparen kan göra.

Noter

- 1 Ordpar, Svenska humanistiska förbundets skriftserie 74, Stockholm 1965.
- 2 I en senare Lang-bok var hon betydligt återhållsammare med ordparen.
- 3 Utgivaren har skrivit en avhandling om språket i de svenska bibelöversättningarna, där han i stället för ordparet »*pockor, löss och andra tiggiares krankheter*» felciterar »*pucka*» (dvs. verbet pocka, löss etc.).
- 4 Min bibel har 1870-talets stavning, men 1500-talsgrammatiken är orubbad.
- 5 Superintendenten Gazas sändebrev till Martin Beer, Svio-Estonica 1939 (Tartu 1940); Henrik Kemner, Historiska och litteraturhistoriska studier 47 (Skr. utg. av Sv. Litt. sällsk. i Finl.), Hfors 1972; Michael Savonius, Hist. och litt. hist. st. 50 (1975).
- 6 Axel Oxenstiernas skrifter och brefväxling I: 2, 7, 14 (endast de svenska breven).
- 7 SVS VIII: 3; Skr. utg. av Vetenskapssoc. i Lund 60.
- 8 Sv. litt. sällsk. i Finland 69 & 76; Åbo ed. Bonsdorff, Granfelt.

1. Det främmande substantivet först

absens och frånvaru, A
accepterande och afbetalande,
DLG
accidenser och fel, BGS
Acetosa eller Syra, Ro
ackord och afslagh (SAOB
5a), GS
accord eller waanligheten, PP
akt och bröllopsfest, BGS
acta och breeff, PP
acterne och facta, DLG
akter och handlingar, BGS
actioner, förehafwande,
omsorg och bekymber, PP
actioner och företagande,
PP xx
action och klagan, PS
actioner och lifz dagar, DLG
administration och
beskaffenhett, PP
administration eller
förestånderskapet, AO
administration och
förkofringh, PP
admonition och förläggande,
PP

affection och befordran, PP
affection och benägenhet,
RR; PP
affektion och besvär, BGS
affection och förfordran, HK
affection och förtroende, DLG
affection och förtrogenheet,
PP
affection och mildheet, PP
affection och welgerning, PP
affection och wälmenande, PP
affection och ynnest, DLG
affinitas och swågherskap, PP
affärer och beställningar, GS
affaires och ährender, PP
aktivitet och hurtighet, DLG
aliment och föda, Ro
allegation och omdöme, DLG
Allience och Förbund, DLG
alliancer och förbundh, DLG
PP
Allierade och vänner, DLG
allodial- och bröstarfzgodz
rentor, PP
ambition och egennyttigheet,
PP

ambition eller högfärd, PP
anhang heller medhold, DLG
annex och lem, HK
Annotationer och Anmärk-
ningar, DLG (rubrik)
antiquiteter och handlingar,
HK
appellering och skotzmoel, PS
approbation och bijfall, DLG
approbation och försäkning,
DLG xx
argument heller förslag, AO
argument och skäl, DLG
artickell och stiftz ordning, PP
adsistence och råd, PP
authoritet och krafft, DLG
authoritet och myndigheet,
HK; PP xx
avantage och fryheet, DLG
avantage och nytta, DLG
Aritmetica och räknestän,
Ro
audientz eller afskeed, Sa
avis:
advis och råd, AO 2 ex.

banquet och samquemer, PP
 panketterande, swalg och
 dryckenskap, DLG
 beneficier eller donationer, PP
 beneficier och gunst, BGS
 beneficier och underhåll, DLG
 blasme och orättvysa, DLG
 blasfemer och ogunst, DLG
 boutellior och tenflaskor, PP
 bouteiller, ten- och glasflskor,
 PP

calumniant och lögnare, BGS
 calumnianter och löghn-
 munnar, DLG
 Callumnier och beskyllningar,
 DLG

calumnie och osanning, DLG
 censur och betenckiande, HK
 (SAOB 2c, 5, 6)

ceremonier, gudztienst och
 wesende, JS

citation och instembningh, GS
 Clementia, Mildheet och
 fromheet, HK

commoditeter och wåningar,
 Ro

complexion och hållsa, Ro
 Concilium eller möte, JS
 confidence och tillförsicht, PP
 congratulationer och lyckönsk-
 ningar, PP

conniventia och stillatijgande,
 PP

consens och bewillung, GS
 (jfr SAOB under *bewilling*)

consens och bewiljelse, BGS
 consens och samtycke, PP
 consilium och betenckiande, PP
 consolation och hugnad, DLG
 contentement och afdrecht,
 AO (= gottgörelse)

contentement och nöje, PP
 conventicula och möthen, AO
 conventicula och samman-
 kombster, PP
 corizeri och spejoner, PP

debougeanter (= frossare) och
 oduglige, PP

defension och förswar, PP
 defensional (ej SAOB) och
 innlaghor, Hf

declaration eller förklaringsh,
 PP

depositoria eller staplar, AO

deputerade och fullmechtighe,
 PP xx

desiderium och åstundan, PP
 designation och förtecknelse,
 AO (cit. i SAOB)

despect och förtreet, Å

dispect och mehn, Å

despect, håån och

förklenringh, AO

desseinen och affritningen, Ro

desseiner och affritningar, Ro

dessein(er) och förehafvande,
 DLG, AO

dessein och ordningen, Ro

desseiner och tankar, AO

destin, och olycka, GS

devoir och machten (= för-
 måga), GS

devotion och troohet, ~ ~

troheet, ~ ~ wyrdnad, ~ ~

wördnad, DLG (förbindes
 också med plicht; tacksam-
 heet)

dexteritet och flijt, PP

diæt, och spisordning, JS

difficulteter och besvär, AO
 dijudication och gottfinnande,
 PP

dilation och upskoff, PP

diminution och förklenringh,
 AO

dimission och hemlof, PP

direction och inseende, JS

disciplin och ordning, JS

discretion och beskedenheet,
 AO

discretion och försichtigheet,
 AO

discretion och beskedelighet,
 RR

discretioner och föråhringar,
 PP

discretion och höfflighet, Ro

discretion och sachtmodighet,
 PP

discourser och samtal, PP

dispositionen och affdeel-
 ningen, Ro

disposition och betänckiande,
 PP

disposition och rättigheet, PP

disposition och förordning,
 4 ex. PP

disposition och förordning,
 AO, RR

disposition och behag, BGS

disposition och förklaring, BGS

disposition och vtdelande, JS

disproportion och olikhet, RR

dispyt och strid, BGS

disputer, tråtor och för-
 andringar, Ro

Dissentes, och wederparter, JS

Documenter och bewis, JS
 documenter och skriffter,
 HKM

donationer och förlänningar,
 HK

edict och påbudh, PP
 education och uptuchten, PP

effecter och siukdomar, Ro

effect och verkande, GS

æquitet, och mildheet, GS

errores och feel, PP

error och willfahrelsse, PP

estat och tillståndh, PP

estat och tjenst, DLG

estime och vänskap, DLG

aestime och wårdhe, PP 2 ex.

execution och wärkställighet,
 PP

exempel och lärdom, Ro

Exempell och warninger, PB

Existimation, heeder, och . . .
 namn, DLG

expedient och medel, RR

expectans och förtröstning,
 BGS

expentz och bekåstnat, HK
 expenser och kostnad(her),
 Hf 2 ex.

exulanter (SAOB E 880) och

Pelegrimer, HK (det senare
 ordet redan i fsv införlivat
 med svenskan) (SAOB

pilgrim 1)

Fabulæ lijknelsser, Sententier
 och ordspråk, PB

fablar, och ewentyr, HKM

phantasie och inbillning, PP

façon och sätt, PP

fautorem och granne, Sa cit

Favor och gunst, HK

felicitation och lyckönskan, PP

felicitet och lycksaligheet, PP

forma och sätt, AO

fortun, och wällferd, GS

fundament och grundval, RR,
 HKM

fundamentet och grunden, PP

Per Wieselgren

fundament, grund och klippa, DLG

furie och ifwer, BGS
gewinst och förkåffring, Ro xx
gewinst och förlust, Ro
gewinst eller förlust, Ro
glorie och ähra, PP
gratulation och lyckönskan, 4 ex., PP
pluralis 1 ex. PP
gravamina och beswåringar, AO
gravationer och beswår, PP
gravation och tunga, PP

HORTI CULTURA ÄLLER
TRÄGÄRDZSKÖTZEL
rubrik, Ro

imitation och effterfölgd, PP
immuniteter och rättigheter, PP

importance och värdhe, DLG
industria och behändighet, Ro
infirmitet och sjukdom, PP
förstaleden överbordad av SAOB

ingenia och emnen, JS
iniurier och viftellszer (= tillvitelser), Hf
iniurier och öffuervälldh, Hf
inclination och sinne, DLG
inclination och vänskap, DLG
insolentier och skalkestycken, RR

instruction och befallning, AO
intent och företagande, HK
intention och förehafvande, RR

intention och meningh, DLG, AO
intentionen och uppsåtet, DLG, AO
intention och vilja, DLG, vilie, AO

intercessions och förböns, AO
interpretes och lärde, HK
intrader och inkomster, BGS
invasion och intrång, PP
invention och heemlighet, Ro

judicium och betenckiande, Å 2 ex.

judicium, betenckiande och mening, Å

iurisdiction och höfdingadöme, GS

Iurisdiction eller macht, HKM
jurisdiction och rätt, RR
jus och rättigheet, AO
justitia och rätt, Å

caracter (SAOB 7) och värdighet, DLG
careter, cheser, wagnar, kerror och hestar, JS
casus och ährender, BGS
cathar och bröstvärk, DLG
caution och bårgen (borgen), Å 4 ex.

caution och warning, HK
Cavalierare och krigsbefäle, JS
clausul och förord (SAOB 3), HKM

klient och tjänare, GS, 2 ex.
(synonymt enl. SAOB)
colic eller tarmwred, JS
collect eller samling, JS
commissarier och godhe män, BGS

Componist (SAOB 2) och Dichtare, HK
conditioner och betingninger, PP

condition och förmögenhet, Ro
condition och förordh, Hf, Å
conditioner och wilkohr, PP
2 ex., AO 2 ex., BGS 1 ex., DLG 4 ex.

condolen/ce, -s och medlidande, PP 2 ex.
confirmation(en) och sköthning(en), Å 3 ex.
Confirmation och stadfästelse, DLG, RR

confusion och oordningh, PP, AO 2 ex.
confusion och oreeda, PP, BGS
consequence och vigtigheet, AO (SAOB 3)

conservation och wijdmacht-hållande, PP
consideration och betänkiande, PP
consideration och åtanckande, RR

conterfey, ansichte och bild, JS
conterfey eller beläte, BGS
contract och betingande, Ro
controversier och försmädelser, JS

controvers och strid, PP
conventer och sammankompster, PP
copior eller afskriffter, JS xx
copier och Utsschriffter, DLG
Copulation och Sengledning, DLG

correspondentien och breffvexling, AO
correspondence och enigheet, PP 3 ex.
correspondence och medhhåll, PP

corruptioner och bedrägerij, AO
Credantsningh, bordhtjens, DLG

cajon (= kujon) och hundz fått, Å (cit SAOB)
cultur och förbättring, Ro
cultur och skötzel, Ro
qualiteter och åtskillnad, Ro
quitto eller köpebrefwer, Å (jfr SAOB)

lamentationer och klagan, Ro
liberi och bokförråd, JS
liberalitet och gunst, HK
licentz och siefzwooldh, PP (jfr SAOB under 4)
lulus och geckerij, PP

maculaturer och kramstrutar, HKM det senare ej SAOB
mandat och befallningh, PP
mandat och beslut, PP
mandat och förbudh, Å
mandater och plakut, Hf
manér och sätt, PP
maneer och vijs, DLG
manufacturer och handtvärckeri, RR
materialier, dagswärkien och päningar, Ro
materier och skriffter, BGS (SAOB 5)
mediation och bearbetande, DLG
Mediator och Underhandlare, DLG, AO
meeting, eller församling, JS
Memoria eller Minnet, PB
edt Memorial och en dagebok, Ro
Messengererna (ej SAOB) eller rescameraterna, JS

moderation och beskedhelighet, PP	præjudicium och förfång, PP 2 ex.	resolution och afskeder, RR
moderation och försigtigheet, PP	præjudicio och förfong, AO	resolutioner och förordningar, RR 2 ex., PP
modum och sättet, PP	prætionationer och tilmälen, GS (= anspråk)	Resolution och förklaring, PP 4 ex., BGS, RR, DLG 2 ex.
molestier och besvär, AO	prætext och enskyllan, PP	Resolution och uthslag, DLG
molest och efftertall, Hf	prætext och förewendan, PP	resolution och mening, AO
moment(a) och stycken, PP 2 ex.	privilegier och friheter, AO	resolutionen och ordren, AO
motiver och orsaker, BGS	Profijtt, Nytte och gagn, PB	resolution och gottfinnande, BGS, PP
numerum och antahl, PP	profit och nytta, DLG	respect och anseende, HK
obstination och wanwyrdnadh, BGS	prospect och utseende, Ro (= utsikt)	respect och hörsamheet, AO, BGS
en Oeconomia äller edt huusshäll, Ro	prosperitet kopplat med lycka, lycksaligheet, wähltrefnat, wälmågho, wällgång, PP 6 ex.	respect, krafft, AO
ordre och befalning, PP, RR	prosperitet och wällmåga, DLG	respect och tjänst, AO
ordres och befalning, PP	protection och Beskerm,	respect, hörsamhet och lydna, Ro
otium, ro och stillhet, JS	protection och försvar, HK	respect och lydna, Ro
pasquiller och Smädeskriffter, DLG	Protest, och förbehåldh (SAOB 7), GS	respect och vyrdnng, DLG
Patroner och Befordrare, HK	providens och skickelse, PP	respect och wördnad, DLG
Patroner och Gynnare, HK	provision (jfr SAOB A1b) och försorgh, PP	respect och wyrdnat, PP
perjurium och affall, Sa	ranceure (= groll) och illvilia, DLG	respiration och lijsa, PP (SAOB 2)
pertzedar (SAOB 3) och utlagor, RR	rationes och skähl, AO	restauration och opprättelse, DLG
pertinentier och lägenheter, RR, BGS	recesser och riksdagsbeslut, DLG	restitution och cassering (jfr SAOB kassera 2), GS
perturbation och besvär, AO	refusion och betahlnng, PP	retraite och bonng, Ro
pelegrim och wandrings Man, HK	regard och afseende, RR	retraiten och flychten, AO
poen och straff, RR	Register och Handschriften, PB	reviderande och öfwerseende, PP
poen och straff, Hf	reglemente och förordning, RR	revier (SAOB 2) eller åå, DLG
Politie och Krigzbruk, PB	recognition och afrad, PP (båda = avgift)	ruin och undergång, GS
possession och ägendom, HK, HKM	regress och tillflycht, GS (SAOB 4)	een ruptur och ett kryg, DLG
posteritet och effterkommande, PP, AO	recommendation och befallningz breef, GS	ruptur (SAOB 2) och vapenskiifte, DLG
potentater, fyrster, AO	recommendation och witnesbyrd, JS	Scampelun och afmålning, DLG (SAOB <i>schampelun</i>)
potentater, herrer, AO	requisita och Nödvändigheter, Ro	salutation och helsningh, PP
Potentaters och Herrars, HK	relation och berättelse, A	satisfaction och nöije, PP 2 ex. (SAOB 3)
practiquer och befundighet, GS (efterleden ej SAOB)	remonstration och berättelse, DLG	sentenz och doom, AO, BGS, Å (24 ex.)
Practiker och Stemplingar, HK, 2 ex.	remonstration och åthwarningh, PP	sentens och meningh, PP
practiker och illistigheet, PP	reparation och förfärdigande, RR (förfärdigande, SAOB 2)	sentiment och betänckiande,
praxis och bruk, BGS	reputation och heder, AO; Ro	sentiment och meeningh,
Præceptorem och Lärare, PB	reputation och ähra, AO	sentiment och tankar, alla i PP
Præferencen och förmohnen, PP		session (SAOB 3) och säten, RR
præjudice och afsaknad,		Simulteter (= tvist), haat, afvund och intriger, DLG
præjudice och förfång, 3 ex,		Zierat och nytta, Ro
præjudice och skada, samtl. RR		Zierat och prydna(t), Ro xx
		Situation och läglighet, Ro

Per Wieselgren

soliditet och vicht, DLG
en Sorditie och en last, Ro
specifikation och uppsatz, PP
2 ex.
statuter och ordningar
statuter, stadgar och
ordningar, PP
subsistence och uppehälle, RR
success och framgång, 2 ex.,
success och förkofring,
success, lycka och wellgång,
alla i PP
successorem och arffurste,
DLG
suffragium och bref, Sa cit
superstition och bilåror, RR
suspicionibus och förwijtelser,
Sa
sustentation (= understöd) och
underhåll, BGS

Souveraine eller envålds-
konungar, DLG
taverner eller gästgifware, RR
taxa och ordning, RR
taxa och rättigheet, Å
termin eller repp = termin
SAOB R 3965, 3, JS
tirocinium (=rekryttid) och
schole, JS
titlar och excerpta, JS
torner och ringrännande, Ro
torte och oförrätt, AO
traffiq och handell, AO
tractat och afhandling, AO
3 ex.
Trachtater och Förbund, PB
tractat och stillestondh, AO
triumph och segherwinningar,
trumph och skådespel, HK
tumult, buller och ropande,
Hf

tutor och förmyndare, PP
union och band, PP
union och förening, PP
variation och omskiftning, Ro
varietet och mykenhet, AO
veneration och wördningh, PP
Versioner eller vtтолckningar,
JS
vigilance och flit, DLG
vigilance och snålheet, DLG
vigilantia och omsorg, PP
vigor och krafft, PP, 3 ex
visit och påhälsning, PP
vocation och befallning, DLG
vocation eller kallelsen, Sa cit
votering och omröstande, PP

Zugemus (=Gemüse, Grün-
saker) eller Kretszwerk
(=krasse?), Ro

2. Det främmande substantivet sist

allffwar och autoritet, Ro
alvar, respect och autoritet,
AO
anhöriga och adhaerenter, PP
anledning och information, PP
anmärckningar och remarquer,
PP
anseende, dignitet och ähro,
HK
anseende eller parad, DLG
(SAOB A 1)
anseende (till person),
flathet eller connivence
(= brottsligt blundande),
DLG
argheet och calumnier, PP
arfzrätt och Succession, DLG
afgifter och contributioner,
PP
afkortning och taxering, DLG
afftagande och conservation,
Ro
afwundh, högmodh, practiquer
-- , PP
Backdantare, Calumniant . . . ,
DLG
band, union och förlikning, PP
barnen och complices (kam-

raterna), PP
barnens och complicum
(bundsförvanternas),
PP 8 ex.
befalning och ordre, PP
befordringar och avance-
manger, PP
behag och dijudication, AO
behag och disposition, BGS
behagh och ratification, PP;
AO
bekennelse, revocation, ånger
och deprecation, PP
benådningh eller privilegier,
PP
benegenhet och affection, PP
bergzwärcken och
manufacturerne, PP
beröm och affection, DLG
besked och argument, HKM
besked och information, AO
beskermare eller patroner, OP
besluth och decreto, AO
beswär och desiderier, PP
beswär och gravamina, PP
beswär och postulata, Å
betalning och assecuration, PP
betalning och contentament,
PP

betalning och liquidation, RR
betiente och ministrum, PP
betenckiande och Disposition,
DLG
betänckiande och information,
PP
betenckiande och judicium, Å
betenckiande och resolution, PP
bewilningstijden och terminen,
PP
bild eller conterfey, JS
blodh och stämme, Ga (även
PS: blodh och stamme), xx
book och articulum (del,
avsnitt), PP
böcker och tractater, PP
bookhållare och casseurer, PP
bårgen och caution, Å
bref och advis, JH
bref och acter, PP xx
bref och diduction, PP
bref och documenter, PP
bref och confirmation, Hf,
PP xx
bref och contract, Å
bref och contracter, DLG
bref och instruction, AO
bref och mandat, RR, PP
bref och mandater, RR xx

- breff, och ordre, DLG
 breff och permissorial, PP, DLG
 bref och placater, PP
 bref och relation, PP
 bref och resolution(er), PP xx, xx; DLG
 bref eller /och een/ supplication, PP
 breffz, Eedz, vnionens och många - obligationers, HKM
 breff(f) och segel, HKM 7 ex.
 breff, segel och pacter, HKM
 bruk och maner, Ro
 bruck och praxi, AO
 bruck och possession, AO
 brukedt och usum, AO
 byar och fleckiar = (köpingar), AO (germanism)
 byar och obser, AO (baltisk tyska)
 byssor och Parduskar (= hillebarder), BLG (östligt lån)
 byssesköttare och arkelijmästare, AO

 dantzer och caprioler, JS
 deelar äller quarter, Ro xx
 deel äller portion, PP
 delen eller portion, PP
 disk (= bordssällskap, matlag) (SAOB II: 2c) eller commensaler, BGS
 dom och sentenz, HKM

 enighet, correspondense och cooperation, AO
 enlydningens eller vocalens, JS

 fall och ruin, GS
 falskhett och malitie, AO
 fanor och estandarer, DLG
 fanor och Standarter, DLG
 fahra och ruin, AO
 farkost eller Pinque, DLG
 fastebref *jur.*, arrester, geburtsbref etc., PP
 feel och errata, PP
 feel och manquement, AO 2 ex.
 flathet eller connivence, DLG
 flijtt och industria, Ro
 flijtt och zele, PP

 form, administration, condition och wilkor, form och constitution, form och method, PP
 fridzhandell och tractation, AO
 frågor, definitioner, distinctioner och limitationer, JS
 fulmacht och instruction, PP 2 ex., BGS
 förening och Dessen, DLG
 förfång och præjudice, PP
 förfång och præjudicer, PP
 förfongh eller præjudicio, AO
 förföllielse och hazardh (fara, risk, SAOB 5), DLG
 förklening och despect, GS
 förljknig och reconsiliation, PP
 förmaning och mandat, Sa
 förmaning, noudesia . . . , JS
 förordning och resolution, PP
 förseende och Crimen, DLG
 förskrifning och obligation, PP
 förslag och intention, PP
 förslag ell. project, PP
 förslag och concepter, Ro
 förståndh och discretion, AO
 försumelse och fauter, AO
 försvarare och patron, BGS
 försäkring och confirmation, PP
 förtryck och despect, Sa
 förällrar och antecessorer, Ro
 förändringar och noviteter, PP

 gagn och advantage, AO
 godtfinnande och autorizerande, PP
 gott nytt år och prosperitet, BGS
 granne och coadjutore (dat.), Hf
 granlåt och galanterie (SAOB 1), PP
 grund och fundament, PP, Ro
 gunst och affection, GS
 gunst och favor, GS
 gunst och favör (-er), BGS 2 ex.
 gunst och estime, DLG
 gunst och inclination, DLG
 gångar och cabineter, Ro
 gångarna och quarteren, Ro
 giäldz betalningar och opnegotiationer (obligationer), DLG
 gästbodh och Callatz, HKM
 gästgifvare eller taverner, RR (fr. *tavernier*)

 händer och cultur, Ro
 hand (= underskrift, SAOB A: 10c) och resolution, BGS
 heder och Existimation, DLG
 heder och reputation, DLG
 Härrars och Academiars, Ro
 herre och patron, BGS
 Cabinet äller bokkammars, Ro
 herredömet och dominium, AO
 hengsth eller Caball (ridhäst, SAOB), DLG
 hjälp och assistens, GS
 hierna och apparencer, DLG
 hws och posses, Sa
 håån och despect, AO
 hälsning och valediction, PP
 Hörare (biträdande lärare) eller Collega, JS

 igengiffuelsse och restitution, AO
 inlaga och proposition, DLG
 innehåll eller materie, PP
 inrådande och approbation, DLG
 Insegler och Signeter, DLG

 kakel och cæment, Ro
 kall och condition, HKM
 kammars och Cabinet, Ro
 kånst och industria, Ro
 kost och proviant, BGS
 krafft och pouvoir, PP
 krich och inimicitias, DLG
 kryg ell. offence, DLG
 kropp, eller creatur, PP

 lefwernes beskrifningar och personalier, JS
 Lijkheet och æqvitet, GS
 likpredikan och personalierna, JS
 liudet och accenten, JS
 lodh och materialier, AO
 loodh, skrott och valvation, AO
 lust och inclination, Ro 4 ex.
 lust och invention, Ro
 lust och raritet, Ro

Per Wieselgren

lydna och Commando, GS
lägenhetter och commoditeter,
AO
Lägenheeter och pertinentier,
GS
lägenhet och Situation, Ro
lämpa och maner, Ro
lämplighet och symphonie,
DLG

medel och fançon (fason), JS
meningar och discourser, PP
mening och explication, PP
mening och votum, PP
mening och consilium, AO
mehningh och intention, AO
mening och intention, 6 ex.
AO
meening och resolution, AO
mur eller balustrade, Ro
måltijdh och tractamenter, PP
måtto (SAOB 5d) och
occasioner, GS

Namn och autoritet, GS
natur och complexion, Ro
natur och constitution, Ro
naturen och methoden åller
ordningen, Ro
nessa och despect, PP
nijt och zele, PP
nytta och Commoditet, GS;
Ro
nåd och beneficier, DLG
nåd och clemence, DLG
nåder, clemence och
medlydande, DLG
Nåde och dijudication, GS
nödträffter och commoditeter,
Ro
nödtröffter och requisita, AO

oförsigtigheet och
præcipitance, DLG
oförståndh och negligentie,
AO
oförtrutenhet och civilitet,
DLG

olycka och privation, PP
olägenhet (SAOB 2) och
crevecœur (sorg), DLG
olägenheet (SAOB 2) eller
motum (= politisk oro), AO
omdömmen och Comporta-
mente, DLG
omkåstnadh och expensier, GS
omkostnat och expenser, PP

omständigheet och particu-
laritet, DLG (i texten VII:
83 *anständighet*, vilket torde
vara en felläsning)
ord eller glosor, JS
Ordabok, eller Lexicon, JS
ordaböcker (:Lexica), JS
ordning och instruktion, RR
ordning och process, BGS
ordningar(ne) och
statuter(ne), PP 2 ex.
ordningar och statuter, A

pant och caution, DLG
pantningar och executioner,
DLG
piller (inget svenskt ersätt-
ningsord) eller purgationer,
JS

richtigheet (SAOB 6) och
inventarium, A
rijkte och diffam, Hf
råd och consilier, PP
råd, deliberation och
betenkiende, AO
råd och inventioner, Ro
räkningar och administration,
Ro
räkning och pretension, BGS
rätter och Privilegier, GS
Rättigheeter och privilegier, Sa
rettskrifning eller ortographie,
JS

samhelde och societate, JS
Samheldet eller Societeten, JS
samtall och collucution, AO
segher och triumph, HK 2 ex.
Senapsqwarn, Distillerepannor,
Ro

sijwyrdningh och injurie, GS
sichte (SAOB 6, uppmärk-
samhet) och devotion, AO
sinne och gemüte, Ro
sittande och Nobilität
(= rang), Sa
siukligheet och infirmitet, PP
siöbref(f) och contracter, A
2 ex.

skade och præjuditz, AO
skickeligheet och meriter, PP
2 ex.
skriff eller Dedication, JS
skrijfvellsser och intercessio-
ner, AO

(på) skrufuar och limitate, PP
sky och aversion, DLG
skytt, munition, AO 3 ex.
skodestolen (ej SAOB) eller
palatset (= tribunen)
(*palats* 2 i SAOB), DLG
skiäl (skääl) och argument,
3 ex., PP

skiähl och considerationer, PP
skiäl och motiver, 5 ex., PP
skähl och rationes, AO
sköflingar och excursioer
(*ekursion* torde här betyda
plundringståg, ehuru SAOB
ej känner annan betydelse
än *utflykt*. Men jfr SAOB
expedition under *skövlings-
tåg*), DLG

slag och ordinance (= ord-
ning), AO
sluut eller (och) resolution,
2 ex., PP

slätt och palatzer, Ro
snack eller compliment, DLG
spott och disreputation, AO
stadga och ordinantie, RR
stadgars(s) och resolutio-
ner(s), PP tills. 2 ex.

straff och poen, RR, Sa
straff och peen, HK 2 ex., A
styrelse och regeringh, 2 ex.,
styrelse ock scepter, PP
styrkio och flor, PP
stånd och dignitet, PP
stödh eller assistence, PP
svagheet och infirmitet, PP
svar och promesser, AO
svaar och resolution, AO
svaar (svar, suar) och
resolution, AO 5 ex.
swar och resolution, 3 ex. PP,
1 ex. RR

swar och resolutioner, PP
swar och vota, PP
Swaffwel och Galbanum
(= harts), Ro
synder och exorbitantier
(= lagbrott), PP
sätt och formular, Ro
sätt och maner, Ro; PP
sätt och method, 3 ex., PP

taall och calumnia, HK
tahl och calumnier, PP
tahl och discourser, 2 ex., PP
tahl och oration, PP

tahl och orationer, 2 ex., PP
 tahl och slutorationer, PP
 (till) taals och communication, AO
 tanckar och dessein, DLG
 tanckar och consiliis, AO
 tiden och occasionen, AO
 tiden och occasionerne, AO
 tills. 6 ex.
 tijdh och occasion, DLG
 tijdvinning och respiration,
 AO
 tilståndh och positur (SAOB
 3), AO
 tjenst, adssistens och hugnad,
 DLG
 tienster och meriter, PP
 tjenst och observantz, GS
 tolck och translator, AO
 tolck eller translator, GS
 troheet och affection, DLG
 trohet och devotion, DLG
 trolöshet och ignominie, DLG
 trätta och disputation, AO
 tråtor och processer, BGS
 twist och controversia, PP
 twist och dispute, GS
 twister och controverser, BGS

 vmgenge och discurser, JS
 underholledt och gagen, AO
 underrättelse och information,
 PP
 underrättelse och resolution,
 AO
 underschiffthen och ratificationen,
 AO
 underwisning och correction,
 Ro
 undsätt och Succurss, DLG
 upbörder och contributioner,
 AO
 upkomst och flor, PP
 vplag eller edition(er), JS xx

uppsatts eller project, PP
 upseendet och directorio, PP
 opsyn och inspection, AO
 Vrsprung och Deriuationes,
 GS
 uhrsächt och exceptioner, PP
 utskyllder och contributioner,
 PP, RR 2 ex.
 uthslagh och resolution, PP

 vaksamhet och activité, DLG
 hvallffedh och fundamentet,
 AO
 vanheder och difference, DLG
 varor och persedlar, RR
 varnagell och efftersyn, AO
 vedervertigheet och corruptel,
 AO
 werck och curiositeter, JS
 wärk eller scriptum, PP
 werk, och tractater, GS
 verken och consumption, AO
 verser och sententier, DLG
 vethskap och consens, AO
 veetskap och ordre, AO
 veet, flijt, dexteritet och
 modh, AO
 veett och intention, AO
 widd eller peripharia, JS
 wicht och consideration, PP
 vigtigheet och importantz,
 AO
 vilie, försumelse eller
 discourage, AO
 vilie och intention, AO 3 ex.
 willia och maner, Ro
 villie och ordre, AO
 vilja och sentement, GS
 wilkor och conditioner, PP,
 BGS
 vilckor, conditioner och
 förordh, AO
 wijn och oblater, HK 3 ex.
 vända och perplexitet, DLG

wägar och alléer, Ro
 wäld och tyrannij, HKM 4 ex.
 wällust och recreation, Ro
 wälwilja och affection, PP
 vänskap och affection, BGS
 vördnad och devotion, DLG
 vördnat och submission, DLG
 vyrding, respect och tjänst,
 AO
 vyrdat och respect, PP 2 ex.
 verdh och factor, AO
 värvedt och negotiationen, AO
 wesende och ceremonier, JS

 ynnest och Authoritet, Sa
 ynnest och Profit, Sa

 åhåga och zele, PP
 åhr och experien/ce, -tz, AO
 2 tills.
 år och perfection, BGS
 år och regeringh, BGS 2 ex.

 Ehtenskapz handel och
 Confederation (jfr SAOB
konfederation, den histo-
 riska anmärkningen), DLG
 ändring eller modification, PP
 (SAOB 1)
 ähra, dignitet . . ., HK
 ähra och Existimation, DLG
 ähra, reputation och myndig-
 heet, PP
 ähra och reputation, 5 ex.; Ro
 ähra, reputation och säkerheet,
 AO
 ähra, vyrding och respect,
 AO
 ähra och respect, GS
 ährende och dessein, AO

 öfverlefvering och restitutio-
 nen, AO

3. Kombinerade substantiviska ordpar ur Gamla Testamentet 1873 i huvudsaklig anslutning till Gustaf Vasas bibel

ben af minom benom, och kött af mino kötte, MB
bonaden i gårdenom, och klädet i ingången, MB
bränneoffer om morgonen, och spisoffer om aftonen, 2K
bröd äta, eller watten dricka, 1K xxx

dag af nattene, och af dagenom natt, Job
djure på jordene, eller fogle under himmelen, MB5
djuromen på markene, och foglomen under himmelen, Hes
djuren på markene, och foglarna under himmelen, Dan
djuren på markene, och fiskarna i hafwet, Hos
domen till ett rättesnöre, och rättfärdighetena till en wig, Jes

Ephraim rida, och Juda plöja, och Jacob harfwa, Hos
fadren förlägger, och modrena fördrifwer, Ord
fiskarna i hafwet, foglarna under himmelen, djuren på markene, Hes
fötterna till gården allt omkring, och fötterna i ingången på gårdenom, MB
frukten af dinom boskap, frukten af ditt få, frukten af din får, MB5
frukten af ditt få, frukten af ditt får, MB5
fruktene af dina kor, och fruktene af din får, MB5
fruktene af din boskap, och fruktene af ditt land, MB5
fruktene på trän, och waxten på markene, Hes
foglom under himmelen och djurom på markene, 1S xx
foglomen under himmelen och djuromen på jordene, Jer

foglomen på bergen, och djuromen i landena, Jes
foglom under himmelen och djurom på markene, Jer
foglarna under himmelen, och djurene på markene, Jer
fägårdar för vår boskap, och städer för vår barn, MB

guld för koppar, och silfwer för jern, och koppar för trä, och jern för sten, Jes
guld till gyldene, silfwer till silfwers, koppar till koppars, jern till jerns, trä till träs, 1Kr (näml. redskap)

Hedningomen din blotthet, och Konungariken dina skam, Na
herdarna öfwer Abrams boskap och herdarna öfwer Lots boskap, MB
Herren gaf, och Herren tog, Job
Herran sin Gud, och sin Konung David, Hos
hunger efter bröd, eller törst efter watten, Am
hyende under armarna, och örnagott under hufwuden, Hes
hälftena om morgonen, och hälftena om aftonen, MB
hästenom en giszel, och åsnanom ett betsel, och dåranom ett ris, Ord

Jacob dina rätter, och Israel din lag, MB5
Jerusalem till fröjd, och desz folk till glädje, Jes

kolen glöd, och weden eld, Ord
Konungen genom sitt afguder, och Förstarna genom sina lögner, Hos
kronona af hans hufwud och armsmidet af hans arm, 2S

linna hufwor på sin hufwud, och linna nederkläde om sina länder, Hes
lifwet, och det goda; döden, och det onda, MB5
ljuset dag, och mörkret natt, MB

maten på hans bord, boningarna för hans tjenare, 2Kr
mos till att äta, och watten till att dricka, Dan

natt wardt, och mörkt war, Ord

oljo till lamporna, och speceri till smörjoolja, MB
oljo till lampor, speceri till smörjelse, och – rökverk, MB
oljona till lysning, och speceri till rökverk, MB
ondt göra eller lögn tala, Sef
en orm på wägenom, och en huggorm på stigenom, MB
orätt lida, och förtryckt warda, MB5
oxarna till bränneoffret, och redskapen till wed, och hwete till spisoffer, 1Kr

portarna till, och bommen före, Neh
prydning för asko, glädjeolja för sorg (och skön kläder för en bedröfwad anda), Jes
Presterna i deras ordning, och Leviterna i deras wagt, Esr

en ring i dina näso, och ett bett i din mun, 2K
silfret i degelen, och guldet i ugnen, Ord
Zion med blod, och Jerusalem med orätt, Mi
själ för själ, öga för öga, tand för tand, hand för hand, fot för fot, MB5

skada för skada, öga för öga,
 tand för tand, MB
 smide på dina armar och
 kedjor uppå din hals, Hes
 smör af korna, och mjölk af
 fåren, MB5
 städer för edor barn, och
 fägårdar för edor boskap,
 MB
 städer på hedene, och sunnan
 på Juda, 2Kr
 stenarna i muren om skola
 ropa, och bjelkarna i
 träszningene skola swara,
 Hab
 ett stycke penningar, och ett
 gyldene klenodium, Job
 sweper (=piskor) smälla, och
 hjul bullra, hästar skria, och
 wagnar rulla, Na
 säckar kringom våra länder,
 och rep kringom wår
 hufwud, 1K
 säd till att så, och bröd till att
 äta, Jes

ett tecken i dine hand, och en
 åminnelse för din ögon,
 MB xx
 en tillflykt för owäder, en
 skygd för hetta, Jes
 tistel för hwete, och törne för
 bjugg, Job
 torfwallar uppkasta, och
 bålwerk uppbygga, Hes
 tredjedelen i Konungshuset,
 och tredjedelen wid grund-
 walsdörrena, 2Kr
 wagnen af Ephraim, och
 hästen ifrå Jerusalem, Sak
 watten uppå den törstiga, och
 strömmar uppå den torra,
 Jes
 wed hugga, och watten draga,
 Jos
 wedermödo plöjde, och olycko
 sädde, Job
 wilddjurom till glädje,
 hjordom till bet, Jes
 winträn jämmerliga, och
 fikonaträn klageliga, Joel

en wäderhwirfwel i mine
 grymhet, och ett slagregn i
 mine wrede, Hes
 wäg i öknene, och wattu-
 strömmar uti ödemarkene,
 Jes
 (ett) ännespänn på hennes
 anlete, och armringar öfwer
 hennes händer, MB
 ännespänn i ditt äne, och
 örnaringar i din öron, och
 en – krono uppå ditt
 hufwud, Hes
 öga för öga, tand för tand,
 hand för hand, fot för fot,
 brännande för brännande,
 får för får, blånad för
 blånad, MB
 ögon, som se kunde, och öron,
 som höra kunde, MB5
 öfwerstar i helgedomenom,
 och öfwerstar för Gud, 1Kr
 öfwerstar i slägterna, och
 Förstar för fäderna, 1K

4. De kombinerade ordparen i Ridderskapet och Adeln's anföranden om representationsreformen 1865

Nomina

Substantiv plus substantiv: det första som genitivattribut 9 (10)

Övriga kombinationer med substantiv 16

Adjektiv (ofta följt av substantiv) 38 (44)

Räkneord (grundtal) 7 (9)

Siffror inom parentes anger skilda andraled, rel.=relativsats följer.

bondens vadmal eller
 borgarens kläde, 189
 forskningens rätt och försam-
 lingens rättighet, 183
 Konungens förslag och folkets
 önskan, 135
 Konungens borg och torparens
 koja, 243
 konungamaktens försvagande,
 kyrkans utvisande, Adeln's
 degradering och -- arbets-
 klassens uteslutande, 60
 samtidens tacksamhet och
 efterverldens beundran, 11
 Ståndets öfverläggning och

K. M:ts proposition, 200
 Sveriges väl och Sveriges
 heder, 242
 tidens tecken och stundens
 kraf, 75
 Adeln sin sjelfskrifvenhet,
 Preste-Ståndet sin fjerdedel,
 130
 elden sloknat eller vattnet
 bortdunstat, 53 pluskv konj
 en folkmängd af 3,600 perso-
 ner och ett taxeringsvärde
 af 2,532,700 rdr, 215
 fot för fot, tum för tum, 102

frihet i ord och frihet i
 omdöme, 136
 glädjen lika stor och tacksam-
 heten lika stor -, 171
 husegare i stad, delegare i
 hyttor -, 179
 en hållning oändligt högre och
 ett språk mycket friare,
 160 öv cit
 insigter i och kännedom om,
 104
 kött af ditt kött och ben af
 ditt ben, 54
 man mot man och bröst mot
 bröst, 55

Per Wieselgren

namn framför och namn bakom, 152
paragraf för paragraf, ord för ord, 187
rösten är Jakobs röst; men händerne äro Esaus händer, 94 bibelcit
ställning inom densamma och förhållande till det hela, 13
systemet sammanfaller och chaos inträder, 151
valrätt till andra och valbarhet till första, 5

allmänt förtroende, medborgerlig dygd, vidsträcktare världserfarenhet och -- politisk bildning, 75
ett allmännare bemödande, en allmännare önskan, 130
brådstörtade förändringar och våldsamma omstörtningar, 164
direkta val och allmän omröstning, 221
dåvarande Löjtnanten, numera Stats-Rådet, 167
egna företrädesrättigheter, eller småaktiga åsigtter, 186
fastare samhällsställning, högre lefnadsålder, 58
historiska betydelse, politiska vikt och moraliska helgd, 147
häftiga strider och våldsamma omstörtningar, 80
högre ålder, mera lefnads- erfarenhet, 23
instundande strid och allmän oro, 266
krigisk mandom eller fredlig idrott, 24
laglydige undersåter och trogne fosterlandsvänner, 144

lagstiftande församlingar och beskattande myndigheter, 221
lefvande öfvertygelse och lifligaste förhoppning, 135
liknande elementer och liknande häfd, 15
lugnt omdöme, klok beräkning och insigtsfull verksamhet, 15
lösa hypoteser, subjektiva föreställningar, 22
medborgerlig verksamhet och medborgerligt anseende, 84
mindre lärdom, men större fosterlandskärlek, 135
många omvexlingar och fruktlösa försök, 39
nya tider och förändrade förhållanden, 6
nya intressen, nya samhällsklasser, 12
ett nytt Sverige, en ny konungamakt, en ny representation, 110
ett nytt representationssätt, en ny samhällsförfattning, 261
oberättigade anspråk och oförnuftiga fantasier, 211
olika åsigtter, olika uppfattning, 199
orättvist mot samtiden och vådligt för efterverlden, 215
pred
ostörd frihet och materielt välbefinnande, 17
ovanliga gåfvor och lyckliga omständigheter, 88
politisk bildning och fosterländska tänkesätt, 155
praktisk statsman och ryktbar historieskrifvare, 209
f
redlig vilja, sundt förnuft, 82
riktig uppfattningsförmåga och orubblig öfvertygelse, 97

skarp sinnig blick och fosterländskt hjerta, 122
skiljaktiga åsigtter, stridiga intressen, 147
smekande ord men hotande åtbörder, 236
stora orättvisor och stora lidanden, 84
stora splittringar och mycket partihat, 149
stora förtjenster och många brister, 193
stora tankar och stora frågor, 216
Svensk frihet lefver och Svensk historia läses, 55
varmaste hjerta och innersta öfvertygelse, 153
vältaliga rättslärde, utmärkta fältherrar, 221
öv cit
ömsesidigt förtroende och gemensamma intressen, 164

ett folk och én Konung, 60
én person eller én församling, 115
én samhällsklass, ett samhällsintresse, 257
2 Stånd bifallit, men 2 Stånd afslagit, 131
5 riksdalers ädlingar och 1 till 4 riksdalers vanbördingar, 103
100 francs för ett skålp. socker och 1,200 francs för ett par stöflar, 44
526 personer för första kammaren och 34,000 personer för andra kammaren, 47
1,000 rdrs fastighetsvärde eller 800 rdrs inkomst, 130
80,000 rdrs fastighetsvärde eller 4,000 rdrs inkomst, 267

Pronomina 19 stycken, varvid de olika den ej åtskilts, 90 skilda andraled, 92 med dubletter

- all psykologisk iakttagelse och all historisk forskning, 35
 alla häfdvunna fördomar, alla smärre betänkligheter, 60
 alla länders och alla tiders, 167
 annan Konung och andra Rådgifvare, 149
 en annan tanke, en annan sak, 32
 det lugnare omdömet, den mognare erfarenhetens, de vidsträcktare insigternas, den vidgade uppfattningens, 14
 det förtroende och den mognad, 18 rel
 dess bästa, dess ädlaste, 18
 dess representanter och dess styrelse, 20
 de aldra viktigaste, de aldra dyrbaraste, 23
 det bifall och de sympatier, 24 rel
 den ena eller den andra, 36, 139
 den ena och den andra, 136
 det rådande föreställnings-sättet och de menliga lidelserna, 38
 det medelbara och det moraliska, 39f attr
 de lösaste, de rörligaste, de osäkraste, 40 attr
 det quantum kaffe man dricker, eller det antal cigarrer man röker, 53
 det rättsenliga, det möjliga, det utförbara, 56
 det rent nationella, det evigt bestående, 56f
 den konung och den regering, 59 rel
 den oro och de skakningar, 80 rel
 dess ständsrepresentation och dess indelningsverk, 100
 det mest nödvändiga, det mest blygsamma, 103
 den oro, den spänning och de – strider, 117
 de rika och de fattiga, 105
 den ene omfattar, den andre bestrider, 134
 det lif och den utveckling, 136 rel
 den sorgliga utsigten, det svårföljda råd, 147
 det oförutsedda, det oberäkneliga, 154
 den omedelbara, den oomkullkastliga, 159
 den nya representationen och den otglade pressens, 166 (påtryckning)
 den paragrafen kunde nog varit annorlunda; det siffer-talet är visserligen godtyckligt, 168 utbr
 den monarkiska, den hierarkiska –, 184
 den laglydnad, den nitälskan, 187 utbr
 de bästa, de redbaraste –, 188
 de garantier och det stöd, 192 rel
 de gemensamma intressen, den personliga bekantskap och den kontinuitet, 221
 de ädlaste, de namnkunnigaste, öv cit, attr
 den sköld och den rätt, 224 rel
 dess stora anor och dess medborgerliga dygd, 224
 den lycka, det välstånd och den enighet, 228 rel
 den upplysning och den erfarenhet, 239 rel
 de välönskningar och de förhoppningar, 242
 det jubel, den hänryckning, 261 rel
 dessa ord och det sätt, 214 rel
 denna samdrägt, denna enighet, denna – tilltro, 20
 denna manöver, en gång blottad, denna knif, en gång slö, 33
 denna utveckling, detta framåtskridande, 51
 denna blandning, denna anslutning, 59f
 denna påtryckning och denna oro, 91
 dessa befarade arbetare-agitationer, detta befarade påträngande, 130
 detta drakskepp, detta monster, 220
 edra fördomar och eder sjelfkärlek, 76
 ingen anledning, ingen rätt, 82
 jag vill, jag kan, 60
 jag vill ej tro det, jag får ej tro det, 186
 mina barn, dina barn och våra barn, 54
 min innerligaste öfvertygelse och mitt gladaste hopp, 193
 något stadgande eller några bestämmelser, 87
 något mera eller något mindre, 133
 någon popularitet eller något bifall, 209
 samma kunskaper, samma lefnadsrigtning och samma värf, 101
 samma inkonsequens, samma affall, 266
 sin arm förlamad och sin vilja bruten, 10
 sin vigtiga, sin välgörande, 40
 sitt lif och sin näring, 57
 sitt ord och sin hand, 95
 sin ungdom och sin manna-ålder, 101
 sin gräns och sin befogenhet, 114
 sin regering och sin representation, 145
 sina muskler nog starka och sina senor nog spänstiga, 160
 sina brister och sina fel, 187
 sina insigter och sina råd, 216
 sitt minnes och sin äras, 224
 sjelf kör sin plog och sjelf bergar sin gröda, 130
 som älskar sina stora minnen, som älskar de stora namn, 150 rel
 en sådan mångsidighet och en sådan aktning, 50
 hvad jag icke kan förstå, hvad jag icke kan uppskatta, 63
 hvad denna blick, hvad detta hjerta, 122
 hvad vi ega och hvad som bjudes, 136

Per Wieselgren

hvad slag och hvad grad, 167
hvarje nerf, hvarje fiber, 123
hvarje tal, hvarje rad, 221
öv cit
vi äro inga Spaniorer, vi äro
inga Greker, 169
hvilkas fosterlandskärlek jag

vördar och hvilkas skarp-
sinne jag beundrar, 3
hvilkas upplysning och hvilkas
mångsidighet, 104
vårt folk och dess regering, 59
vår Konung och vårt folk, 60
vår ära ökats, vår frihet

utvidgats, vår andliga och
materiella utveckling stigit,
121
vår pligtkänsla och vår
förmåga, 139
våra seder, vårt folklyne -,
184

Verbordpar 34 (35)

att akta på tidens tecken, att
lyssna till folkets önsk-
ningar, 60
befordra det goda och före-
komma det onda, 87
beröras af och sammanfalla
med, 116
bevarat sin frihet och främjat
sin utveckling, 25 cit
bibehålla min plats och fram-
lägga ett annat förslag, 197
fatta sitt beslut eller stadga
sin öfvertygelse, 135
framgått ur - uppväxt med,
101 sup
få valrätt och blifva valbara,
192
föra hans talan och förklara
hans afsigter, 116
förbereda riksdagsärenderna
och välja riksdagsmän, 90
förkasta ett gammalt och
antaga ett nytt, 151
förtjena den uppoffring eller
uppväga de olägenheter,
133 rel

handla rätt och frukta intet,
216
häfda denna ära, värna denna
frihet, 121
höja sin röst och uttala sin
öfvertygelse, 41 utbr
lindra bördor och minska en
beskattning, 217
löst mig från mitt löfte och
befriat mig från mina
förbindelser, 236
måste föreslås och blifva
hvilande, 219
nalkas våra kuster och hotar
vår frihet, 219
nedbryter alla skrankor och
jemnar alla förhållanden, 7
påskyndat framåtgäendet,
rättat missbruken, 42 utbr,
sup
räcka länge, räcka alltid, 261
se näringar och handel
uppblomstra, se Konungar
och Ständer samverka, 261
skall icke, kan icke, 187
skulle uppstå och kunna
genomföras, 258

stå på annan ståndpunkt och
hysa andra åsigter, 224
att stödja konungamakten, att
befordra upplysning, -,
237
tillintetgöra konungamakten,
utestänga bildningen, kränka
människovärdet, 181
träffar hvarje hjerta, träffar
hvarje öfvertygelse, 218
undertrycka yttranderätten,
vanställa motiver och icke
bära aktning, 122
uppgör tulltaxor och avslutar
handelstraktater, 183
utesluter icke, och grumlar
icke, 216
vara dess ombud och föra dess
talan, 218
vidgar hans erfarenhet och
utvecklar hans omdöme, 130
hvila på och bero af, 154
ej kan det vara honom, och ej
kan det vara någon, 195
(obekant)
endast fördröja, men icke
förhindra, 24

Adverb och partiklar

*I adverbsamlingen sammanför jag alfabetiskt riktiga adverb och de
som fungera såsom dylika*

Sedan följer konjunktionerna och slutligen prepositionerna.

Interjektionella ordpar har jag ej påträffat i R&A

Adverb 30 (53)

Konjunktioner 3 (5)

Prepositioner 16 (60)

allt mer framträdande och allt
skarpare utprägladt, 92
der gömmas det och der
begrundas det, 123

dermed liktydiga, rätt
betecknande, 41
ej vill eller ej förmår, 52
ej allenast lätteligen vållade,

men, snart sagdt, ound-
vikligen framkallade, 145
ej betydliga och ej orimliga,
173

för simpelt sammansatt, för litet återhållande, 58
 först en ursäkt, sedan ett berättigande, 90
 en helt annan färg, ett helt annat utseende, 170
 huru man lefvat, huru man handlat, sup
 icke stänga – icke böja, 13
 icke ett hugskott, icke theoremer, 18
 icke af fördom, icke af partianda, icke af – – stolthet, 85 öv cit
 icke efter påtryckning, icke af misströstan, 118
 icke af en, utan af flere, 124
 lagligen innehaft och faktiskt utfövat, 209
 lika farligt, lika odrägligt och lika oförenligt, 167
 lika stor eller lika liten, 171 utbr
 lika berättigad och lika nödvändig, 211
 lugnt pröfvade, derigenom mognade, 121
 långt sannare och långt rättvisare, 19
 oafbrutet fortfarit och alltjemt tilltagit, 24
 oemotståndligt verkat och alltjemt verkar, 3
 ofta hafva funnit ett stöd och städse egt en vän, 148
 politiskt myndiga och ekonomiskt oberoende, 190f
 rent praktiska, äkta Svenska, 57 utbr
 småningom undergräfvade, ja tillintetgöras, 214
 sonligt mot sin forntid, broderligt mot sin samtid och faderligt mot sin efterverld, 161
 stundom bibehållit, någongång försämrat, 147
 så länge egt och så sällan missbrukat, 6
 så har det varit, så är det och så skall det sannolikt blifva, 8
 så delade, så individualiserade, 17
 så många eller så okända, 23

så visligen innebära och så länge hafva bevarat, 43
 så genomgripande, så omätlig, 55
 så mycken anklång, så mycket understöd, 87
 en så antikerad, eller en så förstenad, 98
 så är Sveriges Konungs, så är Svenska folkets, 136 (sed)
 så dumt och så enfaldigt, 140
 så vågadt och så osannolikt, 140
 så mycken bildning, så stora förtjenster och så stora förmågor, 168
 så ofta och så varmt, 217
 så stark knall och så stort brak, 220
 såsom individer, såsom släkter, 60
 vida sämre och mindre betryggande, 21
 visserligen lagliga, men icke billiga, 124
 väl uttänkta och väl utförda, 95
 väl ville men icke vågade, 143
 ytterst legat till grund för eller åtminstone bidragit till, 8 sup
 ädelt tänkta och väl sagda, 246
 dels sett, dels vänta (att få se), 51
 dels af främlingar, – – –, dels af ympqvistar, 56
 dels svaga, dels illusoriska, dels ovaraktiga, 146
 fastän alltid afvisad, likväl alltid fortlefvat, 21
 hvarken dela en heder, som mig ej tillhör, ej heller bära ett ansvar, som mig ej tillkommer, 249
 än från den ena och än från den andra, 79
 än förhoppningar, än illusioner, 36
 af teoretisk statsrätt eller från historisk sida, 38
 af Konungen, eller af Adeln, eller af Presterskapet, 53

af innerligaste öfvertygelse och med glad tillförsigt, 55
 af ett afslag, af ett veto, 59
 af historien, af förnuftet, af de tider som gått, – – –, 85
 af tyngd, af missmod –, 88
 af skalet från kärnan, af det skenfagra från det sanna, 89
 af obetänksamhet och utan pröfning, eller af själfviskhet eller i förlitan på – –, 126
 af de moraliska garantier, af den moraliska styrka, 133 rel
 af min öfvertygelse och af den makt, 186 rel
 af ingen försvarad, af alla klandrade, 187
 af uppfostran, af tradition, 189
 af officerare i indelta armén, af extra-ordinarier i verken, af folkskolelärare, af studieidkare, – – –, af jordbrukare, 225
 efter sådana strider och med sådana motståndare, 205
 efter noggrannaste pröfning och utan några biafsigter, 246
 från pressen, i adresser och från förslagens – förfaktare, 43
 från så många sidor och ur så olika synpunkter, 51
 från höjden eller från djupet, 166
 för valrätt och för valbarhet, 5
 för den vill jag kämpa, för den vill jag offra, 32
 för ett så litet ändamål eller med så osäker vinst, 80
 för mig och hos mig, 81
 för ringa öfvertygelse och för ringa penning, 152
 för rätt och för menniskovärde, 217
 för 2 (= på grund av):
 för den bitterhet de innehålla och för den bitterhet de föranleda, 135
 för sin enkelhet och för det bifall, 154 rel
 genom samtal och under öfverläggningar, 170

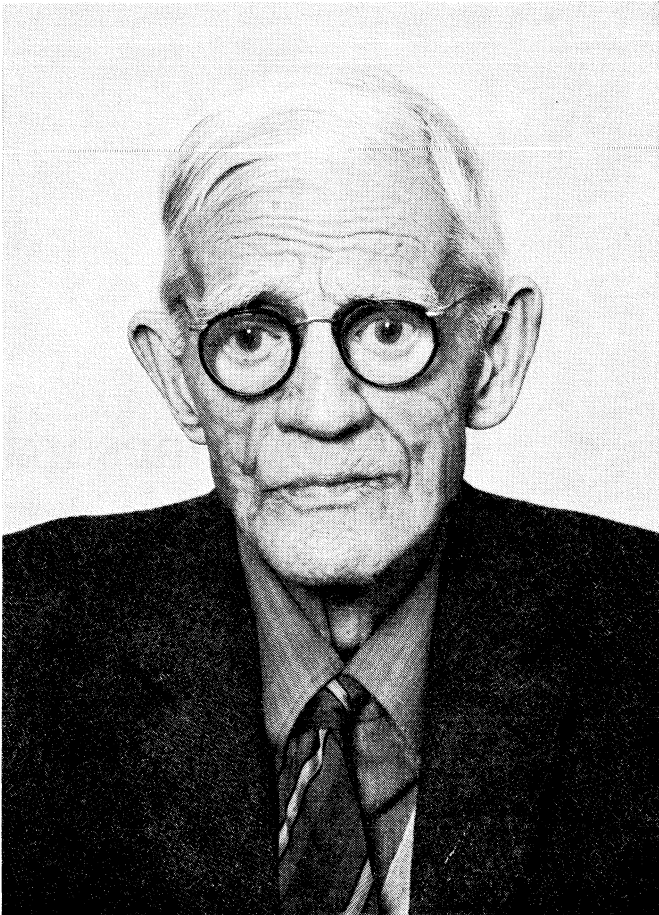
Per Wieselgren

i den bästa afsigt och under de ljusaste förhoppningar, 42
i grundlags- eller, --, i bevillningsfrågor, 47
i går eller i dag, 55
i stad och på landet, 86
i tidehvarfets litteratur, i folksamlingarnes beslut och i lagstiftarens bud, 103
i pressen, i adresser, i möten och -, 159
i modernare, i tidsenliga, 164
i de kunskaper, i den verksamhet, i den bildning, i den jordegendom, i den - insigten, 226
inför folket eller inför representationen, 191 utbr inom armén, inom flottan, 112 inom sin krets och i mån af sin förmåga, 144 med renaste uppsåt och i bästa välmening, 40 med ett varde, i ett nu, 41

med glädje och med stolthet, 55
med fröjd och utan tveksamhet, 128
med teori, med erfarenhet, med beräkningar, 132
med andra ord, i en annan bild, 148
med låck och med påck, 152
om testamentsrättens utvidgande; om kvinnans myndighet, 84
om dem vill jag icke tala, och på dem har jag ingen tanke, 205
om försvarsverket, om uppoffringar, 217
på detta vördnadsbjudande rum och inför denna Högl. församling, 41
på detta rum och vid detta tillfälle, 62
på heder, på redlighet, på -- sedliga krafter, 82

på ett mynt-representativ och på bevillningen, 85
på landet eller i stad, 155 cit på grund häraf, samt till följe af, 185
på hvad? - på allt?, 222
sedan gårdagen - sedan lördagen, 63
till 1,827 och till 419, 46
till så stor mängd och med så mycken sakkänedom, 136
till tjenstemän, till prester - ja till adelsmän, 188
till en nödvändighet och till en möjlighet, 195
till mig och till dem, 198 rel under olika tider och i olika länder, 44
under djup besinning af detta förhållande och under innerlig känsla af det ansvar, 101 rel
vid detaljer i förslaget, eller vid otydligheter i redaktionen, 111

Minnesord

5.10.1889–20.10.1978

Bernhard Karlgren

Af Søren Egerod

Klas Bernhard Johannes Karlgren (kaldet Bernhard) fødtes den 5. oktober 1889 i Jönköping som søn af läroverksadjunkten Johannes Karlgren og dennes hustru Gabriella Hesselberg, og døde den 20. oktober 1978. Han var den mellemste af tre brødre, hvoraf den ældste Lars Anton Natanael (kaldet Anton) født 1882 blev ansvarshavende redaktør for Dagens Nyheter og senere professor i slavisk filologi i København, og den yngste Gustaf Hjalmar Teodor (kaldet Hjalmar) professor i civilret i Lund og senere justitieråd.

I skoletiden i Jönköping lagde Bernhard Karlgren usædvanlige evner og interesser for dagen, og han var næppe over 15 år gammel da han begyndte at nedskrive historier på folkemål og beskrive den smålandske udtale i egnen omkring familiens feriested Taberg. Hans første publikation hed »Folksägner från Tveta och Mo härader, upptecknade på folkemål« (Sv L och Sv F 1908) efterfulgt næste år af »Gränsen mellan syd- och mellansvenska mål (med karta)« (Sv L och Sv F 1909). Han blev student i 1907 og fil. kand. som nittenårig, den 15. september 1909, i Uppsala med russisk som hovedemne. Hans lærer var slavisten og dialektforskeren J. A. Lundell som både personlig og videnskabelig skulle få stor betydning for hans udvikling. Efter fil. kand. eksamen drog han med et lille stipendium til Skt. Petersborg, hvor han fra oktober til december læste hos A. I. Ivanoff. Lundell anbefalede ham derefter til endnu et stipendium, som skulle muliggøre et længere ophold i Kina med henblik på dialektstudier. B. K. vides ikke tidligere at have vist nogen dragning mod det fjerne østen, og det må antages at have været et sammentræf af tilfældigheder – tilstedeværelsen af et så specielt rejselegat, en så iderig og klartseende lærer og en så begavet og eventyrlysten elev – der i februar måned 1910 sendte B. K. ud på den

usædvanlige færd. Han blev i Kina i to år, hvor han da stipendiet var sluppet op ernærede sig som lærer i fransk og engelsk (det sidste sprog havde han ikke haft i skolen, men lært sig på rejsen ud!) ved akademiet i T'aiyüan, Shansi (februar til oktober 1911).

Det er overvældende, ja ufattelig, hvad den unge Bernhard Karlgren fik ud af sit første Kina-ophold. På få måneder tilegnede han sig tilstrækkelige kundskaber i kinesisk talesprog til at kunne begive sig ud i felten, og tilstrækkelige kundskaber i kinesisk skriftsprog til at kunne udarbejde og benytte et spørgeskema indeholdende 3100 kinesiske tegn. Han drog da i lange perioder fra by til by, og fra landsby til landsby, alene med sin tjener og sin hest, klædt og optrædende som kineser, i almindelighed accepteret overalt og i stand til ved sin snarådighed og sin ranke personlighed at slippe godt fra mere end én faretruende situation. Vi må ikke glemme at han ankom til Kina samme år som det to millenier gamle kejserrige styrtes og den første republik udråbtes, det var spændende men urolige og ikke ufarlige tider. Ved siden af det sprogvindskabelige arbejde fik han i øvrigt tid til at sende journalistiske beretninger hjem, som gennem hans broder Anton publiceredes i Dagens Nyheter.

B. K. indsamlede på denne måde materiale til den fonologiske beskrivelse af 24 dialekter; foruden Peking-sproget 8 dialekter i Shansi provinsen, 3 i Kansu, 3 i Shensi, 3 i Honan, samt Nanking-dialekten, d.v.s. ialt 19 såkaldte mandarin-dialekter, endvidere Shanghai-dialekten som repræsentant for Wu-dialekterne, Fuchou for Min-dialekterne, kantonesiske for Yüe-dialekterne, og endelig den japanske og den annamitiske udtale af kinesiske låneord, det såkaldte sino-japanske og sino-annamitiske. I sit materiale indarbejdede han ydermere udtalen af endnu 9 dialekter, hvor han byggede på allerede trykte kilder. Sine egne optegnelser gjorde han på det svenske landsmålsalfabet som han fra sin pureste ungdom havde øvelse i at anvende; de sekundære kilder overførte han til en såkaldt »notation grossière«, en bred transkription som han selv kalder uvidenskabelig og praktisk, men som i det store hele opfylder alle de krav som man i en efterfølgende periode ville kalde fonematiske, d.v.s. ikke-relevante udtaleforskelle anføres ikke, ingen relevante udtaleforskelle lades ubeskrevne. B. K. var således fonolog før fonologerne, skønt han senere skulle vende sig stærkt imod hvad han fandt var uvidenskabelig teoretisering indenfor den strukturelle fonologi.

Efter sin hjemkomst til Europa i januar 1912 studerede B. K. nogle

få måneder i London og derefter i hen mod to år (september 1912–april 1914) i Paris, hvor han læste hos Edouard Chavannes (1865–1918), og hvor han lærte Paul Pelliot (1878–1945) og Henri Maspero (1883–1945) at kende. Chavannes var en videnskabsmand af stort format, en igangsætter og inspirator for et slægtled af sinologer. B. K. beundrede ham meget, men fandt hans undervisning noget pertentlig og kedelig. Den rappe næsten utålmodige form, der blev karakteristisk for B. K.'s egne forelæsninger, fremhævede han ofte selv som nødvendig for at sikre sig auditoriets opmærksomhed og for ikke at køre fast. Hans kun lidt ældre samtidige Pelliot og Maspero havde begge været inde på problemerne omkring rekonstrueringen af de ældre kinesiske sprogrtrins udtale, Maspero endda på en meget indgående måde. Det var dette problem den unge B. K. nu ville løse ved hjælp af sit i Kina indsamlede, som nævnt uhyre omfattende dialektmateriale. B. K. lagde aldrig skjul på at Pelliot's reaktion på hans planer og arbejde var langt mere positiv end Maspero's, ja hans forhold til Maspero udviklede sig gennem årene til en åben rivalisering. Den videnskabelige meningsudveksling mellem de to giganter, Henri Maspero og Bernhard Karlgren, førtes altid i en yderst urban tone, men med en vældig spænding bag – uden tvivl var den frugtbar for sinologiens udvikling i perioden mellem de to verdenskrige. B. K. aflagde også et besøg hos August Conrady (1864–1926) i Leipzig og hos F. W. K. Müller (1863–1930) i Berlin.

Den 20. maj 1915, i sin alders seksogtyvende år, blev B. K. fil. lic., og dagen efter, den 21. maj, opnåede han fil. dr. graden. Samme år blev han docent i sinologi ved Uppsalas universitet. L'Academie des Inscriptions et Belles-Lettres tildelte ham i 1916 Stanislas Julien prisen for disputatsen, som er identisk med siderne 1–388 af hans »Etudes sur la phonologie chinoise«, udgivet som Vol. 15 af Archives d'Etudes Orientales, hvis redaktør var J. A. Lundell.

I sin *Phonologie chinoise* opstiller B. K. de omtalte 3100 tegn i tabeller, som dels er overtaget efter de af kineserne selv i lydtabeller fra Sung-dynastiet (960–1279) og senere anvendte kategorier, dels efter lydangivelser (fan-qie) som findes i ordbogen Guang-yun (fra 1007), men som i hovedsagen går tilbage til ordbogen Qie-yun (fra 601), hvor udtalen af et tegn angives som en kombination af initialer i ét tegn og finaler i et andet, hvis udtale forudsættes bekendt. Ved at indsætte kendte fonetiske størrelser, fremkomne ved sammenligning af de forskellige moderne dialekt-udtaler, opnår B. K. at kunne bestemme de gamle lyd-kategorier og tegn-udtaler på en anderledes sikker måde end

man tidligere havde været i stand til. Hermed var hans rekonstruktion af middel-kinesisk (Ancient Chinese ca år 600) ikke afsluttet, den sidste del af *Phonologie chinoise* udkom først i 1926, men han havde allerede i 1915 markeret sig som den idérigeste, men samtidig stringenteste af sprogvidenskabsmænd på den kinesiske sproghistories område. Og han beholdt tēten helt frem til 1960erne.

Fra 1916–18 underviste B. K. vordende missionærer i moderne kinesisk ved Det svenske missionsforbunds skole på Lidingö. Den 1. september 1918 udnævntes han til professor i østasiatisk sprogvidenskab og kultur ved Göteborgs Höghskola, i en lærestol som var oprettet specielt til ham og bekostet ved private midler. Han forblev i denne stilling indtil 1939, og han erhvervede sig i disse år et uhyre omfattende kendskab ikke blot til kinesisk men også til japansk; han underviste i begge sprogene på alle niveauer og talte blandt sine elever både svenske og udlændinge (blandt de første kan nævnes Karl Gustav Izikowitz, senere professor i etnografi i Göteborg, og blandt de sidste Jaroslav Průšek, senere professor i sinologi i Prag). Fra 1931–36 var B. K. Göteborgs Höghskolas rektor.

I 1922 (marts–december) foretog B. K. sin anden og sidste rejse til Kina, ved hvilken lejlighed han også besøgte Japan. Dermed var hans vandreår forbi.

B. K. planlagde og igangsatte målbevidst sin ved omfang og lærdom imponerende sinologiske produktion. Allerede i 1917 havde han i *Svensk humanistisk tidskrift* (1.9 sp 257–275) udgivet en programartikel, hvori han på en måde man fristes til at karakterisere som profetisk opridser hvad en »sinologisk lingvist« passende burde foretage sig i den følgende periode – og han følger sit program til punkt og prikke mange år fremover. Stor opsigt vakte i 1920 »Le proto-chinois, langue flexionnelle« (JA 15), hvori han viste at der i det ældste kinesiske fandtes spor af pronominel kasusbøjning. Dette var i øvrigt en af de sidste publikationer fra B. K.'s hånd skrevet på fransk, han gik i tyverne over til at skrive på engelsk. Spørgsmålet om fleksion og afledninger i kinesisk vendte han i årenes løb flere gange tilbage til, således i 1933 i »Word Families in Chinese« (BMFEA 5) og langt senere i »Cognate Words in Chinese Phonetic Series« (BMFEA 28, 1956). Sin rekonstruktion af middel-kinesisk fremlagde han i ordbogsform i 1923 i »Analytic Dictionary of Chinese and Sino-Japanese« (Geuthner, Paris), som var et hovedværktøj for en generation af sinologer, indtil fremkomsten af afløseren i 1940 i form af B. K.'s egen »Grammata Serica, Script and

Phonations in Chinese and Sino-Japanese» (BMFEA 12). Allerede i Analytic Dictionary fremkom B. K. med betydningsfulde gisninger om fonologien i old-kinesisk (Archaic Chinese, ca 800–600 fKf), således sluttede han af tegnækker med fælles fonetisk element, at nogle stavelser måtte have mistet stemte okklusiver (b, d, g) i stavelsens begyndelse, andre i stavelsens slutning, på et tidspunkt i perioden mellem old-kinesisk og middel-kinesisk. At sådanne lyde var faldet bort finalt viste han tillige ved en systematisk gennemgang af rimene i den ældste poesi Shi jing (»Odernes bog«, ca 800–600 fKf). Teorien afvistes af Maspero (BSL Paris 36, 1935) og af enkelte komparativister inden for sino-tibetansk, men vandt ellers genklang overalt. 1926 afsluttedes Phonologie chinoise med et fuldstændigt leksikon over alle de 3100 tegns udtale i de vigtigste behandlede dialekter. Hermed forelå hele det vældige materiale fra B. K.'s lingvistiske feltstudier tilgængeligt for den videnskabelige verden. Først i 60'erne er der i Kina fremkommet ordbøger som tåler sammenligning med B. K.'s Dictionnaire 1926 med hensyn til omfang og akribi, og som kan tilføje væsentligt nyt (Hanyu Fangyin Zihui, Peking 1962, og Hanyu Fangyan Cihui, Peking 1964). En kinesisk oversættelse af hele Etudes sur la phonologie chinoise, foretaget af Kinas tre ledende sprogforskere Chao Yuen-ren, Lo Ch'ang-p'ei og Li Fang-kuei, udkom i Shanghai i 1940. Som en delvis afløser for denne kan peges på Hanyu Fangyan Gaiyao (Peking 1960) af Yüan Chia-hua [Yuan Jiahua], der dog i alt væsentlig følger B. K.

Inden Analytic Dictionary (1923) og Dictionnaire (1926) forelå, havde Henri Maspero udgivet sit svar på B. K.'s teorier om middel-kinesisk, nemlig i monografien »Le dialect de Tch'ang-ngan sous les T'ang« (BEFEO 20, 1920). Maspero's indvendinger foranledigede enkelte vigtige rettelser i B. K.'s rekonstruktioner, men i det store hele holdt denne fast ved sit eget.

I nittenhundredegfyrreerne opstod en voldsom polemik mod B. K.'s dialektoptegnelser, først og fremmest anført af Pater Willem A. Grootaers (f.eks. MS 8, 1943; 10, 1945; 11, 1946; TP 40, 1950; Z Phon 5, 1951; Orbis 1, 1952; 2, 1953) som på et »neolingvistisk« sproggeografisk grundlag angreb B. K.'s »neogrammatisk« fremgangsmåde. Man bebrejdede således B. K. at han havde anvendt en tegnliste i arbejdet med sprogmeddelerne og ikke havde bygget på naturlig tale. Men B. K.'s formål med indsamlingen var jo netop at belyse udtalen af bestemte tegn i bestemte gamle ordbøger. Grootaers' metode førte også til interessante resultater, men af en helt anden art. B. K. var meget vel

opmærksom på betydningen af talesprogsudtale ved siden af den litterære udtale, og i mange tilfælde opfører han da også begge udtaler i sin Dictionnaire. Særlig tydelig viser forskellen mellem litteratur og talesprog sig i Min dialekterne (i Fukien), hvor B. K. udtrykkelig gør opmærksom på at talesprogsformerne ikke kan føres tilbage til det gamle standardsprog (T'ang-koine), han selv og H. Maspero søgte at rekonstruere. Først senere er man blevet klar over at alle dialekter indeholder arkaiske (præ-T-ang) elementer. Betydningen af B. K.'s materiale er usvækket for rekonstruktionen af middel-kinesisk; i den seneste tid (fra slutningen af nittenhundredetresserne) er man kommet i gang med at anvende de ældste talesprogsdrag i rekonstruktionen af lokale protosprog (Proto-Wu, Proto-Yüe, Proto-Min o.s.v.).

B. K.'s interesse var tidlig blevet vakt for problemet om de ældste kinesiske værkers ægthed. Under den Første Kejser (249–207 fKf), i året 213 fKf, fandt en bogbrænding sted, hvor store dele af Choudynastiets (1027–249 fKf) litteratur gik op i flammer. De værker som overlevede blev dels nedskrevet efter mundtlig overlevering, dels gendgivet efter manuskripter der havde været gemt (indmuret i en væg), hvad der gav anledning til opkomsten af to rivaliserende litterære skoler der beskyldte hinanden for at have forfalsket teksterne. Til sidst forelå en endeløs litteratur om forfalskninger, som europæiske sinologer også måtte tage stilling til. B. K. fandt et enkelt og afgørende værktøj til dette brug: en minutiøs statistisk gennemgang af brugen af de grammatiske småord i de forskellige bøger. På denne måde lykkedes det ham at påvise hvilke tekster der udviste en sådan konsekvens i denne del af grammatikken at de umulig kunne være forfalskede i en senere tid, og samtidig kunne han fortælle hvilke tekster der adlød samme grammatiske regler og derfor måtte hidrøre fra samme tid og sted. Det første arbejde af denne natur var »On the Authenticity and Nature of the Tso Chuan« (Göteborgs Högskolas Årsskrift 32.3, 1926), efterfulgt i 1929 af »The Authenticity of Ancient Chinese Texts« (BMFEA 1).

Det må også nævnes at B. K. i Göteborg-perioden udgav et antal lærebøger og populærvidenskabelige værker, som vandt overordentlig stor udbredelse. Vi skal nævne »A Mandarin Phonetic Reader in the Pekinese Dialect« (Arch d'Et Orient, Stockholm 1918), »Ordet och Pennan i Mittens Rike« (Stockholm 1918), på engelsk »Sound and Symbol in Chinese« (London 1923); »Från Kinas Tankevärld« (Stockholm 1929). Der fremkom også flere historiske værker fra hans hånd: »Östasien under nittonde århundradet« (Stockholm 1920), »Kina« og

»Japan« i Norstedts Världshistoria (Stockholm 1928), samt det religionshistoriske arbejde »Kinas og Japans Religioner« i Illustreret Religionshistorie (København 1924, 21948). Den på engelsk fremkomne »Some Fecundity Symbols in Ancient China« (BMFEA 2, 1930) sammenligner seksuelle symboler og tegninger fra nordiske helleristninger med visse gamle kinesiske tegnformer som B. K. vil give en lignende tolkning. Tanken afvistes blankt af Maspero (JA 222, 1933), men er vist efterhånden almindelig accepteret.

Allerede til det første bind af den af J. G. Andersson redigerede Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities i 1929 var B. K. medarbejder. I de sidste ti år han var i Göteborg udgav han en række arbejder, hvoraf vi allerede har nævnt flere, i dette tidsskrift; fra 1934 en del omhandlende tidlige kinesiske bronzer (hvoraf de daværende Östasiatiska Samlingarna, nu Östasiatiska Museet, besidder en meget betydelig samling), såsom »Early Chinese Mirror Inscriptions« (1934), »Yin and Chou in Chinese Bronzes« (1936), »The Dating of Chinese Bronzes« (1937) og flere andre. Dette studium skulle fra nu af blive B. K.'s andet hovedområde, inden for hvilket han har høstet ligeså mange laurbær som inden for lingvistikken. Hans metode når det gjaldt bronzestudierne er nær beslægtet med den filologiske i stringens, direkte og usvigelig logik i argumentationen. Ja, han taler endog om bronzesmykningens grammatik (»Notes on the Grammar of Early Bronze Décors«, BMFEA 23, 1951). På begge områder føler han sig i en dobbelt gæld til de klassiske studier i Europa på den ene side og den kinesiske filologi og arkæologi på den anden, særlig under det sidste kejserdynasti, hvor disse videnskaber uafhængig af Europa havde nået et meget højt stade. Det samlede nysyn er dog helt B. K.'s eget.

Det var da ikke mærkeligt at det var til B. K. man kom, da chefstillingen ved Östasiatiska Samlingarna (og dermed også redaktionen af BMFEA) i 1939 skulle besættes efter J. G. Andersson, og nok heller ikke uforståelig at B. K. besluttede at opgive sit professorat i Göteborg og flytte til Stockholm. Han kunne nu ganske hellige sig sit videnskabelige arbejde, ikke mindst med bronzerne med et naturligt udgangspunkt i Stockholm-samlingerne. Hertil kom at dyrtiden efterhånden havde udhulet den donation, som finansierede Göteborg-professoratet. Han forblev i den nye stilling (med titel af föreståndare o. professor) i 20 år til 1959, således at Göteborg og Stockholms ansættelserne var af samme længde. B. K.'s otium skulle i øvrigt netop blive på samme antal år på nogle måneder nær. Skønt B. K. fik titel af professor i östasiatisk arkeo-

logi, havde det ikke oprindeligt været tanken at han skulle meddele undervisning i Stockholm. Imidlertid tog Rockefeller Foundation i 1945 initiativet til at bede B. K. påtage sig at uddanne en ny generation af skandinaviske sinologer, og B. K. erklærede sig villig til at fungere som lærer i sinologi ved Stockholms Högskola – et hverv som han fortsatte med at bestride 1945–1965 (atter en 20-årsperiode – indtil 1959 ved siden af museumsgerningen). I den forbindelse stillede Rockefeller pengemidler til rådighed for en udvidelse af Östasiatiska Samlingarnas bibliotek og opslug et antal stipendier til uddannelse af yngre skandinaviske sinologer i Stockholm, Kina og USA. Også ikke-stipendiater kunne slutte sig til programmet. Blandt det kuld af studenter som i årene efter Anden verdenskrig læste hos B. K., var B. K.'s efterfølger ved Stockholms universitet Göran Malmqvist, hans efterfølger ved Museet Bo Gyllensvärd, hans efterfølger som redaktør for BMFEA-intendent Jan Wirgin, endvidere professor i østasiatiske sprog i Oslo Henry Henne, professor i samme emne i København Søren Egerod, professor i japansk i København Olof Lidin, lektor i kinesisk ved Århus universitet Else Glahn, professor i finsk-ugrisk sprogforskning i Helsingfors Aulis Joki, og professor i kinesisk historie ved Columbia University, N.Y., Hans Bielenstein.

I forbindelse med Rockefeller programmet foretog B. K. i 1948 sin tredje store udenlandsrejse, denne gang til USA. Han besøgte universiteterne på østkysten, samt Chicago, hvorimod han til manges skuffelse ikke nåede ud på vestkysten. Han gjorde endvidere holdt i Minneapolis, hvor han gjorde studier til sit »Catalogue of the Chinese Bronzes in the Alfred P. Pittsburg Collection«, som blev udgivet af University of Minnesota Press (Minneapolis 1952).

B. K.'s første større arbejde som udkom efter flytningen til Stockholm var det før omtalte leksikon »Grammata Serica« (1940). I dette værk er alle B. K.'s sprog- og skrifthistoriske resultater samlet i let overskuelig form. Alle tegn som indeholder fælles udtaleelementer (»fonetica«) er opført sammen; tegnenes grafiske former angives i kronologisk rækkefølge fra benindridsninger over bronze- og stenindskrifter til den moderne form (som er baseret på »den lille seglskrift« fra Ch'in-dynastiet, 3. årh fKf). Også tegnenes semantiske etymologi anføres i alle tilfælde hvor denne er sikker, medens alle fantasifulde, usikre etymologier, som overleveringen vrimler med, udelades. Alle betydninger fra præ-Han tekster angives, og der henvises for hver enkel betydning til en bestemt tekst hvor tegnet har denne anvendelse. Ud-

talen angives i tre stadier: B. K.'s oldkinesiske rekonstruktion, hans middelkinesiske rekonstruktion, samt moderne mandarin. I senere udgaver, kaldet *Grammata Serica Recensa* (første gang 1957), er tilføjet henvisninger til Karlgren's kommentarer til de ældste tekster («Glosserne», se nedenfor), samt toneangivelser som oprindeligt var udeladt. *Grammatica Serica* er hermed uden enhver tvivl det grundlæggende ordbogsværk for enhver filologisk beskæftigelse med ældre kinesisk.

Hermed var B. K.'s sproghistoriske storværk afsluttet. Da han i 1954 besluttede at give en samlet fremstilling af materiale, metoder og resultater i et »Compendium of Phonetics in Ancient and Archaic Chinese« (naturligvis med anklang på Schleicher's »Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen« 1861), havde han intet nyt at tilføje. Ja, det hele var efterhånden blevet ham så forholdsvis fjernt at han end ikke rettede ofte påpegede fejl i bibliografi og andre detaljer, overtaget fra de spredte artikler og bøger hvor han havde behandlet emnet. Han havde nu forlængst sat hele sin vældige energi ind på andre store opgaver indenfor filologien og arkæologien.

Det kom som en overraskelse og et chock for B. K. at hans velkomponerede sproghistoriske bygningsværk, som han selv betragtede som definitivt, kunne blive udsat for alvorlig kritik og omfattende korrektioner. Grootaers' tidligere omtalte angreb kunne han tage sig let, da de så åbenlyst hvilede på et falsk grundlag. Men i 1953 kom den unge amerikanske lingvist Samuel Martin's doktordisputats »The Phonemes of Ancient Chinese« (Suppl JAOS 16) som søger at revidere de middelkinesiske rekonstruktioner ud fra interne strukturelle overvejelser (hvilende på Y. R. Chao's »Distinctions within Ancient Chinese« HJAS 5, 1941, hvis justeringer havde været meget milde og delvis godtoges af B. K. selv). F.eks. påviste Martin at B. K.'s vokalsystem er nødvendigvis kompliceret og besynderligt ubalanceret. Denne kritik foranledigede B. K. til et bidsk angreb på fonematisk analyse i det hele taget (uden at han dog nævner hverken Chao eller Martin ved navn), hvori han udsiger at »this craze is inconvenient and harmful« og at »the 'phonemic' language description is often one-sided and oversimplifying«. Han spår at »it will soon have seen its best days and . . . new currents will dominate in linguistics which do more justice to the infinite richness of every living language« (Compendium pp 366–367). Disse ord blev skrevet i 1954. I 1957 udkom Noam Chomsky's *Syntactic Structures*, som hos den yngre generation med lysets hast

erstattede den klassiske strukturelle lingvistik. Det er dog tvivlsomt om B. K. på nogen måde følte sig i slægt med de lingvistiske strømninger gennem hvilke hans spådom således skulle gå i opfyldelse.

I 1962 foreslog E. A. Pulleyblank (professor i kinesisk i Cambridge, England, senere i Vancouver, British Columbia) langt radikalere korrektioner af både middel- og oldkinesisk («The Consonantal System of Old Chinese», AM NS 9). Denne gang tog B. K. til orde (BMFEA 35, 1963, pp 18–20) og afviste med navns nævnelse kategorisk alle Pulleyblank's rekonstruktioner. Pulleyblank's diftonger kalder han »eccentricities« (skønt i al fald en af dem, au i -aung, også foreslået af andre, er generelt antaget som bedre end B. K.'s ång, der kun med møje kan bringes til både at rime på -ung og at udvikle sig til senere -ang). B. K. giver 36 eksempler på Pulleyblank's rekonstruktioner (f.eks. sŋits for B. K. si; sŋdēāh for B. K. zia, sbδəδ· for B. K. dz'uaj) og mener at kunne reducere dem ad absurdum på grundlag af deres blotte udseende. Dette var dog for let en fremgangsmåde – Pulleyblank's arbejde indeholder elementer man må tage hensyn til i fremtidig forskning. Pulleyblank udviklede sine teorier i en række artikler, og andre seriøse kritikere kom til, som uden at vælte B. K.'s system tilføjede væsentlige nye træk og foretog uundgåelige rettelser. B. K. deltog ikke mere i debatten, men følte sig på intet punkt overbevist om kritikkenes berettigelse. Andre vigtige bidrag til udbygningen og omarbejdelsen af de Karlsgrenske teorier er: Kōno Rokuro GK 3 (1939); Paul Nagel TP 36 (1941); Tung T'ung-ho CYYY 13 (1948); Nicholas Bodman Harvard-Yenching Inst Stud 9 (1954); A. G. Haudricourt Word 10 (1954); S. E. Yakhontov 25 Int Congr Orient (1960); Arisaka Hideyo Mem Res Dept Toyo Bunko 21 (1962); Göran Malmqvist BMFEA 34 (1962); Chou Tsu-mo Yuyanxue Luncong 5 (1963); Chou Fa-kao J Inst Chin Stud Chin Univ Hong Kong 3.2 (1970); Li Fang-kuei Tsing Hua Journ Chin Stud 9.1–2 (1971); Kung Huang-ch'eng Inaugural-Diss Phil Fak Ludwig-Maximilian Univ München (1976); Axel Schüssler Münchener Ostasiatische Studien 18 (1976); Walter Simon var indflydelsesrig helt tilbage fra 1920'erne, Wang Li og Lu Chih-wei sluttede sig senere til diskussionen; i den nyere debat har R. A. D. Forrest, Hashimoto Mantaro, Chang K'un, Paul Yang og Paul K. Benedict bidraget med betydningsfulde indlæg. Disse og andre forfattere forfølger forskelligt sigte og forfægter forskellige anskuelser. Vigtige målsætninger er: udbygning af initialkonsonantsystemet med henblik på forståelsen af den oprindelige morfologiske præfigering i andre sino-tibetanske sprog

såvel som i kinesisk; simplificering af vokalsystemet af hensyn til bedre forståelse af enderimene; udforskning af sammenhængen mellem endekonsonanter (suffigering) og tonernes opståen. Hvor B. K. så en direkte forbindelse mellem tabet af stemte finale okklusiver og den klassiske tredje tones opståen, er man nu i almindelighed enig om at såvel konsonanttabet som tonogenesen er forårsaget af et senere tabt -s suffiks (Haudricourt og Pulleyblank; se dog også Li Fang-kuei Working Papers in Linguistics 9.3, 1973, 1-15). En lignende sammenhæng ses imellem den klassiske anden tones oprindelse og et stavelsesfinalt glottalt lukke. I sin artikel fra 1960 »Tones in Archaic Chinese« (BMFEA 32) omtaler B. K. ikke sådanne teorier skønt den dog ligger seks år efter Haudricourt's »Comment reconstruire le chinois archaïque« (Word 10, 1954) og ligeledes seks år efter sammes meget opsigtsvækkende »De l'origine des tons en vietnamien« (JS 242, 1954). Sammenfattende kan siges at selv om der på alle områder sker nyvurderinger af B. K.'s rekonstruktioner, så står disse dog i deres hovedmønster, sammen med det vældige apparat hvorpå B. K. byggede sine teorier, urokkede som udgangspunktet for enhver seriøs beskæftigelse med emnet. B. K. vil blive stående som eneren og giganten inden for den kinesiske lingvistik.

Efter 1940 kastede B. K. sig over den minutøse gennemgang af de to ældste kinesiske bøger Shu Jing (»Dokumenterne«) og Shi Jing (»Oderne«), som over en lang årrække skulle resultere i omfattende kommentarer (»Glosses«) til begge værkerne, og en udgave af dem begge med en kildekritisk etableret kinesisk tekst, fuldstændig engelsk oversættelse, samt for Odernes vedkommende også en transskription af hele teksten på moderne kinesisk med angivelse af alle rimord i deres rekonstruerede oldkinesiske udtale (Ode-glosserne kom i BMFEA 1942-1946, ialt 637 sider; Dokument-glosserne kom sammesteds 1948-1949, ialt 419 sider; Ode-udgaven og Dokument-udgaven sammesteds i 1950). Først mange år senere kom endnu en glosse-samling, denne gang til det ældste fortællende historieværk Tso Chuan (BMFEA 1969-70). Den der ikke selv har arbejdet med gamle kinesiske tekster og med den uhyre omfattende kommentarlitteratur, kan næppe danne sig en forestilling om det arbejde der ligger bag Glosserne, og navnlig ikke om den aldrig svigtende nøjagtighed og skarpsindighed hvormed arbejdet er gjort og ført til ende.

Gennem årene havde B. K. i anmeldelser og på anden måde markeret sin despekt for de forskere som på et løst sammenhængende og sent eller udaterbart folkloristisk materiale forsøgte at rekonstruere og be-

skrive det præ-Han'ske (præ-3. årh fKf) religiøse system. B. K. begyndte med at kaste alt over bord som beroede på værker fra Han og senere, hvis forfattere »ikke vidste mere om oldkinesisk religion end vi gør i dag«. Derefter delte han de overleverede oldkinesiske genuine tekster i to kategorier, de systematiserende og de ikke-systematiserende, hvor den første kategori dækker de værker, som med fuldt overlæg forsøger at beskrive datidens forhold, og den anden kategori hentyder til værker der har et andet sigte men som en passant giver oplysninger om religions- og samfundsforhold. Disse sidste tekster, de ikke-systematiserende, tillægger B. K. langt større værdi som kilder end de systematiserende, som let bliver idealiserende, eller rent ud foreskrivende. B. K.'s hovedarbejde på denne front er »Legends and Cults in Ancient China« (hvor ordet ancient morsomt nok dækker den periode han inden for sprogvidenskaben kalder Archaic) (BMFEA 18, 1946). Det er en tyk og svært læst artikel som indeholder et væld af betryggende verificerede oplysninger, og som totalt forkaster næsten alt, sådanne velkendte sinologer som Marcel Granet og Wolfgang Eberhard har skrevet om emnet (ja, delvis endog Henri Maspero's berømte »La Chine antique«, 1927, som dog sættes i en langt højere klasse). Senere vendte B. K. tilbage til et beslægtet emne i »Some Sacrifices in Chou China« (BMFEA 40, 1968). På et lidt mere populært plan ligger den på svensk affattede »Religion i Kina. Antiken« fra 1964.

Fra B. K.'s senere år stammer to store leksikonarbejder, som delvis var frugten af hans intense arbejde med de ældste klassikere. Det sker i disse tekster meget ofte at tegn fungerer for andre ligelydende eller næsten ligelydende tegn. Dette forhold har ofte været anvendt af kinesere og vesterlændinge for at få mening i vanskelige tekststeder, hvor man, ofte i modstrid med lectio difficilior princippet, udskifter et tegn med et andet der giver bedre mening i sammenhængen. På grundlag af sine lydige rekonstruktioner kunne B. K. udtale sig med langt større præcision om sandsynligheden af sådanne lån: nogle af de mange rettelser der er foreslået accepterer han således, andre forkaster han, medens han også føjer mange af sine egne til. Disse iagttagelser har B. K. samlet i »Loan Characters in Pre-Han Texts« I-V (udkommet i BMFEA 1963-1967). Senere fulgte den værdifulde ordbog »Gleanings for a Lexicon of Classical Chinese« I-III (BMFEA 1972-1974). B. K.'s to allersidste arbejder er begge af denne art, »Notes on Lao-Tse« (BMFEA 47, 1975) som imidlertid også indeholder en fuldstændig oversættelse af denne på mange måder gådefulde klassiker (omtrent

samtidig fandt man i Kina Lao-tse tekster af en langt større ælde end dem B. K. havde adgang til, men disse har foreløbig ikke rökket så forfærdelig meget ved hans forklaringer), og »Moot Words in Some Chuang-Tse Chapters« (BMFEA 48, 1976) som indeholder kommentarer til vanskelige tekststeder i denne taoismens anden store klassiker. Da B. K. skrev disse artikler var han næsten blind, men læseren mærker intet til den stoiske forfatters kamp med sin skæbne.

Andre biprodukter af B. K.'s filologiske virke var hans grammatiske artikler i BMFEA 23 (1951), 24 (1952) og 42 (1970), samt i Festskriftet til Arthur M. Jensen (Kbh 1961). Uden at give en sammenhængende grammatisk skildring af noget stade i det kinesiske sprogs udvikling giver han dog mange præcise iagttagelser videre, ofte af betydning for bestemmelsen af bøgernes ægthed og enhed, ligesom tilfældet var i hans langt tidligere arbejder om autenticitetsproblemet. B. K. tog i det hele taget aldrig de store problemer i kinesisk grammatik op, og udarbejdede sine Ode- og Dokument-oversættelser uden at ytre noget om sin opfattelse af disse værkers for tolkningen så centrale grammatiske strukturer. Det er et yderligere vidnesbyrd om hans usædvanlige dømmeevne og hans dybe indlæsthed i teksterne, at han i de fleste tilfælde er nået frem til tolkninger, som sinologer ikke tager i betænkning at anvende som troværdige eksempler på grammatiske regler.

Også i Stockholmsårene forfattede B. K. et par velanskrevne populærvidenskabelige bøger om sine videnskabelige resultater, såsom »Från Kinas språkvärld« (1946) og »Kina i tal och skrift« (1965), samt to lærebøger »Kinesisk Elementarbok« (1948) og »Easy Lessons in Chinese Writing« (1958).

Det siger sig selv at arbejdet med bronzerne skred støt fremad gennem hele perioden ved Östasiatiska Museet som Samlingerne kom til at hedde ved overflyttelsen til Tyghuset på Skeppsholmen i 1963, hvor de udøgedes med Nationalmuseets østasiatiske afdeling. Herom vidner »Huai and Han« (BMFEA 13, 1941), »The Date of the Early Dong So'n Culture« (BMFEA 14, 1942), »Some Weapons and Tools of the Yin Dynasty« (BMFEA 17, 1945), »Some New Bronzes in the Museum of Far Eastern Antiquities« (BMFEA 24, 1952) og mange andre. B. K.'s sidste arkæologiske arbejde var »Early Chinese Mirrors« (BMFEA 40, 1968). Han havde sit arbejdsværrelse og bibliotek på museet indtil året før sin død. Han forblev redaktør af BMFEA indtil 1976. Under sine mange år i Stockholm ramtes B. K. to gange af alvorlig

Søren Egerod

sygdom, men begge gange genvandt han sit helbred og sin utrolige produktivitet. Det var til sidst det svigtende syn der tvang ham til at nedlægge pennen. Hans sidste publikation udkom 68 år efter hans første.

Et kapitel for sig i B. K.'s rige forfatterskab, som også kaster lys over noget væsentlig ved hans personlighed, var udgivelsen under Anden verdenskrig af tre romaner (under pseudonymet Clas Gullman): »Två herrar från Uppsala«, Stockholm 1942, »Dansa, min docka«, 1943, og »Bröllopet i Karnap«, 1945. Alle romanerne udkom også på dansk, og flere oversattes til andre sprog. B. K. fandt den skandinaviske roman-kunst for alvorlig og selvhøjtidelig og holdt meget af den angelsaksiske genre af »lødige underholdningslitteratur«. Han hjalp på den mest udmærkede måde med til at udfylde dette tomrum i den hjemlige litteratur og morede sig samtidig fortræffelig – lidt nøgleroman var der jo også med i spillet.

Krigsårene, fyrrenes første halvdel, var også tiden da B. K. videnskabelig og personlig nåede sit livs højdepunkt. Hans energi syntes udtømmelig. Göteborg årene og de store sprogvidenskabelige triumfer lå bag ham, Stockholm årene med de nye vældige udfordringer foran ham. Det var hos denne B. K., den vestlige verdens ubestridt største sinolog, blandt Nordens største videnskabsmænd i det hele taget, jeg meldte mig som discipel i 1946. Den rige humor, den usentimentale form, og det følsomme sind forenedes i en uforglemmelig skikkelse. Han var på en og samme gang videnskabens gode tjener så vel som dens strenge herre. Sådan vil jeg da gerne mindes mesteren i dag.

Ære være hans minde.

Noter

B. K. ægtede i 1916 Elin Signe Maria Nilsson, kaldet Elin, født 1893 (datter af postmester Per Nilsson og Hilda Kristina Nilsson), som overlever ham. Han overlevs ligeledes af sin søster Vera Karlgren; af sin datter chefsrådmann Ella Ingrid Ericsson Köhler, gift med regeringsrådet Georg Ericsson; af sin afdøde søn Per Anton Karlgren's hustru Ella Karlgren; og af sin afdøde bror Anton Karlgren's hustru Märta Karlgren, født Silow.

B. K. var medlem af Vetenskaps- och vitterhetssamhället i Göteborg, Humanistiska vetenskapssamfundet i Lund, Vetenskaps-societeten i Lund, Vetenskapsakademien, Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien (1956–1964 sammes præsident); Det kongelige danske videnskabernes selskab, Det

norske videnskabs-akademi, samt Academia Sinica. Han var æresmedlem af Smålands nation i Uppsala, Gustav Adolfs akademien, Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, École française d'Extrême-Orient, Société asiatique, Finsk Ugriska sällskapet, Vereening van vrienden d. Aziat. Kunst, Amsterdam, Linguistic Society of America, American Oriental Society, og Association européenne d'études chinoises, samt korresponderende medlem af Gesellschaft für ostasiatische Kunst, Berlin, og af Académie des inscriptions et belles-lettres. Han var æresdoktor ved universitetet i Leiden.

B. K. var medlem af den svenske Kinakommitté fra 1929, og af Det humanistiske forskningsråd (Humanistiska fondens nämnd) fra 1935, samt 1954–59 formand for sidstnævnte.

B. K. var medlem af den svenske Kinakommitté fra 1929, og af Det human-Kommandør af Æreslegionens orden, ligesom han bar Den tyske forbunds-republiks orden Pour le mérite für Wissenschaften und Künste.

I anledning af B. K.'s 70 årsdag udsendtes to festskrifter:

- 1) Septentrionalia et Orientalia, Studia Bernhardo Karlgren A.D. III. NON. OCT. ANNO. MCMLIX. Dedicata. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar 91. Stockholm 1959.
- 2) Studia Serica Bernhard Karlgren Dedicata. Sinological Studies Delicated to Bernhard Karlgren on his Seventieth Birthday October Fifth, 1959. Edenda curaverunt Søren Egerod et Else Glahn. København 1959.

Det havde været forberedt at BMFEA vol 50 skulle dediceres B. K. i anledning af hans 90 års fødselsdag. Da B. K. ikke kom til at opleve denne dag, blev bindet (BMFEA 50, 1978), hvori otte af hans elever bidrager med artikler, i stedet tilegnet hans minde.

Den buste af B. K. som står i Östasiatiska Museet udførtes i 1951–52 af billedhuggerinden Ingrid Larsson.

Bibliografi

I Else Glahn's artikel »A List of Works by Bernhard Karlgren« (BMFEA 28, 1956) er optaget alle B. K.'s publikationer til og med 1954. I nedenstående på engelsk affattede liste findes de forfatteren kendte publikationer dateret efter 1954 (oversættelser til andre sprog er dog ikke medtaget):

- 1956 Cognate words in the Chinese phonetic series. BMFEA 28, pp 1–18
- 1957 Grammata Serica Recensa. BMFEA 29, pp 1–332. Offset edition 1972
- 1958 Bronzes in the Wessén collection. BMFEA 30, pp 177–196
- 1958 Easy lessons in Chinese writing. Naturmetodens språkinstitut, Stockholm. 173 p.
- 1959 Marginalia on some bronze albums. BMFEA 31, pp 289–331
- 1960 Marginalia on some bronze albums II. BMFEA 32, pp 1–24
- 1960 Tones in Archaic Chinese. BMFEA 32, pp 113–142

- 1961 Johan Gunnar Andersson. In memoriam. BMFEA 33, pp v–viii
- 1961 Miscellaneous notes on some bronzes. BMFEA 33, pp 91–102
- 1961 The parts of speech and the Chinese language. Language and Society, Essays presented to Arthur M. Jensen on his seventieth birthday. Copenhagen, pp 73–78
- 1962 Some characteristics of the Yin art. BMFEA 34, pp 1–28
- 1962 Final d and r in Archaic Chinese. BMFEA 34, pp 121–128
- 1963 Loan characters in Pre-Han texts. BMFEA 35, pp 1–128
- 1963 Some Pre-Han mirrors. BMFEA 35, pp 161–169
- 1964 Loan characters in Pre-Han texts II. BMFEA 36, pp 1–106
- 1964 Index to glosses on the Book of Odes and glosses on the Book of Documents. BMFEA 36, pp 107–116
- 1964 Glosses on the Book of Odes. MFEA, reprint in one volume of articles in BMFEA 14, 16, and 18.
- 1964 Religion i Kina. Antiken. Svenska Bokförlaget/Bonniers. Stockholm. 158 p.
- 1965 Loan characters in Pre-Han texts III. BMFEA 37, pp 1–136
- 1965 Kina i tal och skrift. Wahlström och Widstrand. Stockholm. 119 p.
- 1966 Loan characters in Pre-Han texts IV. BMFEA 38, pp 1–82
- 1966 Chinese agraffes in two Swedish collections. BMFEA 38, pp 83–192
- 1967 Loan characters in Pre-Han texts V. BMFEA 39, pp 1–40
- 1967 Index to Bernhard Karlgren: Loan characters in Pre-Han Texts I–V. BMFEA 39, pp 41–52
- 1968 Loan characters in Pre-Han Texts. MFEA, reprint in one volume of articles in BMFEA 35, 36, 37, 38 and 39.
- 1968 Some sacrifices in Chou China. BMFEA 40, pp 1–32
- 1968 Early Chinese mirrors. BMFEA 40, pp 79–95
- 1969 Glosses on the Tso Chuan. BMFEA 41, pp 1–158
- 1969 Bernhard Karlgren and Jan Wirgin: Chinese bronzes. The Natanael Wessén collection. Strängnäs (=MFEA Monograph 1), pp 172
- 1970 Glosses on the Tso Chuan II. BMFEA 42, pp 273–296
- 1970 Sidelights on Si-ma Ts'ien's language. BMFEA 42, pp 297–310
- 1970 Glosses on the Book of Documents. MFEA, reprint in one volume of articles in BMFEA 20 and 21.
- 1971 Glosses on the Li Ki. BMFEA 43, pp 1–66
- 1972 Gleanings for a Lexicon of Classical Chinese. BMFEA 44, pp 1–74
- 1973 Gleanings for a Lexicon of Classical Chinese II. BMFEA 45, pp 1–62
- 1974 Gleanings for a Lexicon of Classical Chinese III. BMFEA 46, pp 1–78
- 1975 Notes on Lao-Tse. BMFEA 47, pp 1–18
- 1976 Moot words in some Chuang-Tse chapters. BMFEA 48, pp 145–163

Sven T. Kjellberg

Av Bengt Bengtsson

Den 1 december 1978 avled Sven T. Kjellberg, som åren 1934 fram till halvårsskiftet 1961 var chef för Kulturhistoriska museet i Lund, eller som det vanligen heter: intendent för Kulturen. Hans bana som museiman var lång och händelserik; 1959 kunde han hålla ett föredrag med titeln »Ett halvsekel som museiman».

Att han skulle ägna sig åt museiarbete stod klart för den unge Göteborgspojken redan under gymnasiståren, och även dessförinnan tillbragte han det mesta av sin fritid på Göteborgs museums konstavdelning, där han var livligt sysselsatt med sitt skissblock. När han hade skaffat sig utrustning för oljemålning, började han kopiera gamla mästare och – som han själv säger – »tillbringade många dagar med staffliet framför konstverk, som jag jämmerligen återgav på duk». Han ville sluta skolan och bli konstnär. Men i början av 1900-talet fanns ännu något som kallades föräldramyndighet. »Först student, sedan fick man se.»

När Sven T. Kjellberg 1912 blev student hade han bestämt sig för museibanan. Vid sidan av de akademiska studierna – främst konsthistoria under Axel Romdahl – studerade han på museets konstavdelning. Våren 1913 for han till Köpenhamn och arbetade någon månad under den frejdade Emil Hannover, Nordens främste keramik-kännare. På Romdahls rekommendation fick han hösten 1913 skriva in sig vid Berlins universitet som elev till Adolph Goldschmidt, redan berömd som föregångsman när det gällde medeltidens konsthistoria. Men också konsthantverk och den antika konsten stod på schemat.

Studierna i Berlin avbröts på våren 1914 inför den alltmer hotande politiska situationen. Kjellberg for hem och tillbragte sommaren i

22.6.1892–1.12.1978

Skåne. Där besökte han för första gången Kulturen. »Det enda jag erinrar mig var anhopning och rörighet.»

Det blev sedan amanuensstjänstgöring vid Göteborgs museum, och därefter värnplikt. Så kom Stockholm och därmed en vändpunkt, en delvis ny inriktning i den unge museiaspirantens ambitioner.

Om Romdahl och Hannover och därtill Goldschmidt m.fl. tyska auktoriteter hade givit sin adept kunskaper om och intresse för estetiska värden kom nu etnologiska och allmänt kulturhistoriska synpunkter att dominera. De två amanuenserna vid Nordiska museet Sigurd Erixon och Sigurd Wallin hade delvis gemensamt, delvis var för sig satt igång breda kulturhistoriska undersökningar av såväl lantlig som urban bebyggelse och i flera av dessa inventeringar deltog Sven T. Kjellberg med liv och lust. Han inventerade Djurgårdsstaden i Stockholm, Karlshamns och Ronnebys bebyggelse och tillsammans med Sigurd Erixon gav han 1918 ut Ronneby byggnadshistoria, »mitt första vetenskapliga verk, och vid den tiden kände jag mig mäktigt stolt däröver».

Det hade han nog anledning att vara. Ett av hans avsnitt behandlar den medeltida stadsplanen, ett ämnesområde som i Norden vid denna tid var nästan jungfruligt (Kjellbergs litteraturlista upptar endast utländska författare) och Kjellberg ville fortsätta och fördjupa studierna i »stadsplanevetenskap» med en avhandling som mål.

Emellertid fortsattes samarbetet med Sigurd Erixon; Kjellberg deltog åren 1916 och 1917 i expeditioner till Närke, Västmanland, Västergötland och Småland. Han säger själv: »Därmed inleddes för mig en tjugooårig livsrytm, markerad av sommarens resande fältarbete inom och utom vårt land.»

Ett speciellt undersökningsarbete ingick i de brett lagda förberedelserna till den kulturhistoriska avdelningen i 1923 års Göteborgsutställning. Denna avdelning kom att bilda skola genom nya pedagogiska och utställningstekniska metoder, t.ex. genom att komplettera föremålsgrupper med berättande bilder, ofta fotografiska förstoringar.

Jag har uppehållit mig ganska utförligt vid Sven T. Kjellbergs utbildning, kanske särskilt därför att han upplevt en period av nyskapande inom svenskt museiväsen, ja, man kan våga säga framväxten av en ny generation av muscimän med helt andra synpunkter på sin yrkesutövning än föregångarna.

Vad föremålsstudier beträffar, vittnade Göteborgsutställningen om en ny inställning. Föremålets *funktion* i hem och arbetsmiljö var det väsentliga. Man var på väg att överge det sedan Oscar Montelius dagar

florerande typologiska systemet, dvs. artefakterna klassificerades som variationer av grundtyper eller utvecklingsformer ur dessa. Märkligt nog har Sven T. Kjellberg i sin lic.-avhandling »Svenska selkrokar av trä i Nordiska museet» åstadkommit ett mästestycke, en briljant uppvisning i typologisk metod, det var 1926.

Nordiska museets permanenta utställningar var i stort sett uppbyggda efter detta typologiska system, men under 1930-talet påbörjades en grundlig renovering, och en ny modernare utställningsteknik tog vid.

Sommaren 1918 blev Kjellberg chef för Västmanlands läns museum. Han hade arbetat där några månader tidigare. Genom undersökningsresorna var han väl bekant med länet och dess problem. Som en av sina viktigaste arbetsuppgifter kom han att se bevarandet av byggnader, som var typiska för Västmanlands äldre bebyggelse. Under ideliga resor i landskapet gjorde han upp detaljerade planer för ett friluftsmuseum. Han kunde efter år av tiggeri, vädjanden till myndigheter – och anordnande av fester! – år 1920 börja förverkliga sina planer och när han 1927 lämnade Västmanland för Göteborgs historiska museum, hade Vallby friluftsmuseum växt ut till 20 byggnader.

Under tiden i Västerås utvecklades i rikt mått en förmåga hos Sven T. Kjellberg: konst att »ta folk», att få dem med sig, uppoffra sig med arbete, med pengar. Egentligen är det fel att bara tala om en »förmåga». Det är snarare frågan om en glödande och glad entusiasm, som inte kan annat än smitta av sig. Tron på en uppgift, tron på att det finns vänner.

Göteborgsåren 1927–1934 gav nya arbets- och forskningsuppgifter. På nytt gav sig Sven T. Kjellberg ut på undersökningsresor, nu mest i Bohuslän. Att dessa bedrevs både yrkesmässigt och entusiastiskt, därom vittnar åtskilliga uppsatser, främst rapporten från Mollösund (museets årstryck 1930) men också artiklar i tidningar och tidskrifter, samt givetvis ett stort material i museets arkiv. Undersökningsresan till Färöarna, med strandhugg även på Shetlandsöarna och Hebriderna, vittnar om att Kjellberg avsåg att vidga inventeringen av fiskekultur till att omfatta inte bara Kattegatt utan också de nordiska stamfrändernas kuster på andra sidan Nordsjön. Hans initiativ kom att bära rik frukt; sedan han lämnade Göteborg, har andra fortsatt, främst Olof Hasslöf och dennes lärjungar.

Upprustningen av museet i Göteborg under vintrarna och undersökningsresorna under somrarna gav mycket att bestyra åt den nye chefen. Men han fick ändå tid till forskning och publicering. Av allt det han offentliggjorde under dessa år – inalles ett 70-tal titlar – vill jag särskilt

framhålla hans »Fajansfynd i Göteborg» (1933, med komplettering 1936). Här har hans intresse för keramik, väckt 20 år tidigare av Emil Hannover, fått blomma upp och ur de många skärvorna har han hämtat rik kunskap om handels- och kulturförbindelser mellan Göteborg och Holland och Tyskland. Detta återuppväckta intresse för keramik skulle sedan bestå och fördjupas.

Tillsättandet av en ny intendent för Kulturen i Lund var en ytterst känslig fråga för styrelsen 1934–35. All möjlig hänsyn togs till den 75-åriga Georg J:son Karlin, som varit chef i över 50 år, men han rev upp stridigheter, som gjorde frågan om en efterträdare till en för styrelsen obehaglig angelägenhet. Alltnog: Kjellberg ombads resa till Lund, han kom med nattåget och kommenderades av den mötande bilens chaufför att sitta på bilgolvet så att ingen skulle se honom! Han accepterade dock intendentsbefattningen.

»Det var fem mycket svårt år som följde» skriver Kjellberg, »vi hade icke pengar för dagen». Medlemsavgifterna uppgick år 1934 till ca 1 500 kr. I balansräkningen fanns de orealiserbara samlingarna upptagna som tillgång för att balansera skulderna på över 2 1/2 miljon.

Ekonomiska problem av den storleksordningen kunde inte lösas med kortsiktiga växelaffärer. Kjellberg beslöt att vinna myndigheternas och allmänhetens förtroende för Kulturen. Ett viktigt led i denna strävan var Kulturens årsbok, vars första årgång kom redan 1935. Årsboken var en av Kjellbergs största och mest livskraftiga insatser som chef för Kulturen. Det har sagts att den skulle verka som ett *lockmedel* för att kunna värva nya medlemmar till föreningen – och kunna behålla dem! Detta må vara sant men årsboken blev mera än så: den växte ut till ett av de allra viktigaste kommunikations-media mellan museet och allmänheten, en friskt och vackert ordnad monter, tillgänglig i hemmet och lockande till fortsatt bekantskap med Kulturen.

I format och typografi men också innehållsmässigt anslöt sig årsboken till Nordiska museets årsbok *Fataburen*, som startats 1931 och som i sin tur hade tagit intryck av STF:s årsskrift. De första två årgångarna kan nog sägas stå *Fataburen* nära men 1937 realiserar en idé, som för lång tid framåt blev en egenart, ett signum just för Kulturens årsbok, nämligen de små artiklarna eller notiserna på en helsida, hänförande sig till en bild på motstående sida. Dessa notiser kunde sällan bli uttömmande, men i gengäld var de intresseväckande, vilket för årsbokens redaktör var viktigare.

Framgången kom, även statistiskt-ekonomiskt. Under Kjellbergs

första år värvades 2 300 nya medlemmar, och när årsboken väl hade startats, pekade kurvan stadigt uppåt. 1938 var siffran 6 700, och 1960 hade Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige gott och väl 30 000 medlemmar!

Att redigera en årsbok av detta slag är i sig själv en tidsödande och maktpåliggande uppgift, särskilt som boken måste komma ut i tid. För Kjellbergs del vittnar de första årgångarna om tusen andra bekymmer: trängande underhållsarbeten på byggnaderna, omläggning av hela elsystemet, nytt restaurangkök, och därtill renovering av basutställningar och ordnande av tillfälliga utställningar. Och så det dagliga löpande arbetet som måste skötas, men med hjälp av en alltför liten personal.

Därför är det märkligt, att Kjellberg själv kunde ge sig tid att flitigt medverka som författare. Antalet uppsatser och artiklar som han skrivit under sin tid som redaktör, uppgår till 178, från ett stort antal ensidesartiklar till stora, översiktliga framställningar. Till de senare hör »Holländsk fajans i Kulturen», som kom redan i första årgången. Här redovisar han på 44 sidor museets innehav av denna viktiga och intressanta keramiska specialitet, som han stiftat grundlig bekantskap med i och med publiceringen av Göteborgsmaterialet.

Och på den vägen fortsatte han. Det kom flera översikter över keramik från olika länder och epoker. En spansk studieresa 1951 resulterade i flera studier i spansk keramik och även i boken »Iberisk skärva» (1955).

Han skrev också om 1700-talets porslinsminiatyrer, dels i årsboken 1952, dels i den vackra boken »Porslinsfiguriner» (1957).

Keramiken dominerar emellertid inte Kjellbergs författarskap. En över 100 sidor lång uppsats om »Europeiskt glas» (1953) är inte bara en inventering av museets glassamling, den är en god lärobok i glaskonstens äldre historia, med samlingen som illustrationsmaterial.

Men att försöka skildra alla sidor av Kjellbergs författarskap skulle föra alldeles för långt. Hans doktorsavhandling 1943 om »Ull och ylle» är en handbok för var och en som vill veta något om detta ämne, från fåravel till maskinväveri. Han skapade för Kulturen en slogan »Allt mellan himmel och jord» och den stämmer gott in även på det myckna han skrivit. Som ett exempel på hans val av ämnen och hans förmåga att se stora och viktiga sammanhang i små, vardagliga och till synes banala ting, vill jag välja hans uppsats om »Skruren» (1952).

Kulturens årsbok vill skildra människorna och deras levnadssätt med samlingarnas föremål som utgångspunkt. Den tesen höll Sven T. Kjell-

berg styvt på och det borde varje museum göra!

Men han slutade inte att författa och forska sedan han lämnat Kulturen. En kraftprestation av imponerande mått är hans tre tjocka band om skånska slott och herresäten, imponerande även genom den klara framställningskonsten och hans motvilja mot att godta kanske allmänt accepterade forskningsresultat. »Undersökningsveteranen» från 1920-talet visar sig här åter på språng.

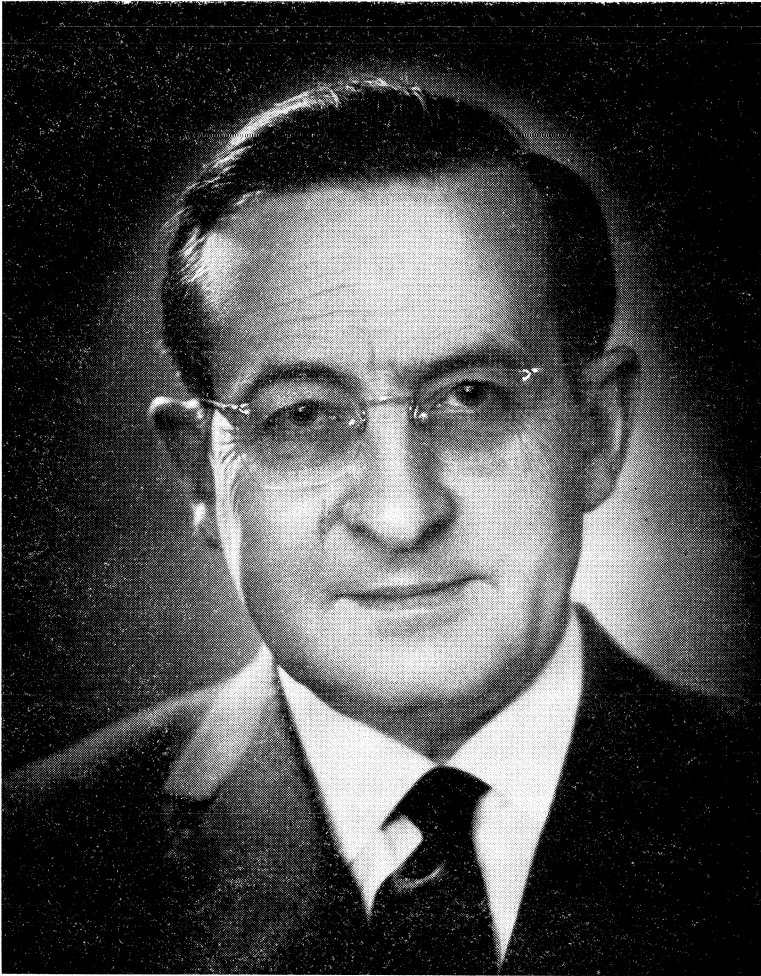
Redan under Göteborgstiden hade Kjellberg forskat tämligen grundligt i Ostindiska kompaniets fascinerande historia och Göteborgsmuseets årstryck och även Kulturens årsbok innehåller kortare uppsatser i ämnet. Men nu samlade han sig till ett större arbete, grundat bl.a. på mängder av under ungdomen samlade arkivexcerpter och 1974 kom hans stora bok om Ostindiska kompaniet. Även här vill jag använda benämningen »handbok», eftersom man finner så många krav tillgodosedda, så många synpunkter lagda, och så många sakuppgifter, att den aldrig kan förbigås.

Men åter till Kulturen! Av det som skedde där under Sven T. Kjellbergs chefstid, är det mycket som inte syns för lekmanögat. Brädpaneler under tegeltaken, dräneringar och avlopp, värmecentraler, allt detta banala, triviala men dyrbara, som man måste dragas med. Det är tacksammare att visa upp de nya utställningarna, t.ex. Herrehusets fullständiga renovering efter kriget och de nya byggena, medeltidshallen från 1958 och den stora och märkliga Nordiska textilhallen från 1961. Bara dessa två byggen är goda monument över Sven T. Kjellberg!

Och ännu ett skall snart resas: Nordenstedtska stiftelsen, som inom kort med en fond på flera millioner skall börja verka i donators och Kjellbergs anda, nämligen för att befordra kulturhistorisk forskning genom stipendier och genom ordnande av symposier forskare emellan.

Jag nämnde förut att Sven T. Kjellberg arbetade med liv och lust. Ja, just detta var en del av hans starka utstrålning, och jag vill sluta med några ord, som hans gamle vän Anders Pers i Västmanlands läns tidning skrev efter hans bortgång:

»Sven T. Kjellberg ägde entusiasm, en lekande energi, som väckte allmän glädje inom alla samhällslager. Han var en härlig man, Sven T. Kjellberg!»

31.8.1903–2.8.1979

Franz Blatt

Av Jan Pinborg

Franz Josef Blatt var født på Frederiksberg den 31. august 1903 af tilflyttede østrigske forældre. Efter studentereksamen fra Metropolitan-skolen 1921 studerede han klassisk filologi ved universitetet i København. Foruden at følge undervisningen i de klassiske fag hos fagets to professorer J. L. Heiberg og A. B. Drachmann, af hvem han især var stærkt knyttet til sidstnævnte, fulgte han bl.a. romanisten Kr. Sandfelds sproghistoriske undervisning med stor interesse. Efter magisterkonferensen i 1926 underviste han et par år ved forskellige Københavnske skoler. Fra 1928–30 arbejdede han ved redaktionen af *Thesaurus Linguae Latinae* i München. I 1930 modtog han et docentur ved den nyoprettede »universitetsundervisning i Jylland«, og han forblev resten af sit liv trofast mod universitetet i Århus, hvor han i perioden 1934–72 virkede som professor i klassisk filologi, indtil 1961 som eneste fastansatte lærer i faget. Ved hans død den 2. august 1979 mistede Danmark en latinist med bred international baggrund og gennemslagskraft og en forsker der havde gjort en usædvanlig vægtig indsats for dansk humanistisk forskning, langt ud over snævre faggrænser.

Franz Blatts nære forbindelser med Sverige rækker langt tilbage. I efteråret 1925 studerede han hos Einar Löfstedt i Lund. Dette studieophold og de deraf opståede personlige bånd til senlatinens banebrydende udforsker fik afgørende betydning for Blatts senere arbejde. Det var Löfstedt, der introducerede ham til den tekst, der blev grundlaget for hans disputats (»Die lateinischen Bearbeitungen der *Acta Andreae et Matthiae apud anthropophagos*«. Mit sprachlichem Kommentar hrg. v. Fr. Blatt. 1930). Disputatsen anslår på imponerende moden vis en lang række af de temaer, der senere skulle komme til udfoldelse i Blatts videnskabelige produktion.

Jan Pinborg

Blatts nære kontakter til Lund kom bl.a. til udtryk ved at han allerede i 1934 blev valgt til medlem af Vetenskaps societeten.

Under den tyske besættelse måtte Blatt flygte til Sverige, hvor han opholdt sig 1943–45. I denne periode beklædte han et lektorat ved Göteborgs Högskola. Et synligt minde fra denne tid er bogen »Alfa-betets historia« (Göteborg 1945), der bygger på Blatts forelæsninger dér.

Hele Blatts livsværk er præget af en utrættelig og sammenhængende forskningsindsats, der væsentlig bidrog til at åbne et nyt forskningsområde, det latinske sprogs udvikling i Middelalderen. Samtidig følte Blatt sig imidlertid forpligtet til at åbne en adgang til hele det fag der var ham betroet, ikke blot for sine studenter, men også for en bredere offentlighed. Det skete i forelæsninger og foredrag og i en lang række publikationer på dansk, af hvilke her blot skal nævnes »Oldtidskulturens undergang« (1934), »Fra Cicero til Copernicus« (1940), »Under vort hånd og segl« (1943) en introduktion til studiet af danske middelalderlige diplomer, »Midt i et sekel« (1951), »To politiske epistler fra oldtidens Rom« (1963).

Blatts betydelige administrative evner og hans vilje og evne til at igangsætte vigtige projekter blev ikke blot udnyttet af Århus universitet, hvor han som rektor (1949–51) og som medlem af konsistorium i en årrække bidrog afgørende til universitetets opbygning og konsolidering. Som medlem af Carlsbergfondets direktion i tyve år (1957–77), heraf fem år som formand, fik hans i bedste forstand humanistiske holdning overfor emner og personer betragtelig indflydelse på dansk forskningspolitik over det meste af en menneskealder. Talrige andre inden- og udenlandske selskaber af mere eller mindre snæver faglig art nød godt af Blatts indsats. Kun eet af disse administrative hverv skal endnu nævnes. Som hovedredaktør, i praksis eneredaktør, af tidsskriftet *Classica et Mediaevalia* fra 1941 til 1979, har Blatt støttet mange unge forskeres første vakkende skridt mod en forskningsmæssig indsats.

En nøgle til Blatts forskning giver bogen »Fra Cicero til Copernicus« fra 1940. Her belyses i en række velskrevne og alment tilgængelige kapitler væsentlige og perspektivrige træk af det latinske sprogs udvikling i middelalderen. Bogen peger først og fremmest på den kulturhistoriske kontinuitet og illustrerer den ved en lang række ofte minuttøse sproglige iagttagelser.

Bagved denne fremstilling ligger et bestemt syn på sprogets natur og udvikling, der måske kommer klarest til udtryk i den klassiske afhand-

ling »Sprachwandel im Latein des Mittelalters« (Historische Vierteljahrschrift 28, 1933), og i bogen »Latinsk Syntaks i Hovedtræk« (1946) der har givet mange danske klassiske filologer deres indgang til en bredere baseret sprogvitenskabelig forståelse.

Afgørende for Blatts fremstilling er hans opfattelse af sproget som en funktionelt bestemt størrelse, der tilpasser sig brugernes skiftende behov, og derfor i historisk perspektiv må ses som noget kontinuerligt groende, hvor talrige enkeltheder peger frem eller tilbage. Det er i dette lys Blatt behandler den latinske grammatiks mange særtilfælde, eller »undtagelserne« som de hedder i mere traditionelle skolegrammatikker. For Blatt er undtagelserne enten levn fra ældre sprogtilstande eller okkasionelle nydannelser, der nu og da foregriber kommende sprogtilstande. Af vigtige træk der medfører ændringer i et givet sprogligt system nævner Blatt analogi (systemtvang), grammatikalisering (at et sprogligt udtryk ved hyppig brug tømmes for sit indhold) og forskydning i den syntaktiske leddeling. Hele den »Latinske Syntaks« kapitel om »grammatiske grundbegreber« er en særdeles læservenlig introduktion til det sprogsyn der ligger til grund for Blatts forskning og også præger »Syntaks«ens øvrige afsnit. At en grammatik baseret på et sådant syn må skuffe nogle brugere ved ikke at give nemme og entydige svar på spørgsmålet om, hvad der er god latin, er indlysende. Til gengæld vil den der har læst Blatts latinske syntaks have erhvervet sig et veludviklet blik for latinens muligheder og indre dynamik og have fundet hjælp til selv at ræsonnere over uvante sproglige træk, han måtte støde på.

Det fortjener specielt at understreges, at Blatt også havde et åbent blik for den grammatiske terminologis afhængighed af bestemte historiske forudsætninger. Det er få »elementære« latinske syntakser der indeholder en diskussion af de grammatiske begrebers historie og ikke at forglemme henvisninger til andre (og ofte afvigende) fremstillinger.

»Fra Cicero til Copernicus« rører også ved en anden vigtig side af Blatts forskning: hans interesse for leksikografien, der senere fik så monumentale udslag som Blatts indsats som påbegynder og mangeårig hovedredaktør af »Novum Glossarium Mediae Latinitatis usque ad annum 1200« (1957 ff.) en ordbog over det latinske sprog mellem 800 og 1200. Blatt forestod også indsamlingen af materiale til ordbogen over dansk middelalderlatin (»Den Danske Du Cange«) som forhåbentlig snart kan afsluttes og publiceres. Vigtig at nævne i denne sammenhæng er også den store og metodisk vigtige Saxo-ordbog (udkommet 1957),

der ikke blot er af lexicografisk betydning, men indeholder en lang række grammatiske og tekstkritiske iagttagelser af stor betydning for forståelsen af Saxos vanskelige latin.

I forbindelse med Blatts indsats for den danske middelalderlatin skal nævnes endnu eet blandt de mange store projekter, der er uløseligt knyttet til hans navn, nemlig udgivelsen af de danske middelalderlige diplomer, »Diplomatarium Danicum«. Udgivet under Blatts utrættelige tilsyn og inspiration foreligger nu en næsten komplet udgave af diplomer frem til år 1370. Værd at nævne – og typisk for Blatts holdning til sit fag – er det at denne diplomsamling som noget helt enestående er ledsaget af en komplet oversættelse af de mange diplomer til dansk i serien »Danmarks Riges Breve«. Her har Blatts omfattende viden og store organisationsevne sat sig blivende spor i de mange velovervejede konventioner for præsentation og oversættelse.

Et sidste interessefelt, der afspejles i »Fra Cicero til Copernicus«, er Blatts interesse for oversættelsesproblematikken. I Blatts produktion findes inciterende afsnit om oversættelseslån fra latin til de moderne vesteuropæiske sprog; specielt skal fremhæves at Blatt også søgte at inddrage syntaktiske fænomener i sin undersøgelse af disse forhold. Blatts hovedinteresse galdt dog oversættelser, hvor målsproget var latin. Allerede disputatsen er en frugt af denne interesse; af senere arbejder skal der peges på den (desværre ufuldendte) udgave af den latinske oversættelse af den jødiske historiker Josephus (*Antiquitates* I–V, udgivet Århus 1958).

Med sit livsværk åbnede Franz Blatt nye veje for dansk humanistisk forskning. Han lærte os at se latinen som et kontinuerligt voksende fænomen, hvis betydning ikke kan holdes inden for snævre kronologisk bestemte grænser. Latinen har været en afgørende kulturhistorisk faktor i Europa og dermed i Norden i mere end 1000 år. Og han lærte os at det er indsigt vi er forpligtet til at formidle, nøjagtigt og minutøst men altid i et bredt perspektiv. Det er op til os ikke at glemme denne indsigt.

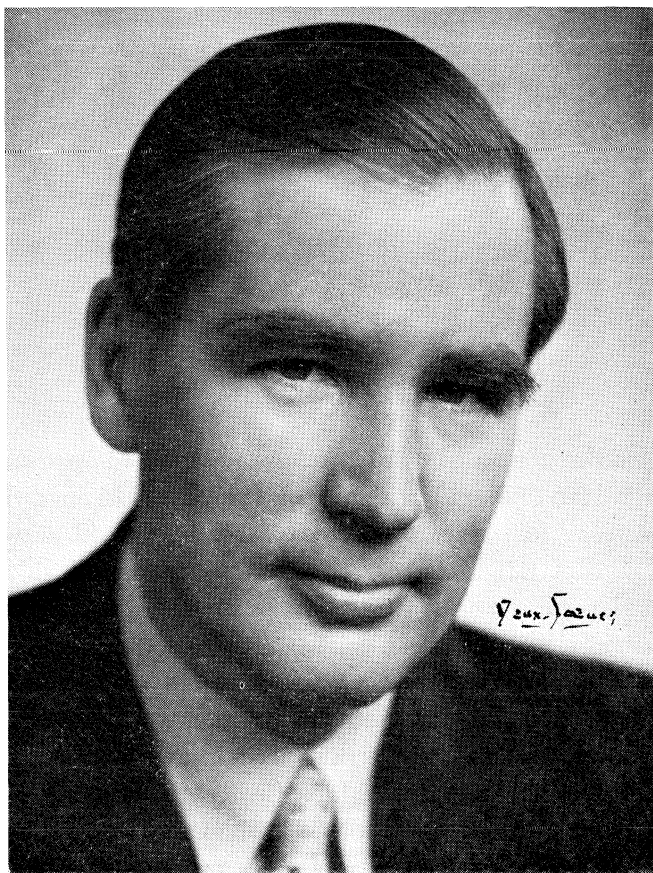
Tage Aldén

Av Inger Rosengren

Tage Robert Ahldén dog genom en olyckshändelse i Marbella i Spanien den 15 augusti 1979. Han föddes i Karlshamn i Blekinge den 24 augusti 1904 som den äldste av fem syskon. Fadern var konduktör vid järnvägen. Det stod mycket tidigt klart för Tage Ahldén att han ville vidareutbilda sig. Han planerade systematiskt sin framtid och nådde sina mål utan ekonomisk hjälp hemifrån och utan lån. Sina universitetsstudier finansierade han helt genom eget arbete och senare också genom utlandsstipendier. Studentexamen avlade han i Kristianstad 1923. Två år senare skrevs han in vid Lunds universitet där han avlade filosofie kandidatexamen, filosofie ämbetsexamen, filosofie licentiatexamen och slutligen 1937 disputerade för doktorsgraden. Jämsides med licentiestudierna var han Blekinges nations kurator 1931–32 och studentkårens ordförande under samma tid.

Efter promotionen i Lund blev Tage Ahldén docent vid Göteborgs högskola. Samtidigt var han lektor vid Göteborgs handelsinstitut (till 1952), samt huvudlärare och examinator vid Göteborgs handelshögskola 1948–52. Han innehade docentstipendium resp docenttjänst 1947–49 och 1952–54. År 1954 utnämndes han till professor i tyska språket vid Lunds universitet.

Denna korta sammanfattning av de viktigaste data i Tage Ahldéns akademiska liv ger en bakgrund till förståelsen av hans mångfasetterade personlighet. Det är symptomatiskt att han var nationskurator och studentkårens ordförande samtidigt som han framgångsrikt bedrev licentiestudier, att han var docent vid Göteborgs högskola samtidigt som han var lärare vid handelsinstitutet och lärare och examinator vid handelshögskolan i Göteborg. Hans intressen omspände hela det akademiska fältet: forskning, utbildningspolitik och undervisning – såväl

24.8.1904–15.8.1979

vid universitet som i skola. Han var en utmärkt lärare. Därutöver var han en omtyckt och spirituell sällskapsmänniska som hade förmågan att kring sig samla olika slags människor till en avspänd samvaro. Han förstod att kombinera arbete, ansvar och nöje på ett harmoniskt sätt.

Som nybliven ordförande för studentkåren sammanfattade han sin syn på (student)livet i följande rader (ur Lundagård 1931):

»Det gäller för oss att få vårt andliga debet och kredit att gå ihop, d.v.s. arbete och studentlivets gladare sidor bör ha ett väl avvägt förhållande. För mycket av det ena eller det andra ger underskott i livet. Arbetet har ju sin ära, men det kan också kväva en människa och vrida hela utvecklingen på sned [. . .] Det finns fritid, då man vill sätta en eller annan nätt medaljong på det hus av cement och tegel man byggt under mödans timmar.

Det finns dock ett men. De fria studiernas tid blir i ett förfärande stort antal fall en studiefri tid. [. . .]

Man skulle knappast tro, att vår tid så lite har tryckt den amerikanserade arbetsbasens tidskontrollstämpel på studentbrevet, som verkligen skett. Här finns visserligen många som arbetar som slavar under några få, fattiga rekordår, men det finns andra och beklämmande många av oss, som aldrig kommer i gång på allvar, och då är det fara för livet. Vi måste komma ihåg, att livet i Lund inte är huvudsaken. Livet därute kräver mera av oss både av år och arbete.»

I skalden Q:s narrspegel gestaltade sig Tage Ahldén på följande sätt:

Tages mången gång bevista dygd i sång Du sammangyttre, Musa, och hans mångbepri representativa yttre.	Styre han med goda later, sparsamt, klokt, försynt men envist! På vårt kårlivs spexteater må han unnas uttänjd scenfrist.
--	--

...

Fast hans bassar blivit flera och kanonen bytts mot bläckkar, än han vet att kommendera som furir med trenne streckar	Tran, ge fan vad Qatten tänker. Rodret grip med krigarnäven: Den Vår Herre makten skänker ger han väl förståndet även!
--	---

...

Dessa rader kännetecknar den unge licentianden och studentkårsordföranden – med alla de reservationer som man måste ha i minnet när man läser Lundagård i allmänhet och den alltid lika älskvärt infame skalden

Q i synnerhet – men de pekar också framåt mot karakteristiska drag hos den mogne mannen och professorn.

Sin vetenskapliga utbildning fick Tage Ahldén hos sin företrädare Erik Rooth. Valet av avhandlingsämne »Die Kölner Bibel-Frühdrucke. Entstehungsgeschichte. Stellung im niederdeutschen Schrifttum» (1937) vittnar om den speciella forskningsprofil tyska institutionen i Lund genom sin inriktning på i huvudsak lågtyskan hade vid den aktuella tidpunkten. De lågtyska bibelinkunablerna var emellertid inte endast språkligt intressanta. De vackra träsnitten hade redan tidigare uppmärksammats av konsthistorikerna. Tage Ahldén är dock den förste som behandlar inkunablerna ur ett samlat perspektiv. Han underkastar dem inte bara en språklig utan även en konsthistorisk och kulturhistorisk analys. Tyngdpunkten i den språkliga analysen lägger han vid översättningstekniken, syntaxen och ordförrådet, inte på ljudläran. Särskilt kapitlet om översättningstekniken förtjänar att framhållas, dels därför att det ger intressanta inblickar i texternas struktur och stil, dels också därför att det innebär en för tiden ganska ovanlig infallsvinkel. Arbetet kom att spela en viktig roll i den fortsatta forskningen kring bibelöversättningarna. Den mångsidighet Tage Ahldén uppvisar i sin avhandling skulle komma till uttryck även i senare arbeten. Ett genomgående karaktistikum är dessutom att han såg och ställde väsentliga problem och kunde lösa dem på ett övertygande sätt.

Tage Ahldéns andra stora arbete är »Nonnenspiegel und Mönchsvorschriften. Mittelniederdeutsche Lebensregeln der Danziger Birgittinerkonvente. Ein Beitrag zur Geschichte der mittelniederdeutschen Sprache und Kultur, auf Grund der Handschrift C 802 Uppsala» (1952). Det är en textutgåva av en medellågtysk handskrift. Även detta arbete vittnar om Tage Ahldéns allsidiga intressen. Han sätter in handskriften i dess kulturhistoriska sammanhang och visar att den är en omarbetning av David von Augsburgs Formula Novitiorum. Som andra del innehåller den regler (Consuetudines) för munkar som är underställda en abbedissa i ett nunnekloster. Handskriften härstammar från ett birgittinskt dubbelkloster, troligtvis Marienbrunn i Danzig. Tage Ahldén underkastar den en noggrann språklig analys på alla nivåer: ljudlära, formlära, syntax och ordförråd. Även översättningstekniken behandlas. Liksom i avhandlingen visar Ahldén här en bredd och mångsidighet i en behandling av en text som inte var helt vanlig vid den aktuella tidpunkten.

Tage Ahldéns tredje större arbete är »DER- = ER-. Geschichte und

Geographie» (1953). Det är en språkhistorisk och dialektogeografisk undersökning, avsedd att förklara uppkomsten av prefixet *der-* ur *er-*, samt att kartlägga dess utbredning och spridning. Med detta arbete har Tage Ahldén lämnat ett viktigt bidrag till den systematiska dialektgeografien.

Utöver dessa arbeten har Tage Ahldén skrivit ett antal uppsatser och därvid också intresserat sig för lågtyskans inflytande på svenskan. Han har vidare författat ett svenskt-tyskt lexikon. Slutligen har han genom sin uppsats »Ererbtes erwerben» (1954) ytterligare breddat sitt forskningsfält. Han behandlar där ett känt ställe ur Goethes Faust

»Was du ererbt von deinen Vätern hast,
Erwirb es, um es zu besitzen.»

Genom denna uppsats visar Tage Ahldén sin beläsenhet också i Faustlitteraturen och sitt intresse för litteraturhistoriska och litteraturvetenskapliga frågeställningar, något som kom till uttryck även och framför allt under hans år som professor.

Som forskare var Tage Ahldén alltså mångsidig och delvis nydanande. Hans förmåga att ställa frågor och finna svar, hans akribi och hans breda intressefält gjorde honom till en naturlig kandidat till den ledigförklarade professuren i tyska språket i Lund. Tage Ahldén tillträdde professuren i Lund 1954 och innehade den till 1971. Under denna tid förändrades universitetet helt och hållet. Vi fick uppleva införandet av PUKAS-systemet. Universitetet svälde ut och omorganiserades med den kända kvalitetssänkningen som följd. Det blev kurser i stället för föreläsningar, allt fler små prov i stället för en eller ett par stora tentamina. Undervisningsvolymen ökade, antalet lärare ökade. En norm för genomströmningstiden fastställdes. Tage Ahldén tillhörde dem som förutsåg att de planerade åtgärderna och reformerna, som avsågs skola leda till en bättre genomströmning – enligt några av reformivrarna till och med till en bättre kvalitet – otvetydigt skulle leda till en kvalitetsförsämring. Själv deltog han i undervisning och examination på grundutbildningsnivå och vägrade i det längsta att sänka fordringarna för att underlätta genomströmningen. Man igenkänner här den fasta hand på rodret som redan Q talade om. Men vad den unge Tage Ahldén inte kunde förutse var den utveckling det svenska universitetet – delvis med den unga studentgenerationens goda minne – skulle tvingas in i. Professorens kunde inte hindra att utvecklingen hade sin gång. Hans principfasthet belönades inte heller alltid med förståelse från de studerandes sida. Att han och hans kolleger hade rätt vet vi idag, när vi måste

Inger Rosengren

använda all vår kraft för att räta upp den kantrade båten.

Tage Ahldéns vetenskapliga intresse riktade sig under tiden som professor mot det östmellantyska området och dess roll för den moderna tyskan. Ett antal doktorander och licentiander valde också sina avhandlingsämnen från detta område. Under sina sista år som professor lät han emellertid den moderna germanistiska lingvistikerna växa fram vid institutionen. Han stödde denna nya trend utan att därför själv aktivt delta i den. Som forskarhandledare var han aldrig i förväg låst utan – liksom då han själv aktivt bedrev forskning – öppen för nya vägar och idéer. Genom att han intresserade sig för såväl grundutbildning som forskarutbildning och genom att han ställde kvalitetskraven så högt kom han att sätta sin prägel på hela institutionens verksamhet under de år han var professor.

Hans svåra sjukdom – som torde ha utvecklats under en längre tid – förklarar att den fram till tillträdet uppåtgående forskningskurvan avbröts. En svår operation ingrep brutalt i hans sista år som professor. Han beklagade sig dock aldrig utan lade ner en nästan omänsklig energi på att kompensera följderna av den – samma energi som han tidigare visat i sina studier, i sin forskning och i sin undervisning. Sjukdomen påverkade också hans val av Spanien som vistelseort efter emeriteringen. Här återfick han en del av sin tidigare kraft. Han fick dock inte uppleva sin 75-årsdag, som han hade tänkt fira i Sverige. En tragisk olyckshändelse avbröt oväntat hans liv.

Krister Gierow

Av *Rolf Arvidsson*

Den 17 augusti 1979 avled f.d. överbibliotekarien vid Lunds universitetsbibliotek, teol. dr Krister Gierow, 72 år gammal. Han invaldes i Vetenskaps societeten 1956.

Krister Gierow var född i Helsingborg 11/5 1907, son till folkskollinspektören, teol. dr Arvid Gierow och hans maka Astrid, f. Sjöblom.

Efter studentexamen vid Helsingborgs högre allmänna läroverk 4/6 1926 inskrevs Gierow vid Lunds universitet 24/9 s.å. Han började sina akademiska studier i filosofiska fakulteten och avlade fil. kand.-examen 1930, men övergick till den teologiska och blev teol. kand. 1934, teol. lic. 1938 samt disputerade för doktorsgraden 26/2 1949 och blev teol. dr s.å.

När Krister Gierow 1972 lämnade befattningen som överbibliotekarie hade han varit i bibliotekets tjänst i över 40 år, varav 17 år som dess chef. Därifrån skall då dras kortare perioder vid andra bibliotek och arkiv och närmare 1 1/2 år som stadsbibliotekarie i Stockholm 1953-55.

Kanske var det en slump att han valde biblioteksbanan. Han brukade själv gärna påpeka det.

Man bör kanske erinra om, att vi också i slutet av 20-talet och början av 30-talet hade en akademikerkris. Framtiden tedde sig mörk och osäker, då som nu främst för studerande inom de humanistiska och teologiska ämnesområdena. Man kunde bli lärare eller präst, men det var många om platserna. Gierow synes först ha avsett att välja lärarbanan. Därpå pekar hans 2 bctyg i pedagogik i fil. kand.-examen, som alltså lätt kunnat byggas på till ämbetsexamen. Men så blev det inte.

En dag i maj 1930, har Gierow berättat för den som skriver detta, mötte han vid Allhelgonakyrkan nationskamraten Gunnar Jönsson, med tiden känd som vår andes stämman lite varstans i världen under namnet

11.5.1907–17.8.1979

Jarring, på väg till sin tjänstgöring som extra biträde vid universitetsbiblioteket. Han slog följe och under den korta promenaden väcktes tanken på biblioteksbanan och han följde närmast en impuls, när han begärde företräde för överbibliotekarien Ewald Ljunggren och bestämde sig för provtjänstgöring vid biblioteket.

Gierow passerade olika befattningar vid biblioteket i den takt befordringstillfällena medgav. Han blev sålunda e.o. amanuens 1932, amanuens 1934, bibliotekarie 1940, förste bibliotekarie 1948 och överbibliotekarie 1955.

Som avdelningschef förestod han låneexpeditionen, men togs snart nog i anspråk för andra krävande uppgifter.

Vid 50-talets början stod Lunds universitetsbibliotek inför sin länge emotsedda om- och tillbyggnad och planerna började ta form. Gierow blev av överbibliotekarie Gunnar Carlquist delegerad att medverka vid realiserandet av detta stora projekt. Och han visade sig i hög grad motsvara de på honom ställda förväntningarna, utomordentligt intresserad att handskas inte bara med de biblioteksorganisatoriska detaljerna utan också med de rent byggnadstekniska. För att ytterligare sätta sig in i dessa och andra hithörande frågor bereddes han tillfälle att företa en rad resor, till Tyskland, Holland, England, Amerika och flera andra länder, där han studerade byggnads- och biblioteksproblem vid flera storbibliotek. Gierows stora insikter kom i hög grad byggnadsplanerna vid LUB till godo, och hans balanserade agerande och därav betingade förhandlingsskicklighet, föranledde överbibliotekarien, att i sitt sakkunnigutlåtande rörande tjänsten som överbibliotekarie 1955, skriva:

den väsentliga förtjänsten av att detta bygge nu ter sig så utomordentligt lovande tillkommer jämte vår utmärkte arkitekt i främsta rummet Gierow, som med sin efter hand under upprepade och långa resor förvärvade noggranna kännedom om Europas och Amerikas viktigaste moderna biblioteksbyggnader samt med sitt påfallande stora tekniska kunnande och sitt goda omdöme kunnat som bibliotekets representant vid byggnadsplanernas uppgörande göra en insats av största vikt.

När Krister Gierow 1955 tillträdde posten som överbibliotekarie i Lund stod biblioteken och inte minst de vetenskapliga biblioteken inför en rad reformer. Jag skall inte här försöka bedöma Gierows insatser och agerande i olika sammanhang. I den fråga som gällde införandet av ett nytt katalogiseringssystem kom han att visa en påfallande tveksamhet. Det berodde mindre på någon rädsla för nymodigheter än på att han

fann reformen dåligt genomtänkt. Men därtill kom också att Gierow ville förbehålla sig rätten till egna initiativ vid det egna biblioteket. Det var kanske att se något för lokalt på problemen. Men på sätt och vis gav utvecklingen honom rätt, när man ser till den förvirring, som ännu långt in i 60-talet kännetecknade katalogiseringsreformerna.

Anmärkningsvärt var att Lunds universitetsbibliotek bara efter några år med Gierow som chef kom att genomgå en period av uppslitande personella motsättningar. Det kan synas paradoxalt om man tar i betraktande Krister Gierows koncilianta, på allt annat än kontroverser inställda natur. Men man glömmar då bort hur passionerande akademiska befordringsmål kan vara, till vilka höjder de inte sällan förmår driva känslorna, när de rätta förutsättningarna är för handen. Man dröjer ogärna vid dessa år.

Från mitt eget närmare samarbete med Gierow i tjänstetillsättningsärenden – de fyra fem sista åren av hans chefstid – vill jag gärna betona mitt intryck av rättsinne, en påtaglig vilja att göra var och en rättvisa allt efter meriter och förtjänster. Jag tror att han djupare sett ofta var plågad av dessa ämbetsplikter.

Krister Gierow utvecklade ett omfattande och mångsidigt vetenskapligt författarskap. Hans doktorsavhandling »Den evangeliska bönelitteraturen i Danmark 1526–1576. En källanalytisk-typografisk studie» (1948) ligger utanför min kompetens att bedöma.

Ända från 30-talet framträdde Gierow som en flitig bibliograf. Ur hans produktion förtjänar främst nämnas personbibliografierna över Gustaf Aulén (1939, forts. 1959), Johannes Lindblom (1947), Yngve Brilioth (1959), Hilding Pleijel (1964).

I sitt författarskap rörde sig Gierow över hela det humanistiska fältet: historia, kyrkohistoria, lokalhistoria, litteraturhistoria, biblioteks- och bokhistoria. Hans lokalhistoriska författarskap omfattade utom Lund också födelsestaden Helsingborg. Gierow var inte bara väl insatt i modernt biblioteksväsen, ett av hans huvudintressen gällde bibliotekshistorien. Självfallet kom han också här att särskilt grundligt syssla med Lunds universitetsbiblioteks förflutna, som han ägnade ett flertal studier, gärna med framställningen knuten till någon befattningshavare vid biblioteket, som t.ex. i »Tegnér och Lunds universitetsbibliotek» (1946), »Biblioteksmannen Peter Wieselgren» (1959), »Henrik Reuter-dahl som biblioteksman» (1961). En del av dessa studier höll Gierow som föredrag (några handlade om Edvard Berling och Elof Tegnér) avsedda att inarbetas i den »Lunds universitetsbiblioteks historia», som

Gierow åtagit sig att författa, men som tyvärr hör till det han lämnat efter sig ofullbordat.

När det gäller gravskrifter står man inte under edlig förpliktelse, har Dr Johnson sagt. Det är mindre kategoriskt än andra anvisningar för författandet av nekrologer, men har väl i stort sett samma innebörd. Det finns emellertid en sida hos Krister Gierow, som man knappast kan underlåta att nämna. Det var hans benägenhet att åta sig fler uppgifter än som det stod i hans makt och möjlighet att förverkliga. Förklaringen kan ligga i att han hade en i och för sig riktig bedömning av sin arbetsförmåga, som var avsevärd och oförminskad genom åren, men kanske mera i en svårighet att säga nej, när någon ville ta hans kunnande i anspråk. Man måste sålunda beklaga att han åtog sig redaktörskapet för »Lunds stifts herdaminne» – under femton år kom arbetet att helt ligga nere. En ny del var vid Gunnar Carlquists bortgång i det närmaste färdig och det hade inte kostat någon större arbetsinsats att befordra den till trycket. Det är så mycket beklagligare som det förelåg goda möjligheter, ekonomiska och andra, för verkets fortkomst ännu ett stycke in på 70-talet.

Gierows kunskaper i svensk bok- och tryckerihistoria var också de frapperande både till omfång och djup, och ur de äldre delarna av LUB:s bestånd kunde han på rak arm kommentera editioner och variantryck.

Gierow samlade sig också för flera större uppgifter och som hans magnum opus måste man räkna tredje delen av »Lunds universitets historia» (1971), som behandlar tiden 1790–1867, en av de intressantaste epokerna i dess hävder, med rätta kallad dess »guldålder». Gierows bok är sitt ämne värdig, en lärdomshistorisk prestation av bestående rang.

Krister Gierows sista vetenskapliga verk blev »Studier kring Malmø-Bogen», utarbetad 1979 i samband med utgivandet av facsimileeditionen av Peder Laurentsens reformationsskrift: »Orsagen oc een rett forclaring paa then ny Reformats», etc. vanligen kallad »Malmø-Bogen» och bevarat i ett enda exemplar i LUB. Dessa studier illustrerar kanske bättre än något annat han skrivit Gierows mångsidighet som forskare, den unika kombinationen av kyrko- och lokalhistoriker, bok- och tryckerihistoriker. Gierow var redan märkt av sjukdom, när »Malmø-Bogen» kom ut, men det beredde honom stor tillfredsställelse, att han lyckats fullborda uppgiften. Det var heller aldrig att ta miste på att Krister Gierow trivdes utomordentligt väl i rollen som lärdomshistori-

Rolf Arvidsson

ker, att sysslandet med forskning på arkivalisk grund beredde honom ett särskilt nöje.

Krister Gierow var en sedan många år av sjukdom svårt drabbad man, gravt invalidiserad, som bar sina plågor och fysiska handikapp med en beundransvärd sinnesjämvikt.

I minnet står Krister Gierow som un homme de bonne volonté, en betydande humanist, både i sin personliga framtoning och i sin forskning.

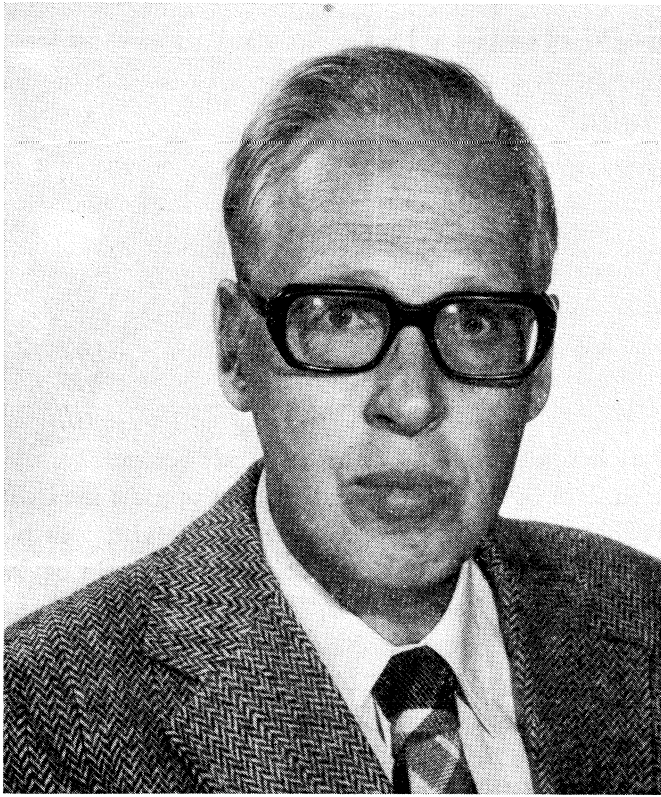
Anders Sundqvist

Av Gösta Holm

I årgången 1937 av den lundsiska tidskriften Arkiv för nordisk filologi publicerade en 21-årig Uppsala-student en liten uppsats med den korta titeln »Brodhelse». Författaren var Anders Sundqvist, som här för första gången, och alltså ovanligt tidigt, dokumenterade sin begåvning för ordforskning. Han visade evident, att fornsvenskan ägde ett substantiv *brodhälse*, som betydde 'broddat hundhalsband'. Det var med hjälp av ett lyckligt fynd i en av birgittinmunken och biskopen Peder Månssons skrifter, som 21-åringen kunde demonstrera detta och därmed också korrigera en vilseförande gissning om ordet *brudhilse* i supplementet till ordboken över vårt medeltidsspråk.

Sju år senare gav Anders Sundqvist ytterligare ett klarsynt bidrag till den fornsvenska lexikografin. Han påvisade, att den enda bevarade handskriften av knytteldikten Konung Alexander i raden nummer 5245 innehöll ett avskrivarfel. Där står *trä . . . medh spannom trodhne full*, vilket borde betyda ungefär 'träd . . . med fullpackade spannmått'. Sundqvist ger den övertygande konjekturen *. . . medh spunnom tradhum full* 'fulla med spunna trådar'.

Anders Sundqvist, som var född i Romfartuna i Västmanland och son till folkskolläraren Ernst Sundqvist, tog studentexamen i Västerås 1935 och avlade filosofisk ämbetsexamen i Uppsala 1941 med laudatur i ämnena nordiska språk, tyska och litteraturhistoria, vartill kom med efterprovning 1948 laudatur i engelska. Samma år blev han licentiat i nordiska språk. Avhandlingen var ägnad ortografiska problem i yngre fornsvenska. Året därpå, alltså 1949, kom han till Lund för att tillträda befattning som medarbetare i Svenska akademiens ordboksredaktion. För en etymologiskt och ordhistoriskt inriktad forskare är ordboksredaktionen en stimulerande och uppslagsgivande arbetsplats. Flera

15.9.1916–10.10.1979

uppsatser, delvis omfattande, av Anders Sundqvists hand är föranledda av upptäckter under ordboksarbetet.

Både betydelsehistoriskt och etnologiskt intressant är en uppsats från år 1953 om orden *plån*, *plånbok* och *plåna*. Kärnpunkten i uppsatsen är författarens iakttagelse, att ordet *plån* på grund av betydelseförhållandena inte gärna kan vara lånat från tyskan (medellågtyiskan). *Plånbok* var äldst ett fodral med små skivor eller lappar som man kunde skriva på och där man lätt kunde *plåna* ut skriften. Förleden i *plånbok* är just verbet *plåna*. Ordet *plån* använt om en dylik skiva eller lapp är i sin tur bildat till förleden i *plånbok*. Uppsatsens resultat är helt övertygande.

I en annan uppsats av senare datum, 1970, visar Anders Sundqvist att verbet *skjutsa* är avlett av *skjuta* och att substantivet *skjuts* är sekundärt till verbet.

Intresset för ordforskning övergav inte Anders Sundqvist ens på sjukbädden. Under den svåra sjukdom, som förde till hans förtidiga död, författade han en liten uppsats om sjukhusmiljöns språk.

År 1955 disputerade Anders Sundqvist för doktorsgraden här i Lund. Men avhandlingen var inte ordhistorisk eller textfilologisk. Den hade titeln »Studier i svensk moduslära», och innehållet var dels form- och betydelsehistoriskt, dels syntaktiskt. I första avsnittet undersöks särskilt utförligt den morfologiska kategorin imperfektum konjunktiv. Det andra, och större, avsnittet behandlar konditionala satsfogningar och vissa närstående typer. Mycken omsorg och tankemöda ägnar författaren åt de konditionala satsfogningarnas verbalaspekter. Materialet, som ligger till grund för avhandlingen, är mycket omfattande och mångsidigt, hämtat ur både tryckt litteratur, dialektkällor av olika slag (bl.a. grammofoninspelningar) och från frågelistsvar representerande olika delar av Sverige och Finland. En nutida doktorand frapperas kanske av den totala frånvaron av statistiska tabeller. – Det går inte att kort sammanfatta resultaten i denna innehållsrika bok. Låt mig endast säga att den är ett synnerligen gediget bidrag till kunskapen om nysvenskans uttrycksmöjligheter och grammatiska regelsystem. Den förde omedelbart till docentur.

Doktorsavhandlingens morfologiska del fick en komplettering i den lilla uppsatsen »Något om presens konjunktiv i nysvenskan» (1958). Här redovisar förf. bl.a. den nutida svenskans stelnade uttryck av typen *förbäske* (eller *förbaska*) *mig*, *Gud nåde* (eller *nåda*) *dig*, *Fan ta mig* och de till andra ordklasser övergångna *bevars*, *gunås*, *fy vale*, *tvi vale*,

och det i nutida svenskt skriftspråk så illa hanterade *vare sig*.

Som Svenska akademiens stipendiat företog Anders Sundqvist sommaren 1966 en studieresa till några av kontinentens större ordboks-företag. Om sina intryck och lärdomar rapporterade han i en uppsats i Nysvenska studier, »Gammalt och nytt inom lexikografien». Det är en väldisponerad och klargörande översikt, där olika metoders fördelar och nackdelar redovisas av en erfaren lexikograf. Särskilt intresse har framställningen rörande arbetet vid Centre de Recherche pour un Trésor de la Langue Française i Nancy.

Under sina 30 år vid SAOB medverkade Anders Sundqvist i 10 band, dvs. mer än en tredjedel av alla de hittills utkomna eller under tryckning varande banden. Bl.a. redigerade han det krävande ordet *se*, som upptar ungefär 75 spalter. Åt verbet *slå* ägnade han 181 spalter.

I förhållande till sin långa anställningstid författade han emellertid förvånande få artiklar. Förklaringen är paradoxalt nog hans skicklighet och suveräna behärskning av ordbokstekniken. Han togs i mycket hög grad i anspråk som handledare för nyanställda och som granskare av de yngre redaktörernas artiklar; i realiteten fungerade han i många år som inofficiell souschef.

Anders Sundqvist var alltså mycket väl förberedd, när han hösten 1978 efterträdde Sven Ekbo som ordbokschef. Men då var hans tid redan utmätt. Han led av en – som det visade sig obotlig – blodsjukdom och inom ett år var han borta, djupt saknad av ordbokspersonalen och sin stora vänkrets.

Bilden av Anders Sundqvist skulle bli mycket ofullständig, om man inte betonade hans starka ideella intressen. Särskilt verksam var han inom föreningen Norden. I Lunda-avdelningen innehade han förtroendeposter i 18 år, nämligen som sekreterare 1960–67, vice ordförande 1968–69 och ordförande 1970–78. Under många år var han också ledamot av Skåne-kretsens styrelse och arbetsutskott. För sina ovanliga förtjänster om Norden-arbetet mottog han riksföreningens förtjänstplakett.

Anders Sundqvists förtidiga bortgång innebar en stor förlust för Svenska Akademien och dess ordboksredaktion, för den nordiska språkvetenskapen och för de många vänner som i honom såg en genom-sympatisk medmänniska.

Vetenskaps societeten i Lund 1979

Bortgångna hedersledamöter

- Montelius, Gustaf Oscar Augustin*, riksantikvarie, f. 9/9 1843, † 4/11 1921.
Thomsen, Vilhelm Ludvig Peter, excellens, professor, f. 25/1 1842, † 13/5 1927.
Tegnér, Esaias Henrik Vilhelm, professor, f. 13/1 1843, † 21/11 1928.
v. Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich, excellens, professor, f. 22/12 1848, † 25/9 1931.
Müller, Sophus Otto, museumsdirektör, f. 24/5 1846, † 24/2 1934.
Kock, Karl Axel Lichnowsky, professor, f. 2/3 1851, † 18/3 1935.
Meillet, Paul Jules Antoine, professor, f. 11/11 1866, † 21/9 1936.
Evans, Sir Arthur John, professor, f. 8/7 1851, † 11/7 1941.
Wölfflin, Heinrich, professor, f. 21/6 1864, † 19/7 1945.
Hirn, Yrjö, professor, f. 7/12 1870, † 23/2 1952.
Croce, Benedetto, senator, f. 25/2 1866, † 20/11 1952.
Heckscher, Eli Filip, professor, f. 24/11 1879, † 23/12 1952.
Löfstedt, Haimon Einar Harald, professor, f.d. praeses, f. 15/6 1880, † 10/6 1955.
Weibull, Lauritz Ulrik Absalon, professor, f.d. praeses, f. 2/4 1873, † 2/12 1960.
Ekwall, Bror Oskar Eilert, professor, f. 8/1 1877, † 23/11 1964.
Josephson, Ragnar, professor, f.d. praeses, f. 8/3 1893, † 27/3 1966.
Nilsson, Nils Martin Persson, professor, f. 12/7 1874, † 7/4 1967.
Werin, Algot Gustaf, professor, Lund, f. 19/10 1892, † 2/12 1975.

Hedersledamöter

- Gjerstad, Erik Einar*, professor, Lund, f. 30/10 1897, 67.
Lönnroth, Nils Erik Magnus, professor, Göteborg, f. 1/8 1910, 70.

Styrelse

- Praeses: *Curt Kihlstedt* (1976)
Vice praeses: *Carl-Gustaf Undhagen* (1976)
Sekreterare: *Bo Westerhult* (1978)
Vice sekreterare: *Louise Vinge* (1978)

Vetenskapssocieteten i Lund

Skattmästare: *Axel Roos* (1967).

Medlemmar: *Thure-Gabriel Gyllenkrok* (1976), *Jörgen Faxé* (1977), *Torbjörn Vallinder* (1978), *Birger Bergh* (1978).

Suppleanter: *Sten Åke Nilsson* (1976), *Eva Österberg* (1977), *Lars Eckerdal* (1978).

Valnämnd

Ordförande: Societetens Praeses.

Medlemmar: *Erland Lagerroth* (1967), *Carl-Gustaf Undhagen* (1975), *Göran Rystad* (1975), *Jan Svartvik* (1978).

Suppleanter: *Folke Bohlin* (1975), *Birger Gerhardsson* (1978).

Granskningsnämnd

Ordförande: Societetens Sekreterare.

Medlemmar: *Sören Halldén* (1974), *Sven Tägil* (1974), *Erland Lagerroth* (1975), *Jan Svartvik* (1975).

Redaktionskommitté för Skånsk senmedeltid och renässans

Ordförande: Societetens Praeses.

Sekreterare: *Göte Paulsson*.

Medlemmar: *Birgitta Odén*, *Erik Cinthio*, *Axel Roos*, *Oscar Reutersvärd*, *Nils Lewan*.

Revisorer

Olof Nordström (1965), *Sven Ekbo* (1967).

Suppleanter: *Hans Regnéll* (1966), *Gunnar Törnqvist* (1969).

Bortgångna stiftande ledamöter

v. Hallwyl, Walter, greve, f. 26/1 1839, † 27/2 1921.

Edstrand, Reinhold Theodor Werner, direktör, f. 15/6 1882, † 25/11 1923.

Swartz, Carl Johan Gustaf, universitetskansler, f. 5/6 1858, † 6/11 1926.

Petrén, Karl Anders, professor, f. 2/12 1868, † 16/10 1927.

Wachtmeister, Axel Wilhelm, greve, kammarherre, f. 16/7 1869, † 24/8 1929.

Engeström, Max Emil Leopold, konsul, f. 15/11 1867, † 25/3 1930.

v. Geijer, Fredrik Wilhelm Gustaf, ryttmästare, godsägare, f. 8/2 1865, † 16/5 1930.

v. Hallwyl, Anna Fredrika Wilhelmina, f. *Kempe*, grevinna, f. 1/10 1844, † 27/7 1930.

Haffner, Johan, stadsläkare, f. 6/9 1876, † 14/4 1931.

Sahlin, Johan Albert, fabriksägare, f. 7/9 1868, † 17/5 1936.

Swartz, Pehr Johan Jacob, direktör f. 21/10 1860, † 5/6 1939.

Westrup, Johan Wilhelm Magnus, v. konsul, f. 13/5 1862, † 9/11 1939.

Lundahl, Nils, fil. dr, f. 23/5 1858, † 16/6 1940.

- Gyllenkrok, Nils Johan Malcolm*, friherre, hovstallmästare, f. 15/10 1887,
† 9/4 1941.
- Coyet, Hilda Eleonore Henriette Dorotée Amelie*, f. friherrinnan *Cederström*,
f. 16/3 1859, † 28/8 1941.
- Montelin, Adolf Fredrik*, apotekare, f. 17/1 1871, † 28/10 1941.
- Sahlin, Carl Andreas*, fil. dr, f. 15/12 1861, † 22/1 1943.
- Jacobsen, Helge*, direktör, f. 24/12 1882, † 21/6 1946.
- Lundberg, Sven Emil*, bergsingenjör, direktör, f. 21/8 1889, † 24/3 1947.
- Lundblad, Nils Waldemar*, hovrättsassessor, direktör, f. 7/12 1888,
† 25/9 1947.
- Munksgaard, Ejnar Johannes*, forlagsboghandler, dr phil., f. 28/2 1890,
† 6/1 1948.
- Thott, Gustaf Otto Tage Stig*, greve, hovjägmästare, f. 29/1 1885, † 4/7 1948.
- Sahlin, Bo Carl Henrik*, med. lic., direktör, f. 24/7 1901, † 18/2 1949.
- Nordqvist, Gunhild Theresia Elvira*, f. *Edstrand*, doktorinna, f. 23/9 1883,
† 18/12 1951.
- Roos, Axel Bernhard*, jur. dr, advokat, f. 4/3 1886, † 24/8 1957.
- v. Schmiterlöw, Adelheid Emma Otburgis*, godsägare, f. 15/8 1875, † 16/5
1959.
- Edstrand, Karin Thekla Eleonora*, fröken, f. 3/7 1880, † 7/12 1959.
- Sandberg, Ivar Nils Gotthard*, direktör, f. 28/7 1881, † 2/1 1961.
- Berger, Svante Edwin Larsson*, direktör, f. 13/5 1871, † 2/2 1962.
- Dunker, Henry Christian Louis*, fabriksdisponent, f. 6/9 1870, † 3/5 1962.
- Lundeqvist, Gösta Evald Andreas*, civilingenjör, direktör, f. 3/10 1892,
† 12/7 1962.
- Neusten, Andreas Edvard*, byggmästare, f. 18/3 1885, † 27/9 1962.
- Sahlin, Stig Erik Gunnar*, ambassadör, f. 2/8 1899, † 10/6 1963.
- Wiberg, John Ake Truls*, överintendent, f. 30/3 1902, † 25/11 1963.
- Berger, Carl Magnus*, direktör, f. 18/3 1915, † 20/11 1964.
- Bergh, Thorsten Christian Howard*, jur. o. fil. kand., konsul, f. 1/10 1901,
† 11/1 1965.
- Wigstrand, Gunnar*, disponent, f. 11/1 1903, † 19/11 1965.
- Palmstierna, Carl Otto*, friherre, hovjägmästare, f. 3/1 1900, † 12/10 1966.
- Dahlgren, Sture Hjalmar Thorild*, fil. dr, assuransdirektör, f. 25/6 1888,
† 5/2 1968.
- Jensen, Arthur Marinus*, direktör, f. 13/2 1891, † 17/5 1968.
- Weibull, Märta Maria (Mary) Sofia*, f. *Fahlbeck*, fru, f. 18/1 1897,
† 9/11 1968.
- Trolle-Bonde, Carl*, greve, f. 13/5 1907, † 7/10 1969.
- Hjelme-Lundberg, John*, konsul, f. 26/5 1902, † 9/8 1970.
- Wehtje, Ernst Jonas*, tekn. dr, direktör, f. 17/7 1891, † 4/8 1972.
- Bergengren, Axel Göran Magnus*, civilekonom, f. 16/6 1921, † 19/8 1972.
- Trolle-Bonde, Anna Ingeborg Blenda*, f. *von Essen*, grevinna, f. 2/3 1908,
† 7/9 1973.
- Bendz, Olof Gregor Mortimer*, godsägare, f. 15/9 1904, † 9/9 1973.
- Thomasson, Tage Emanuel*, civilingenjör, direktör, f. 16/10 1894, † 4/9 1974.

Vetenskapssocieteten i Lund

Græbe, Eiler Otto, domkyrkoarkitekt, f. 23/7 1892, † 5/1 1977.

Wijkander, Klara Severina, f. *Kock*, fru, f. 28/11 1888, † 25/9 1977.

Stiftande ledamöter

Lundström, Margit Johanna Palæmona Cecilia, f. *von Geijer*, generalska, Landskrona, f. 24/2 07, 32.

Ehrnberg, Gösta Theodor, direktör, Simrishamn, f. 26/5 95, 42.

Crafoord, Holger Alf Erik, direktör, Lund, f. 25/7 08, 52.

Thott, Greta Linnéa, grevinna, Holmeja, f. 25/2 08, 53.

Hammar skiöld, Sven Ludvig, direktör, f.d. hovrättsråd, Malmö, f. 14/12 01, 54

Sandblom, Grace, f. *Schaefer*, fru, Pully Vand, Schweiz, f. 13/5 07, 54.

Hansen, Einar Anton, direktör, Malmö, f. 14/11 02, 55.

Gyllenkrok, Thure-Gabriel, friherre, Björnstorp, f. 23/5 22, 57.

Tunhammar, Elam Wihlgott, direktör, Malmö, f. 18/1 03, 58.

Hansen, Jozzi Ella, f. *Jensen*, verkst. direktör, Malmö, f. 23/7 12, 59.

Möller, Frans Ballieu, direktör, Lund, f. 25/2 97, 60.

Wetterlundh, Sune Charles Gustaf, verkst. direktör, Malmö, f. 11/2 04, 60.

Ekblom, Sven Gustav Ingemar, konsul, Helsingborg, f. 17/3 03, 62.

Rausing, Gad Anders, docent, direktör, f.d. praeses, Lund, f. 19/5 22, 62.

Holmström, Nils Gunnar Teodor, jur. kand., direktör, Malmö, f. 30/10 04, 63

Rausing, Hans Anders, direktör, Lund, f. 25/3 26, 63.

Larsson, Sven Gunnar, direktör, Stockholm, f. 29/5 11, 64.

Roos, Axel Bernhard, bankdirektör, Malmö, f. 16/6 22, 64.

Berger, Dagmar Linnea Charlotta, f. *Boon*, fru, Halmstad, f. 19/6 15, 65.

Hallström, Hadar Erik H:son, direktör, Helsingborg, f. 15/6 00, 65.

Acking, Carl-Axel, professor, Lund, f. 8/3 10, 66.

Lauritzson, Tore, civilingenjör, Antwerpen, Belgien, f. 19/4 13, 66.

Holmberg, Hans Ake, tekn. dr, Lund, f. 31/1 19, 67.

Palmstierna, Anne-Marie Aurore, friherrinna, Maltesholm, Tollarp, f. 26/7 07, 67.

Ståhlbrandt, Ake E., direktör, Trelleborg, f. 9/3 14, 67.

Kamprad, Feodor Ingvar, direktör, Vedbæk, Danmark, f. 30/3 26, 69.

Lindh, Sten, ambassadör, Malmö, f. 24/10 22, 69.

Strömbom, Nils Alfred Ragnar, kaptän, fil. lic., Genève, f. 30/10 98, 69.

Malmros, Frans Jacob, konsul, Trelleborg, f. 4/11 25, 71.

Samuelson, Sten Olov, professor, Lund, f. 30/4 26, 71.

Faxe, Carl Jörgen Cornelius, direktör, Malmö, f. 2/6 12, 72.

Gierow, Karl Ragnar Knut, författare, fil. dr, Stockholm, f. 2/4 04, 72.

Penser, Per Wilhelm Julius, advokat, Eslöv, f. 29/5 01, 72.

Rasmusson, Karl Eric, direktör, Lund, f. 28/1 16, 72.

Kennedy, Douglas Gilbert James, godsägare, Råbelövs slott, Kristianstad, f. 5/3 12, 73.

Lilliehöök, Lennart F. B:son, verkst. direktör, Malmö, f. 21/4 24, 75.

Wessman, Gunnar, verkst. direktör, Uddeholm, f. 23/9 28, 75.

Mörck, Einar Walter, direktör, Trelleborg, f. 10/6 14, 76.

Trolle-Bonde, Gustaf, greve, Trolleholm, f. 2/5 43, 77.
Olofsson, Johan Sigfrid Mattias, leg. läkare, Lund, f. 2/8 99, 78.

Seniorer

Kjellin, Tor Helge, professor, Filipstad, f. 24/4 85, 20.
Liljegren, Sten Bodvar, professor, Stockholm f. 8/5 85, 20.
Weibull, Curt Hugo Johannes, professor, Göteborg, f. 19/8 86, 20.
Rooth, Erik Gustaf Theodor, professor, Lund, f. 22/4 89, 33.
Galster, Georg, fil. dr, museumsinspektör, Köpenhamn, f. 17/5 89, 44.
Hedström, Karl Fredrik Gunnar, professor, Lund, f. 31/12 90, 37.
Ruin, Hans Valdemar, professor, Stockholm, f. 18/6 91, 40.
Pleijel, Hilding Athanasius, professor, Lund, f. 19/10 93, 35.
Carlsson, Nils Gunnar, professor, Helsingborg, f. 7/3 94, 26.
Collinder, Erik Alfred Torbjörn (Björn), professor, Uppsala, f. 22/7 94, 36.
Lindquist, Ivar Artur, professor, Lund, f. 31/5 95, 25.
Åkerman, Johan Henrik, professor, Lund, f. 31/3 96, 34.
Skautrup, Jens Peter Andreas, professor, Århus, f. 21/1 96, 46.
Knutsson, Knut Peter, professor, f.d. stadsbibliotekarie, Stockholm, f. 5/3 97.
28.
Elovson, John Harald, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/6 97, 37.
Olivecrona, Knut Hans Karl, professor, Lund, f. 25/10 97, 35.
Dederig, Sven Emanuel, professor, Lund, f. 10/12 97, 38.
Amundsen, Leiv, professor, Oslo, f. 30/5 98, 49.
Steen, Sverre, professor, Oslo, f. 1/8 98, 46.
Helgason, Jón, professor, Köpenhamn, f. 30/6 99, 38.
Postan, Michael, professor, Cambridge, f. 24/9 99, 51.
Sveinsson, Einar Ólafur, professor, Reykjavik, f. 12/12 99, 45.
Hannerberg, Carl David, professor, Stockholm, f. 29/7 00, 52.
Frisk, Jöns Ivan Hjalmar, professor, Göteborg, f. 4/8 00, 44.
Wieselgren, Per Väinö, fil. dr, lektor, Eslöv, f. 4/8 00, 47.
Kjällerström, Sven Gottlieb, professor, Lund, f. 28/1 01, 39.
Moltke, Erik, dr. phil., Köpenhamn, f. 4/4 01, 43.
Svensson, Sigfrid Oskar, professor, Lund, f. 1/6 01, 47.
Mackensen, Lutz, professor, Bremen, f. 15/6 01, 32.
Kakridis, Johannes, professor, Saloniki, f. 17/11 01, 47.
Diano, Carlo, professor, Padova, f. 2/2 02, 53.
Lombard, Alf, professor, Lund, f. 8/7 02, 40.
L'Orange, Hans Peter, professor, Oslo, f. 2/3 03, 40.
Syme, Ronald, professor, Oxford, f. 11/3 03, 48.
Clark, Sir Kenneth McKenzie, museidirektör, London, f. 13/7 03, 42.
Johannisson, Ture Gustaf, professor, Göteborg, f. 26/9 03, 41.
Hafström, Adolf Gerhard G:son, professor, Stockholm, f. 27/3 04, 55.
Svendsen, Paulus, professor, Oslo, f. 17/4 04, 58.
Ek, Sven Theodor, docent, lektor, Lund, f. 17/5 04, 52.
Hald, Kristian, professor, Köpenhamn, f. 9/9 04, 53.
Arngart, Olof Sigfrid, professor, Lund, f. 15/4 05, 42.

Vetenskaps societeten i Lund

- Jankuhn, Herbert*, professor, Göttingen, f. 8/8 05, 58.
Sundberg, Sune Waldemar, docent, Lund, f. 18/1 06, 60.
Falk, Knut-Olof, professor, Lund, f. 19/4 06, 46.
Dahlberg, Anders Torsten, professor, Göteborg, f. 18/8 06, 44.
Svalenius, Ivan Håkan, docent, lektor, Lund, f. 7/9 06, 44.
Christensen, Aksel Erhard, professor, Köpenhamn, f. 11/9 06, 50.
Rydbeck, Monica Augusta Elisabeth Christina, docent, förste antikvarie, Stockholm, f. 11/11 06, 44.
Ahlström, Gustaf Gunnar, professor, Stockholm, f. 25/11 06, 45.
Axelsson, Bertil Folke Bonde, professor, Lund, f. 22/12 06, 38.
Bjurling, Oscar Anders, professor, Lund, f. 12/5 07, 56.
Billeskov Jansen, Frederik Julius, professor, Köpenhamn, f. 30/9 07, 54.
Jarring, Gunnar Valfrid, ambassadör, Stockholm, f. 12/10 07, 37.
Kapsomenos, Stylianos Georg, professor, Saloniki, f. 29/11 07, 50.
Yrwing, Hugo Ulrik, docent, lektor, Lund, f. 23/1 08, 61.
Zilliacus, Johan Henrik, professor, Helsingfors, f. 23/1 08, 54.
Staiger, Emil, professor, Zürich, f. 8/2 08, 54.
Welinder, Per Emil Carsten, professor, Lund, f. 28/4 08, 54.
Segerstedt, Torgny, professor, Uppsala, f. 11/8 08, 36.
Wikander, Oscar Stig, professor, Uppsala, f. 27/8 08, 48.
Bendz, Claës Gerhard Mortimer, professor, f.d. praeses, Lund, f. 16/10 08, 43.
Pfannestill, Bertil Algot, docent, universitetslektor, Lund, f. 22/2 09, 48.
Neumann, Sven Gösta, docent, Lund, f. 10/3 09, 62.
Moritz, Manfred S., professor, Lund, f. 4/6 09, 55.
de Bouïard, Michel, professor, Caen, f. 5/8 09, 54.
King, Arthur Henry, docent, Orem, Utah, USA, f. 20/2 10, 62.
Bengtsson, Bengt Svante, museiintendent, Lund, f. 2/3 10, 62.
Riis, Poul Jørgen, professor, Köpenhamn, f. 26/5 10, 62.
Nilsson-Ehle, Hans Gregor Gunnar, professor, Göteborg, f. 17/7 10, 49.
Westergård-Nielsen, Christian Emil, professor, Århus, f. 24/11 10, 61.
Kjellman, Nils Reinhold, docent, rektor, Lund, f. 8/2 11, 60.
Lindblad, Gustaf Martin Esaias, professor, Lund, f. 26/2 11, 50.
Westin, Gunnar Torvald, professor, Stockholm, f. 29/10 11, 52.
Fischer-Jørgensen, Eli, universitetslektor, Köpenhamn, f. 11/2 11, 60.
Glob, Peter Wilhelm, riksantikvar, Köpenhamn, f. 20/2 11, 54.
Ahlbäck, Torvald Olav Otto, professor, Malax, f. 28/3 11, 59.
Jensen, Povl Johannes, professor, Köpenhamn, f. 3/5 11, 62.
Halldórsson, Halldór Torfi Gudmundur, professor, Reykjavik, f. 13/7 11, 59.
Normann, Carl-Edvard, professor, Lund, f. 26/1 12, 55.
Gerleman, John Gillis, professor, Lund, f. 27/3 12, 51.
Fink, Troels Marstrand Trier, professor, generalkonsul, Flensburg, f. 18/4 12, 55.
Stjernquist, Per Nilsson, professor, Lund, f. 14/5 12, 63.
Gravier, Maurice Pierre Albert, professor, Paris, f. 7/6 12, 62.
Malmberg, Bertil, professor, Lund, f. 22/4 13, 48.
Noreng, Harald, professor, Bergen, f. 25/4 13, 61.

- Johannesson, Nils Gösta*, docent, lektor, Eslöv, f. 19/10 13, 63.
Ollén, Gunnar, docent, Malmö, f. 22/11 13, 58.
Lundström, Sven Gunnar, professor, Uppsala, f. 30/1 14, 51.
Nilsson, Sven Augustinus, professor, Uppsala, f. 9/11 14, 52.
Korlén, Hans Gustav Vilhelm, professor, Stockholm, f. 27/1 15, 50.
Fehrman, Carl Abraham Daniel, professor, f.d. praeses, Lund, f. 3/2 15, 50.
Hadding, Kerstin, professor, Lund, f. 7/2 15, 64.
Waller, Sture Magnus, docent, Lund, f. 8/3 15, 56.
Björck, Tor Erland Staffan, professor, Lund, f. 5/8 15, 52.
Ekbo, Sven Arnold, professor, Lund, f. 7/8 15, 56.
Becker, Carl Johan, professor, Köpenhamn, f. 3/9 15, 59.
Gabrieli, Mario, professor, Rom, f. 23/9 15, 63.
Reutersvärd, Oscar Gustaf Adolf, professor, Lund, f. 29/11 15, 64.
Lyttkens, Hampus Elof Axel, professor, Lund, f. 19/2 16, 67.
v. Wright, Georg Henrik, professor, Helsingfors, f. 14/6 16, 53.
Mannsåker, Dagfinn, riksarkivar, Oslo, f. 30/6 16, 66.
Fgårdt, Brita Sigríd Anna Lovisa, docent, Lund, f. 7/8 16, 68.
Holm, Per Olof Gösta, professor, Lund, f. 7/8 16, 63.
Hägerstrand, Stig Torsten Erik, professor, Lund, f. 11/10 16, 57.
Ejder, Gustaf Åke Bertil, professor, Lund, f. 2/11 16, 52.
Smidt, Kristian, professor, Oslo, f. 20/11 16, 66.
Eldjárn, Kristján, president, fil. dr, Bessastaðir, Island, f. 6/12 16, 70.
Dravina, Velta Tatjana, professor, Stockholm, f. 25/1 17, 64.
Hartman, Sven Samuel, professor, Lund, f. 22/6 17, 69.
Blegvad, Mogens, professor, Köpenhamn, f. 25/6 17, 65.
Södergård, Olof Östen, professor, Lund, f. 26/8 17, 65.
Stjernquist, Nils Nilsson, professor, Lund, f. 29/8 17, 53.
Lárusson, Magnus Már, professor, Reykjavik, f. 2/9 17, 66.
Carlsson, Sten Carl Oscar, professor, Uppsala, f. 14/2 17, 53.
Stjernquist, Berta Ingeborg, professor, Lund, f. 26/4 18, 58.
Virtaranta, Erkki Pertti Ilmari, professor, Helsingfors, f. 20/5 18, 53.
Thomsen, Rudi, professor, Århus, f. 21/7 18, 59.
Brøndsted, Mogens Holger, professor, rektor, Odense, f. 12/11 18, 70.
Klindt-Jensen, Ole, professor, Århus, f. 31/3 18, 73.
Benson, Sven Archer, professor, Göteborg, f. 22/1 19, 54.
Regnéll, Hans Otto, professor, Lund, f. 30/1 19, 54.
Rooth, Anna Birgitta, professor, Uppsala, f. 15/5 19, 60.
Åsdahl Holmberg, Ella Märta Mathilda, professor, Göteborg, f. 24/8 19, 58.
Carlsson, Nils Gösta, professor, Stockholm, f. 19/9 19, 59.
Wallner, Björn Anders, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/10 19, 69.
Norborg, Lars-Arne, docent, universitetslektor, Lund, f. 27/10 19, 62.
Roelandts, Karel, professor, Louvain, f. 6/5 19, 60.
Sundby, Bertil Johannes, professor, Bergen, f. 21/7 19, 61.
Oberholzer, Otto, professor, Kiel, f. 11/12 19, 64.
Arvidsson, Rolf Lennart, docent, förste bibliotekarie, Lund, f. 5/1 20, 73.
Back, Pär-Erik, professor, Umeå, f. 20/9 20, 59.

Vetenskapssocieteten i Lund

- Beyer, Edvard Freydar*, professor, Oslo, f. 6/10 20, 63.
Gårding, Eva, docent, Lund, f. 14/7 20, 71.
Higham, John, professor, Baltimore, Maryland, USA, f. 26/10 20, 67.
Löwendahl, Gösta Emil Oskar, docent, universitetslektor, Lund, f. 13/6 20, 59.
Pettersson, Hans Olof, docent, lektor, Lund, f. 17/4 20, 63.
Rudberg, Stig Yngve, professor, Lund, f. 28/10 20, 66.
Røstvig, Maren-Sofie, professor, Oslo, f. 27/3 20, 65.
Schaar, Claes Göran Gustav Viktor, professor, Lund, f. 18/5 20, 53.
Smith, Gudmund John Wilhelm, professor, Lund, f. 29/1 20, 60.
Thors, Carl-Eric, professor, Helsingfors, f. 8/6 20, 65.
Cinthio, Erik Axel Hampus, professor, Lund, f. 26/2 21, 61.
Fenger, Henning, professor, Århus, f. 9/8 21, 66.
Hagen, Anders, professor, Bergen, f. 15/5 21, 61.
Henriksen, Aage Skjoldborg, professor, Köpenhamn, f. 25/4, 21, 74.
Malmer, Mats Erik Gustaf Sigurd P., professor, Stockholm, f. 18/10 21, 70.
Nordström, Axel Olof, docent, universitetslektor, Lund, f. 28/5 21, 64.
Odén, Agnes Birgitta, professor, Lund, f. 11/8 21, 58.
Sjöstedt, John Lennart, docent, universitetslektor, Lund, f. 5/6 21, 64.
Skyum-Nielsen, Niels Holger, professor, Köpenhamn, f. 17/10 21, 72.
Strömberg, Märta Linnéa Ingeborg, professor, Lund, f. 7/11 21, 67.
Vitestam, Nils Gösta, professor, Lund, f. 2/3 21, 67.
Andrén, Carl-Gustaf, professor, Lunds universitets rektor, Lund, f. 1/7 22, 61.
Andersson, Sven Helge Sigfrid, docent, universitetslektor, Växjö, f. 27/10 22, 62.
Fridlitzius, Joel Gunnar Ferdinand, professor, Lund, f. 29/6 22, 62.
Halvorsen, Eyvind Fjeld, professor, Oslo, f. 4/5 22, 62.
Jacobsen, Eric August, professor, Köpenhamn, f. 5/4 23, 61.
Holm, Hans Ingvar, professor, Lund, f. 25/10 23, 62.
Egerod, Søren, professor, Köpenhamn, f. 8/7 23, 63.
Glamann, Kristof, professor, Köpenhamn, f. 26/8 23, 63.
Halldén, Sören, professor, Lund, f. 19/5 23, 65.
Loman, Bengt Ragnar Carl, professor, Åbo, f. 7/8 23, 67.
Gustafsson, Stig Gunnar Valdemar, professor, Lund, f. 10/8 23, 69.
Österlin, Lars Gustaf, docent, Lund, f. 5/10 23, 71.
Johannesson, Eric Oscar, professor, Berkeley, California, USA, f. 4/5 23, 71.
Weibull, Hans Jörgen, professor, Göteborg, f. 25/4 24, 61.
Mogren, Jan Olof Märten Adolf, docent, universitetslektor, Karlstad, f. 8/6 24, 63.
Petersson, Hans Fredrik, professor, Lund, f. 29/11 24, 69.
Thalberg, Björn, professor, Lund, f. 18/2 24, 73.
Foote, Peter Godfrey, professor, London, f. 26/5 24, 73.
Hast, Karl Sture Arne, ordboksredaktör, Lund, f. 23/5 24, 76.

Arbetande ledamöter

A. INLÄNDSKA

- Rystad, Nils Göran*, professor, Lund, f. 31/7 25, 58.
Palm, James Vilhelm Jonas, professor, Uppsala, f. 29/6 25, 59.
Sandström, Sven Erik Åke, professor, Lund, f. 26/2 27, 59.
Swahn, Jan-Öjvind, docent, Hägersten, f. 15/5 25, 61.
Wallén, Per-Edwin Magnus, professor, Lund, f. 15/4 25, 63.
Aström, Paul Fredrik Karl, professor, Göteborg, f. 15/1 29, 64.
Bringéus, Nils-Arvid Edvard Alarik, professor, f.d. praeses, Lund, f. 29/3 26, 65.
Kihlstedt, Curt Axel, professor, praeses, Lund, f. 8/12 27, 66.
Lagerroth, Lars Erland, docent, Lund, f. 10/1 25, 66.
Fabricius, Cajus, professor, Göteborg, f. 28/9 25, 67.
Jörberg, Gustav Lennart, professor, Lund, f. 26/1 27, 67.
Bjerstedt, Sven Åke Ingvar, professor, Malmö, f. 10/4 30, 68.
Kornhall, David Christian, docent, universitetslektor, Lund, f. 5/11 28, 68.
Romberg, Hans Arnold Bertil, docent, Lund, f. 8/12 25, 68.
Tägil, Sven Otto, professor, Lund, f. 15/12 30, 68.
Törnqvist, Gunnar Evald, professor, Lund, f. 23/1 33, 68.
Lagerroth, Siv Ulla-Britta, docent, Lund, f. 19/10 27, 70.
Svartvik, Jan Lars, professor, Lund, f. 18/8 31, 70.
Vallinder, Torbjörn, docent, universitetslektor, Lund, f. 30/11 25, 70.
Améen, Lennart Gustaf Gunnarsson, docent, universitetslektor, Lund, f. 4/7 26, 71.
Ek, Sven Birger, docent, Landskrona, f. 10/6 31, 71.
Olsson, Bernt Oskar Hemfrid, docent, Helsingborg, f. 11/5 29, 71.
Rosengren, Inger Tilly, professor, Lund, f. 14/7 34, 71.
Undhagen, Carl-Gustaf, docent, Malmö, f. 6/1 26, 71.
Gerhardsson, Birger, professor, Lund, f. 26/9 26, 72.
Gierow, Pär Göran Axel, professor, Lund, f. 20/8 30, 72.
Larsson, Lars-Olof Ingvar, docent, universitetslektor, Växjö, f. 15/11 34, 72.
Pamp, Bengt Torsten, docent, Lund, f. 3/11 28, 72.
Rhenman, Erik Axel, professor, Lund, f. 18/12 32, 72.
Westerhult, Bo Anders, docent, Lund, f. 18/4 29, 72.
Vinge, Louise, docent, Lund, f. 24/11 31, 72.
Gemzell, Carl-Axel Uno, docent, Lund, f. 20/10 31, 73.
Kristensson, Gillis Per-Erik, docent, Lund, f. 19/2 28, 73.
Lindborg, Rolf Harry, docent, Lund, f. 7/3 31, 73.
Nilsson, Sten Åke, docent, Lund, f. 9/4 36, 73.
Bohlin, Folke Bernhard, docent, universitetslektor, Lund, f. 21/9 31, 74.
Bornäs, Nils Göran Gudmund, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/7 35, 74.
Đurovič, Ľubomir Jan, professor, Lund, f. 9/2 25, 74.
Jonsson, Hans Erling, docent, ordbokschef, Lund, f. 10/6 28, 74.
Simonsson, Tord Lennart Wolmer, docent, Lund, f. 13/2 26, 74.
Ståhl, Ingemar, professor, Lund, f. 2/6 38, 74.

Vetenskaps societeten i Lund

Wieslander, Hans Johan Magnus, docent, universitetslektor, Växjö, f. 30/7 29, 74.

Blomqvist, Jerker, t.f. professor, Uppsala, f. 6/4 38, 75.

Bramstång, Nils Åke Gunnar, professor, Uppsala, f. 13/6 32, 75.

Håkanson, Lennart Åke, docent, Lund, f. 14/10 39, 75.

Kieffer, René Jean Joseph, docent, Lund, f. 22/9 30, 75.

Lindell, Ebbe, professor, Malmö, f. 15/10 25, 75.

Nalepa, Jerzy, docent, Lund, f. 29/7 26, 75.

Swedner, Hugo Harry Harald Rodney, professor, Lund, f. 28/5 25, 75.

Österberg, Eva Birgitta, docent, Lund, f. 25/10 42, 75.

Bäckman, Sven Arvid, docent, Lund, f. 14/11 30, 76.

Eckerdal, Lars Hugo, docent, Lund, f. 15/8 38, 76.

Hermerén, Göran, professor, Lund, f. 5/9 39, 76.

Roos, Carl Martin, professor, Lund, f. 15/5 41, 76.

Söderpalm, Sven Anders, docent, Lund, f. 11/4 33, 76.

Widbäck, Göran Viktor, docent, Lund, f. 6/10 30, 76.

Wärneryd, Olof Ingemar, professor, Lund, f. 4/7 31, 76.

Bergh, Nils Anders Birger, professor, Lund, f. 25/6 35, 77.

Lewan, Nils Oskar Enoch, docent, Lund, f. 18/3 29, 77.

Nilsson, Stig Bertil, docent, Lund, f. 18/3 28, 77.

Pålsson, Lennart, professor, Lund, f. 13/10 33, 77.

Gustavsson, Anders Karl Gustav, docent, Lund, f. 7/12 40, 78.

Knutsson, Bengt Erik Vilhelm, docent, Lund, f. 19/5 36, 78.

Paulsson, Göte Christer, docent, Lund, f. 27/2 45, 78.

Pettersson, Thore Wilhelm, docent, Lund, f. 10/10 34, 78.

Sjöbäck, Hans Robert, docent, Lund, f. 2/2 29, 78.

Ankarlov, Karl Bengt Gunnar, docent, Lund, f. 9/12 35, 79.

Bondeson, Ulla Viveka, professor, Lund, f. 10/7 37, 79.

Hemberg, Bengt Jarl Olof, professor, Lund, f. 25/11 35, 79.

Östenberg, Carl Eric, docent, Lund, f. 14/8 28, 79

B. UTLÄNDSKA

Enkvist, Nils Erik August, professor, Åbo, f. 27/9 25, 59.

Huldén, Lars Evert, professor, Helsingfors, f. 5/2 26, 63.

Christensen, Johnny, professor, Köpenhamn, f. 5/3 30, 68.

Vilkuna, Asko, professor, Jyväskylä, f. 17/11 29, 69.

Ladefoged, Peter Nielsen, professor, Los Angeles, f. 17/9 25, 70.

Wiegelmann, Günter Franz, professor, Münster, f. 31/1 28, 70.

Sørensen, Knud Oscar, professor, Århus, f. 2/2 28, 71.

Banton, Michael Parker, professor, Bristol, f. 8/9 26, 72.

Stoklund, Bjarne, professor, Köpenhamn, f. 17/1 28, 72.

Sørensen, John Kousgård, professor, Köpenhamn, f. 6/12 25, 72.

Wilson, David Mackenzie, professor, London, f. 30/10 30, 72.

Wrede, Johan Otto Wilhelm, professor, Helsingfors, f. 18/10 35, 72.

- Zettersten, Sven Arne Paul, professor, Köpenhamn, f. 10/1 34, 72.
Johnsen, Erik, professor, Köpenhamn, f. 16/11 28, 73.
Lidin, Olof Gustav, professor, Köpenhamn, f. 3/2 26, 73.
Sjöblom, Bengt Gunnar Olof, professor, Köpenhamn, f. 28/2 33, 73.
Bosson, James Evert, professor, Berkeley, California, USA, f. 17/7 33, 74.
Christie, Nils, professor, Oslo, f. 24/2 28, 74.
Olsen, Olaf, professor, Århus, f. 7/6 28, 74.
Salomonsen, Per, afdelningsleder, Ålborg, f. 29/3 28, 74.
Westman, Rolf Rainer Otto Robert, professor, Åbo, f. 21/6 27, 74.
Krummacher, Friedhelm Gustav-Adolf Hugo Robert, professor, Kiel, f. 22/1 36, 75.
Boyer, Régis, professor, Paris, f. 25/6 32, 75.
Kittang, Atle, professor, Bergen, f. 20/3 41, 75.
Kersten, Adam, professor, Warszawa, f. 26/4 30, 76.
Klinge, Matti, docent, Helsingfors, f. 31/8 36, 76.
Larsson, Gustav Edvin, professor, Oslo, 24/1 25, 76.
Bohlin, Torgny, professor, Bergen, f. 20/5 25, 77.
Jensen, Johan Fjord, professor, Århus, f. 17/12 28, 77.
Koblik, Steven Samuel, professor, Claremont, Californien, f. 27/5 41, 77.
Lundquist, Lennart Harald Sture, professor, Köpenhamn, f. 13/2 38, 77.
Pinborg, Jan Beck, professor, Köpenhamn, f. 29/4 37, 77.
Ritte, Hans, Universitätslektor, Dr Phil, München, f. 20/8 30, 77.
Jantsch, Erich, professor, Berkeley, California, USA, f. 8/1 29, 78.
Nilsson, Carl-Axel Daniel, lektor, Köpenhamn, f. 15/3 31, 78.
Nøjgaard, Morten, professor, Odense, f. 28/7 34, 78.
Register, Cheri, professor, Minneapolis, f. 30/4 45, 78.
Wieselgren, Anne Marie Inga, professor, Jyväskylä, f. 1/4 35, 78.
Brückner, Wolfgang, professor, Würzburg, f. 14/3 30, 79.
Hasselmo, Nils, professor, Minneapolis, f. 2/7 31, 79.

Vetenskaps societetens verksamhet 1979

Som *inländska arbetande ledamöter* har invalts docent Bengt Ankarloo, professor Ulla Bondeson, professor Jarl Hemberg och docent Carl Eric Östenberg, samtliga i Lund.

Som *utländska arbetande ledamöter* har invalts professor Wolfgang Brückner, Würzburg, och professor Nils Hasselmo, Minneapolis.

Den 10 maj hölls ett *sammanträde*, varvid professor Olof Lidin, Köpenhamn, höll ett föredrag om »A. E. Nordenskiöld i Japan».

Vid *högtidssammanträdet* den 23 november föreläste professor Torgny Segerstedt, Uppsala, under rubriken »Akademien och ordet. En aspekt i upplysningsdebatten».

Vetenskaps societeten i Lund

Den 29 september gjordes en *utflykt* med besök på Borrestad, där bok- och konstsamlingarna demonstrerades, och i Kristianstad, där stadsmiljö och stadsförnyelse studerades på museet och vid rundvandring, och där filmmuseet besöktes och demonstrerades.

Styrelsen har sammanträtt tre gånger, samt fattat beslut per capsulam en gång.

Av trycket har utgivits *Årsbok 1979*.

Den Glerupska belöningen, 1.000 kr, har tilldelats docent Per Rydén, för hans verk om Oscar Levertin som kritiker och för hans presshistoriska forskningar.

Den Kockska belöningen, 2.200 kr, har tilldelats fil. dr Eva Larsson för hennes avhandling *La dislocation en français. Etude de syntaxe générative*.

Resestipendier har under våren tilldelats professor Birger Bergh, 900 kr, docent Folke Bohlin, 700 kr, fil. dr Göran Sonesson, 720 kr; under hösten professor Nils-Arvid Bringéus, 300 kr, professor Göran Hermerén, 600 kr, fil. dr Lars Larsson, 700 kr, docent Nils Lewan, 500 kr, docent Jan Mogren, 300 kr, fil. dr Leokadia Postén, 700 kr, fil. dr Danuta Rudzka, 700 kr, professor Sven Sandström, 600 kr, och professor Paul Åström, 300 kr.

Smärre och tillfälliga bidrag till vetenskaplig forskning har under våren tilldelats docent Staffan Fogelmark, 408 kr; under hösten professor Nils-Arvid Bringéus, 500 kr, docent Erland Lagerroth, 500 kr, docent Jan Mogren, 100 kr, docent Sten Åke Nilsson, 300 kr, och docent Louise Vinge, 1.000 kr.

Lund i februari 1980

Bo Westerhult

Specifikation av obligationer, förlagsbevis och aktier den 31 december 1979

Obligationer	%	År	Nom. värde	Bokfört värde
Svenska Staten	3,0	01.02.1937	2.000: —	1.500: —
Svenska Staten	3,5	15.12.1941	10.000: —	10.000: —
Svenska Staten (3. försvarslån)	3,5	15.08.1942	10.000: —	10.000: —
Svenska staten	3,5	15.03.1943	10.000: —	10.000: —
Svenska Staten	3,5	15.04.1943	20.000: —	20.000: —
Svenska Staten	3,5	01.11.1943	25.000: —	25.000: —
Svenska Staten	3,5	15.12.1944	10.000: —	10.000: —
Svenska Staten	4,75	10.12.1956	5.000: —	5.000: —
Svenska Staten	7,25	03.09.1969	20.000: —	20.000: —
Svenska Staten	8,00	19.11.1975	10.000: —	10.000: —
Svenska Staten	8,5/8	20.11.1975	10.000: —	10.000: —
Svenska Staten	9,5	10.11.1976	25.000: —	25.000: —
Svenska Staten	9,5	10.07.1977	50.000: —	50.000: —
Svenska Staten	10,00	10.06.1978	100.000: —	100.000: —
Sveriges Allmänna Hypoteksbank	3,0	01.06.1937	5.000: —	4.000: —
Konungariket Sveriges Stads- hypotekskassa	3,0	15.11.1937	35.000: —	35.000: —
Konungariket Sveriges Stads- hypotekskassa	3,5	15.01.1944	10.000: —	10.000: —
Konungariket Sveriges Stads- hypotekskassa	3,0	15.04.1945	15.000: —	15.000: —
Konungariket Sveriges Stads- hypotekskassa	3,0	15.04.1946	2.000: —	2.000: —
Konungariket Sveriges Stads- hypotekskassa	5,5	10.04.1960	5.000: —	5.000: —
Konungariket Sveriges Stads- hypotekskassa	9,0	10.05.1976	25.000: —	25.000: —
Svenska Bostadskreditkassan	5,75	10.01.1960	5.000: —	5.000: —
Svenska Bostadskreditkassan	5,75	10.10.1960	5.000: —	5.000: —
Svenska Bostadskreditkassan	5,75	10.07.1961	5.000: —	5.000: —
Svenska Instecknings Garanti AB	3,0	01.12.1934	5.000: —	5.000: —
Stockholms Kommuns	5,5	18.12.1965	10.000: —	10.000: —
Göteborgs Kommuns	6,0	20.02.1962	5.000: —	5.000: —
Sandvik AB:s	6,0	02.11.1960	5.000: —	5.000: —
Gullspångs Kraft AB	6,0	28.12.1960	5.000: —	5.000: —
Sydsvenska Kraft AB	6,0	05.06.1961	5.000: —	5.000: —
Korsnäs AB	6,0	10.11.1961	5.000: —	5.000: —
Munksjö AB	9,7/8	10.05.1977	30.000: —	30.000: —
Norrköpings Kraft AB	6,0	12.02.1962	5.000: —	5.000: —
Uddeholms AB	6,0	01.03.1962	5.000: —	5.000: —
Edsele Kraft AB	5,5	15.01.1964	5.000: —	5.000: —
Sångkällforsen AB	5,5	07.01.1964	5.000: —	5.000: —
Sparbankernas Instecknings AB	7,5	15.01.1971	10.000: —	10.000: —
Stockholms läns landstings	10,00	10.11.1978	100.000: —	100.000: —
			Kronor	617.500: —

Vetenskaps societeten i Lund

Förlagsbevis	%	År	Nom. värde	Bokfört värde
Skånska Banken	5,25	20.02.1963	5.000: —	5.000: —
Skandinaviska Banken	5,75	10.10.1963	5.000: —	5.000: —
Skånska Banken	10,25	10.11.1978	25.000: —	25.000: —
			Kronor	35.000: —

Aktier

268 st. AB Bofors			13.400: —	10.000: —
157 st. Boliden AB, ser. A			15.700: —	12.000: —
903 st. AB Cardo			45.150: —	17.000: —
188 st. Industri AB Euroc			18.800: —	15.900: —
90 st. Höganäs AB, stam			9.000: —	9.400: —
211 st. Skånska Banken			10.550: —	9.750: —
77 st. AB Skånska Cementgjuteriet				
39 st. AB Skånska Cementgjuteriet, gm fondem.			3.850: —	3.500: —
1.000 st. Svenska Handelsbanken, stam efter split			20.000: —	25.000: —
125 st. Svenska Handelsbanken, indexaktier efter split			2.500: —	3.125: —
			Kronor	105.675: —

Revisionsberättelse

Undertecknade, utsedda att granska Vetenskaps societetens räkenskaper för år 1979, har fullgjort vårt uppdrag och funnit räkenskaperna i allo noggrant och omsorgsfullt förda och försedda med behöriga verifikationer.

Vi tillstyrker full ansvarsfrihet för skattmästaren och styrelsen för den tid revisionen omfattar.

Lund i april månad 1980.

Sven Ekbo

Olof Nordström

Skriftförteckning

Skrifter utgivna av Vetenskaps societeten i Lund

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklisie. 1921.
2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. 1920.
3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. 1923.
4. James Harrington's Oceana, edited with notes by *S. B. Liljegren*. 1924.
5. *John Frödin*. Siljansområdets fäbodbygd. 1925.
6. *Sigurd Agrell*. Runornas talmystik och dess antika förebild. 1927.
7. *N. Otto Heinertz*. Etymologische Studien zum Althochdeutschen. 1927.
8. *Alf Nyman*. Schema och slutsats. 1928.
9. *Fredrik Lagerroth*. Platons stats- och rättsbegrepp. 1928.
10. *Sigurd Agrell*. Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen. 1928.
11. Stockholms stads tänkebok 1524–1529 av M:r Olauus Petri Phase, utg. genom *Ludvig Larsson*, häft. 1–2. 1929. Häfte 3: Register av *Sven Ljung*. 1940.
12. Gudmundi Olavi Thesaurus Adagiorum linguæ septentrionalis antiquæ et modernæ, utg. av *G. Kallstenius*. 1930.
13. *Torsten Wennström*. Studier över böter och myntvärden i Västgötalagarna. 1931.
14. *Heinrich Hoppe*. Beiträge zur Sprache und Kritik Tertullians. 1932.
15. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. I. Sigtuna-galdern. 1932.
16. *Albert Wifstrand*. Von Kallimachos zu Nonnos. 1933.
17. *Ingvar Andersson*. Erik XIV:s engelska underhandlingar. 1935.
18. *Anders Gagnér*. Florilegium Gallicum. 1936.
19. *Gunnar Carlsson*. Eine Denkschrift an Caesar über den Staat. 1936.
20. Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker utgivna av *Erik Noreen*. 1937.
21. *Johan Akerman*. Das Problem der sozialökonomischen Synthese. 1938.
22. *Erik Noreen*. Författarfrågor i Lejonkulans dramatik. 1938.
23. *Walter Akerlund*. Studier över Ynglingatal. 1939.
24. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. II. Sparlösastenen. 1940.
- 25: 1 *Jesper Swedbergs* Lefwernes Beskrifning utg. av *Gunnar Wetterberg*. I. Text. 1941.
26. *Ivar Lindquist*. Västgötalagens litterära bilagor. 1941.
27. *Bertil Axelsson*. Das Prioritätsproblem Tertullian – Minucius Felix. 1941.
28. *K. G. Ljunggren*. Almanackorna och det svenska ordförrådet. 1944.
29. *Bertil Axelsson*. Unpoetische Wörter. Ein Beitrag zur Kenntnis der lateinischen Dichtersprache. 1945.
30. *Per Wieselgren*. Neli Suecani. Ett bröllopsbesvär från sjuttonhundratalet. 1946.
31. *Torsten Dahlberg*. Zwei unberücksichtigte mittelhochdeutsche Laurin-Versionen. 1948.
32. *Fredrik Arfwidsson*. Erik Johan Mecks dagbok 1644–1699. 1948.
33. *Thede Palm*. Trädkult. Studier i germansk religionshistoria. With a summary in English. (Tree-worship. Studies in Teutonic History of Religion). 1948.
34. *Carl-Martin Edsman*. Ignis divinus. Le feu comme moyen de rajeunissement et d'immortalité: contes, légendes, mythes et rites. 1949.
35. *Sven Svensson*. Den merkantila bakgrunden till Rysslands anfall på den livländska ordensstaten 1558. En studie till den ryska imperialismens uppkomsthistoria. With a summary in English. (The commercial background of the Russian attack on the Livonian state in 1558. A study on the origins of Russian imperialism). 1951.
36. *Erik Rooth*. Viktor Rydbergs Faustöversättning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die Faustübersetzung Viktor Rydbergs.) 1951.
37. *Sture M. Waller*. Åbomötet 1812 och de svenska krigsrustningarnas inställande. Avec un résumé en français. (La conférence à Abo en 1812 et la cessation de l'armement suédois.) 1951.

Vetenskaps societeten i Lund

38. *Hugo Yrwing*. Maktkampen mellan Valdemar och Magnus Birgersson 1275–1281. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Machtkampf zwischen Valdemar und Magnus Birgersson 1275–1281.) 1952.
39. *A. Thomson*. Studier i frihetstidens prästvalslagstiftning. 1951.
40. *Sam. Cavallin*. Vitae Sanctorum Honorati et Hilarii episcoporum Arelatensium. Editio critica cum indice verborum completo. 1952.
41. *Sven A. Nilsson*. Kampen om de adliga privilegierna 1526–1594. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Kampf um die Adelsprivilegien 1526–1594.) 1952.
42. *Arthur Peetre*. Sko klostrets medeltida jordeböcker. Med kommentarer. 1953.
43. *Carl Fehrman*. Kyrkogårdsromantik. Studier i engelsk och svensk 1700-talsdiktning. With a summary in English. (Romantic churchyard poetry. Studies in 18th century English and Swedish literature.) 1954.
44. *Gerhard Bendz*. Emendationen zu Caelius Aurelianus. 1954.
45. *Hugo Yrwing*. Kungamordet i FINDERUP. Nordiska förvecklingar under senare delen av Erik Klippings regering. With a summary in English. (The regicide at FINDERUP. Politic complications in Scandinavia during the later part of the reign of Erik Klipping.) 1954.
46. *Nils Gösta Sandblad*. Manet. Three Studies in Artistic Conception. 1954.
47. *Sven Edlund*. Undersökningar rörande Kalmarprovets prognosvärde beträffande underåriga elevers skolmognad. With a summary in English. (On the prognostic value of the Kalmar readiness test.) 1955.
48. *Sixten Belfrage*. Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die literarische Tätigkeit Carl Carlsson Gyllenhielms.) 1955.
49. *Hugo Yrwing*. Gustav Vasa, kröningsfrågan och Västerås riksdag 1527. Mit deutscher Zusammenfassung. (Gustav Wasa, die Krönungsfrage und der Reichstag zu Västerås 1527.) 1956.
50. *Pietro Belloni e Hans Nilsson-Ehle*. Voci romanesche. Aggiunte e commenti al vocabolario romanesco Chiappini-Rolandi. 1957.
51. *Sven Edlund*. Studier rörande ordförrådsutvecklingen hos barn i skolåldern. 1957.
52. *Gunnar T. Westin*. Riksförståndaren och makten. Politiska utvecklingslinjer i Sverige 1512–1517. 1957.
53. *Carl Fehrman*. Liemannen, Thanatos och Dödens ängel. Studier i 1700- och 1800-talens litterära ikonologi. 1957.
54. *Göran Rystad*. Kriegsnachrichten und Propaganda während des Dreissigjährigen Krieges. 1960.
55. *Gerhard Bendz*. Studien zu Caelius Aurelianus und Cassius Felix. 1964.
56. *Birgitta Odén*. Kronohandel och finanspolitik 1560–1596. 1966.
57. *Erland Lagerroth*. Selma Lagerlöfs Jerusalem, Revolutionär sekterism mot fädernesärvd bondeordning. With a summary in English. (Selma Lagerlöf's Jerusalem. Revolutionary sectarianism versus the traditional peasant heritage.) 1966.
58. *Gösta Svenaeus*. Edvard Munch. Das Universum der Melancholie. 1968.
59. *Alf Önnerfors*. Die Hauptfassungen des Sigfridoffiziums. 1968.
60. *Per Wieselgren* (utgivning och kommentar). Brev till Georg Stiernhielm. 1968.
61. *Erland Lagerroth*. Svensk berättarkonst. Röda rummet, Karolinerna, Onda sagor och Sibyllan. With a translation of the last chapter concerning a method of studying works of fiction. 1968.
62. *Bernt Olsson*. Bröllops besvärs Ihugkommelse. Del I (utgivning och kommentar). 1970.
63. *Bernt Olsson*. Bröllops besvärs Ihugkommelse. Del II (en monografi). 1970.
64. *Johannes Th. Kakridis*. Homer Revisited. 1971
65. *Jan Mogren*. Tegnér's översättningsverksamhet. 1971.
66. *Gösta Svenaeus*. Edvard Munch. Im männlichen Gehirn. Del I (textband). 1973.
67. *Gösta Svenaeus*. Edvard Munch. Im männlichen Gehirn. Del II (bildband). 1973.
68. *Fredrik Lagerroth*. Sverige och Eidsvollsförfattningen. 1973.
69. *Bernt Olsson*. Den svenska skaldekonstens fader och andra Stiernhielmsstudier. 1974.
70. *Arthur Thomson*. Fortsatta studier i frihetstidens prästvalslagstiftning 1731–1739. 1974.
71. *Rolf Lindborg*. Giovanni Pico della Mirandola, Om människans värdighet. Med några kapitel om humanism och mystik och naturfilosofi under renässansen. 1974.

72. *Ulf Sjödell*. Infödda svenska män av ridderskapet och adeln. Kring ett tema i Sveriges inre historia under 1500- och 1600-talen. 1976.
73. *Louise Vinge*. Morgonrodnadens stridsmän. Epokbildningen som motiv i svensk romantik 1807–1821. 1978.
74. *Hans Jonsson*. The Laryngeal Theory. 1978.

Skånsk Senmedeltid och Renässans

Skriftserie utgiven av Vetenskaps societeten i Lund

1. *Gösta Johannesson*. Den skånska kyrkan och reformationen. With a summary in English. (The Scanian church and the reformation.) 1947. Kan erhållas inb. i hfr bd
2. *Nils Gösta Sandblad*. Skånsk stadsplanekonst och stadsarkitektur intill 1658. With a summary in English. (Scanian town planning and town architecture prior to 1658.) 1949. Kan erhållas inb. i hfr bd
3. *Karl F. Hansson*. Lundabiskopen Peder Winstrup före 1658. With a summary in English. (Peder Winstrup, Bishop of Lund, up to 1658.) Med ett tillägg om Peder Winstrup som svensk biskop 1658–1679. 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd
4. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Första delen: Nuvarande Malmöhus län. 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd
5. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Andra delen: Nuvarande Kristianstads, Hallands och Blekinge län samt Bornholm. 1952. Pris häft. 35 kr., kan erhållas inb. i hfr bd
6. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Tredje delen: Tillkomst, innehåll, handskrifter samt register. 1965. Kan erhållas inb. i hfr bd
7. *Gösta Johannesson*. Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid medeltidens slut. Palteboken och 1522 års uppborädsjordebok. 1953. Kan erhållas inb. i hfr bd
8. *Wilhelm Norlind*. Tycho Brahe. En levnadsteckning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Tycho Brahe. Eine Biographie. Mit neuen Beiträgen zu seinem Leben und Werk.) 1970
9. *Salomon Kraft*. Tre senmedeltida godsorganisationer. Mit deutscher Zusammenfassung. (Drei Gutsorganisationen in der ostdänischen Provinz Schonen am Ende des Mittelalters.) 1971

Årsbok 1920–1979

Årsbok 1946 innehåller register för årgångarna 1920–1945, årsbok 1970 för 1946–1969.

Corrigenda

På grund av ett tekniskt missöde uppstod efter korrekturläsningen av förra årsboken (1979) ett antal graverande tryckfel på sid. 79:

rad 3 »uttrycka» skall vara: uttryck

rad 6 »komplementerade» skall vara: kompletterade

rad 11 »pensilonering» skall vara: pensionering

rad 16 »orbetet» skall vara: arbetet

rad 18 »orenvistelsen» skall vara: orientvistelsen

Ur innehållet

Artiklar

Torgny T. Segerstedt: Akademien och ordet — en aspekt
i upplysningsdebatten

Torsten Dahlberg: Om folkvisan »Till Österland vill
jag fara»

Hans Ritte: Astrid Lindgrens Kindheitsmythos

Hugo Yrwing: Lauritz Weibull och den käll-kritiska
metoden

Per Wieselgren: Ordpar i svensk prosa

Minnesord

Bernhard Karlgren av Søren Egerod

Sven T. Kjellberg av Bengt Bengtsson

Franz Blatt av Jan Pinborg

Tage Ahldén av Inger Rosengren

Krister Gierow av Rolf Arvidsson

Anders Sundqvist av Gösta Holm

